

Charlotta af Hällström-Reijonen

Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag

Charlotta af Hällström-Reijonen
**Finlandismer och språkvård
från 1800-talet till i dag**

Akademisk avhandling som med tillstånd av Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet framläggs till offentlig granskning i auditorium PIII fredagen den 3 februari 2012 kl. 12.

Nordica
Finska, finskugriska och nordiska institutionen

HELSINGFORS UNIVERSITET

2012

Charlotta af Hällström-Reijonen, 2012

ISBN 978-952-10-7597-1

ISBN 978-952-10-7598-8 (PDF)

ISSN 1795-4428

Ombrytning: Sandelin Media Oy Ab, Rabbe Sandelin

Grafik: Antti Pokela

Tryck: Unigrafia, Helsingfors, 2012

Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag

Charlotta af Hällström-Reijonen

Sammandrag

Syftet med undersökningen är att undersöka den faktiska användningen av finlandismer över tid, synen på dem från mitten av 1800-talet till i dag samt språkvårdens inverkan på bruket av finlandismer. I undersökningen tas olika aspekter på den finlandssvenska språkvården och språksynen upp. Den gemensamma nämnaren för de olika studierna i undersökningen är finlandismer, dvs. språkliga särdrag som bara används i finlandssvenskan och i finlandssvenska regionalspråk, eller som i dem används i en annan betydelse än i svenskan i Sverige. I undersökningen diskuteras finlandssvenskan i förhållande till standardsvenskan och de regionala standardspråken. Olika typer av finlandismer diskuteras ingående. Därtill ges en översiktlig bild av språkvårdsideologins framväxt och utveckling från mitten av 1800-talet till i dag. I undersökningen presenteras en teoretisk modell för korpusvård och korpusvårdens inverkan på språklig praxis.

Resultatet av undersökningen är bl.a. att den finlandssvenska språkvårdens syn att svenskan i Finland inte får tillåtas fjärma sig från svenskan i Sverige, har haft genomslag hos finlandssvenskarna och att tilltron till språkvården har varit stor, särskilt under mellankrigstiden efter att Hugo Bergroths bok *Finlandssvenska* (1917) hade utkommit. En viss kritik av den finlandssvenska språkvårdsideologin började synas på 1950-talet och på 1970-talet ökade kritiken. Fortfarande har ändå språkvårdens språksyn starkt understöd bland finlandssvenskarna.

Jag visar att redigeringen av skönlitterära texter skrivna på svenska i Finland kunde ske rätt amatörmässigt och inte alltid med ett språkligt korrekt resultat, men också att förlagen i Sverige hade en rätt liberal inställning till finlandismer.

Min slutsats blir att språkvården har nått förhållandevis anspråkslösa resultat i fråga om motarbetandet av finlandismerna. De flesta finlandismer som användes 1915 användes ännu 2005. Mina undersökningar tyder på att det förekommer finlandismer hos talare i alla åldrar, även i högre stilarter hos akademiskt bildade personer. De vanligaste finlandismerna används av informanter oberoende av ålder. Mest etablerade är de fast förankrade finlandismerna, dvs. finlandismer som kännetecknas av att de är stilistiskt neutrala, verkar helt svenska men trots det har stöd i finskan, och har en förskjuten betydelse i förhållande till standardsvenskan.

Nyckelord: språkpolicy, språkplanering, korpusvård, språkvård, finlandismer, finlandssvenska, språkideologi.

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan finlandismien (suomalaisuuksien) todellista käyttöä pitkän ajan kuluessa 1800-luvun puolivälistä aina nykyaikaan saakka sekä kielenhuollon vaikutusta niiden käyttöön. Tutkimuksessa otetaan esiin eri näkökulmia suomenruotsin kielenhuoltoon ja kielikäsitteeseen. Tutkimuksen eri näkökulmien yhteinen nimittäjä on finlandismeissa, siis niissä kielen erityispiirteissä, joita käytetään suomenruotsissa ja suomenruotsin aluepuhekielissä tai joita käytetään eri merkityksessä kuin ruotsinruotsissa. Tutkimuksessa käsitellään suomenruotsin suhdetta standardikieleen ja paikallisiin standardikieliin. Erilaisia finlandismeja käsitellään seikkaperäisesti. Lisäksi luodaan selkeä kuva kielenhuoltoideologian synnystä ja kehityksestä 1800-luvulta näihin päiviin saakka. Tutkimuksessa esitellään lisäksi teoreettinen malli, jolla tutkia korpusta koskevia kysymyksiä ja korpuskysymysten vaikutusta kielellisiin käytänteisiin.

Tutkimustuloksista ilmenee muun muassa, että suomenruotsin kielenhuollon näkemys, jonka mukaan Suomessa käytetty ruotsi ei saa loitota Ruotsissa käytetystä kielestä, on vaikuttanut suomenruotsalaisiin ja että luottamus kielenhuoltoon on ollut suurta, erityisesti sotien välisenä aikana sen jälkeen, kun Hugo Bergrothin teos *Finlandssvenska* (1917) oli ilmestynyt. Suomenruotsalaista kielenhuoltoideologiaa kohtaan alkoi esiintyä tiettyä kritiikkiä 1950-luvulla, ja 1970-luvulla kritiikki lisääntyi. Kuitenkin kielenhuollon kielenäkemys kannatus on voimakasta suomenruotsalaisten parissa.

Osoitan, että Suomessa ruotsiksi kirjoitettujen kaunokirjallisten tekstien toimittaminen tapahtui usein varsin amatöörimäisesti eikä lopputulos aina ollut kielellisesti korrekti mutta että myös Ruotsissa kustannusyhtiöt suhtautuivat suomalaisuuksiin jokseenkin vapaamielisesti.

Päätelmäni on, että kielenhuolto on saavuttanut melko vaatimattomia tuloksia suomalaisuuksien vastaisessa työssä. Useimmat vuonna 1915 käytössä olleet suomalaisuudet olivat käytössä vielä vuonna 2005. Tutkimuksen mukaan suomalaisuuksia esiintyy kaiken ikäisillä puhujilla, jopa akateemisesti koulutettujen henkilöitten ylätyylisessä puheessa. Kaikki informantit ikään katsomatta käyttävät tavallisimpia suomalaisuuksia. Vakiintuneimpia ovat syvään juurtuneet finlandismit, toisin sanoen finlandismit, joille on luonteenomaista tyylillinen neutraalius, jotka vaikuttavat täysin ruotsinmukaisilta, vaikka ne nojautuvatkin suomeen, ja joiden merkitys on eriytynyt suhteessa standardiruotsiin.

Asiasanat: kielipolitiikka, kielen suunnittelu, korpussuunnittelu, kielenhuolto, finlandismit, suomalaisuudet, suomenruotsi, kieli-ideologia

Abstract

The aim of the study is to investigate the use of finlandisms in an historical perspective, how they have been viewed from the mid-19th century to this day, and the effect of language planning on their use. A finlandism is a word, a phrase, or a structure that is used only in the Swedish varieties used in Finland (i.e. in Finland Swedish), or used in these varieties in a different meaning than in the Swedish used in Sweden. Various aspects of Finland-Swedish language planning are discussed in relation to language planning generally; in addition, the relation of Finland Swedish to Standard Swedish and standard regional varieties is discussed, and various types of finlandisms are analysed in detail. A comprehensive picture is provided of the emergence and evolution of the ideology of language planning from the mid-19th century up until today. A theoretical model of corpus planning is presented and its effect on linguistic praxis described.

One result of the study is that the belief among Finland-Swedish language planners that the Swedish language in Finland must not be allowed to become distanced from Standard Swedish, has been widely adopted by the average Finland Swede, particularly during the interwar period, following the publication of Hugo Bergroth's work *Finlandssvenska* in 1917. Criticism of this language-planning ideology started to appear in the 1950s, and intensified in the 1970s. However, language planning and the basis for this conception of language continue to enjoy strong support among Swedish-speaking Finns.

I show that the editing of Finnish literary texts written in Swedish has often been somewhat amateurish and the results not always linguistically appropriate, and that Swedish publishers have in fact adopted a rather liberal attitude towards finlandisms.

My conclusion is that language planning has achieved rather modest results in its resistance to finlandisms. Most of the finlandisms used in 1915 were still in use in 2005. Finlandisms occur among speakers of all ages, and even among academically educated people despite their more elevated style. The most common finlandisms were used by informants of all ages. The ones that are firmly rooted are the most established, in other words those that are stylistically neutral, seemingly genuinely Swedish, but which are nevertheless strongly supported by Finnish, and display a shift in meaning as compared with Standard Swedish.

Key words: language policy, language planning, corpus planning, language ideology, Finland Swedish, finlandisms

Förord

Äntligen. Vilken lättnad att få skriva ett förord. Avhandlingen har varit en lång process och det är onekligen skönt att snart få sätta punkt för den och gå vidare. Men processen har gett mig mycket, och jag är också övertygad om att min avhandling krävde all den tid som den tog för att hinna mogna. Och inte bara avhandlingen har mognat, även jag har gjort det som forskare. Det finns många fördelar med en sammanläggningsavhandling, men en nackdel är att det är svårt att skyla den brist på vetenskaplig mognad som man kanske har i början av processen.

Att det kanske ändå kunde bli något av mig, såg professor em. Pirkko Lilius. Hon är den som år 2002 i samband med en kurs i textedering på Svenska litteratursällskapet övertalade mig att börja forska och bli doktorand. Tidvis har jag faktiskt ångrat att jag lät mig övertalas, det ska inte lämnas osagt, men nu när slutet hägrar är jag verkligen tacksam för hennes initiativ. Likaså är jag tacksam för den handledning jag fick för de två första artiklarna i avhandlingen. Det blev många koppar te och många trevliga samtal på universitetsbibliotekets café.

När Pirkko gick i pension blev professor Jan-Ola Östman min handledare, och att sitta bland bokhögarna i hans arbetsrum och prata avhandling var alltid lika inspirerande. Ofta gick jag dit både trött och uppgiven, men kom alltid därifrån full av energi, med nya idéer jag ville genomföra direkt. Också om kritiken ibland var hård kändes den aldrig knäckande.

Professor Marika Tandefelt har varit min tredje handledare. Med hennes insiktsfulla kommentarer blev mina texter avsevärt bättre. Speciellt minns jag den gången jag trodde mig lämna in en sista version av kappan. Efter fyra timmars handledning var det inte mycket som återstod av min text, kändes det som. Men när jag dagen därpå satte igång med arbetet på nytt märkte jag att texten efter varje ändring och strykning blev bättre och bättre. Jag är tacksam för detta.

Avhandlingen är förhandsgranskad av professor Olle Josephson och professor em. Marianne Nordman. Jag är tacksam för deras värdefulla och konstruktiva kommentarer och förbättringsförslag.

Jag vill tacka Forskningscentralen/Institutet för de inhemska språken, som vänligt lätit mig ta tjänstledigt i flera omgångar och haft överseende med mina korta arbetsperioder. Jag har också fått forska under en del av min arbetstid, vilket har varit viktigt särskilt under slutskedet av denna process. Tack också till kollegerna på svenska avdelningen, som under årens lopp lärt mig mycket. Här ska särskilt Mikael Reuter nämnas. Vårt arbete med finlandismer, särskilt *Finlandssvensk ordbok*, har varit väldigt viktigt i det här samman-

hanget, och jag har lärt mig mycket av honom. Ett stort tack också till Leila Mattfolk, som läste korrektur under julhelgen – helt frivilligt!

I nästan ett och ett halvt år hade jag fördelen att vara anställd som forskare vid Svenska litteratursällskapet i Finland, och jag är tacksam för det stöd jag fick av alla medlemmar av Språkvetenskapliga nämnden. Särskilt vill jag tacka Camilla Wide och Nina Martola som uppmanade mig att söka vikariatet, samt forskningschefen Christer Kuvaja. Jag kan nämligen konstatera att jag inte hade slutfört mitt arbete om det inte hade varit för min tid på SLS. Också Lisa Södergård på språkarkivet, Martin Ginström på biblioteket samt Antti Pokela på förlaget förtjänar ett särskilt tack. Forskarkollegerna på SLS, särskilt Jennica Thylin-Klaus, samt min rumskamrat Jeannette Forsén har varit ett fint stöd.

Finska, finsk-ugriska och nordiska institutionen vid Helsingfors universitet har hjälpt mig genom att erbjuda mig arbetsbord på institutionen i olika omgångar. Det bidraget är ovärderligt – att som småbarnsmamma arbeta hemifrån är förbluffande svårt. För det här vill jag särskilt tacka Jan Lindström. Jag vill också tacka personalen och doktoranderna på Nordica för trevliga och nyttiga diskussioner både i Franzénia och i Forsthuset, samt naturligtvis på forskarseminariet.

Nylands nation vid Helsingfors universitet, har generöst understött min forskning med stipendier för att skriva de tre första artiklarna. Detta är jag tacksam för.

Redaktörerna på de tidskrifter som jag fått publicera mina artiklar i, professor Hanna Lehti-Eklund, professor Mats Thelander och professor Lars S. Vikør, har gett många goda synpunkter på mina texter. De anonyma granskarnas kommentarer är naturligtvis också ovärderliga. Lars S. Vikør gav sig dessutom tid att läsa och kommentera hela kappan. Stort tack för det!

Tack till Yvonne Falk för inskanning av Tavaststjernas texter. Tack också till Mikael Falk (som inte alls är släkt med Yvonne) som begav sig till Bonniers arkiv i Stockholm för min räkning.

Viktiga i mitt liv, och därmed för denna avhandling, är min närmaste släkt, mamma, Kalle, Christel, Joakim, Antonia, Marianne, Chrisse och Susanna. Tack för att ni finns och för den hjälp ni har gett i det praktiska! Jag sänder också en varm tanke till pappa som tidigt väckte mitt intresse för svenskan. Stefan har stött mig under hela processen och trott på mig till och med i mina svartaste stunder. Och Cedric och Rafael, det är ni som är själva meningen med allt! Utan er är jag ingenting.

Helsingfors i december 2011
Charlotta af Hällström-Reijonen

Innehåll

Sammandrag	4
Tiivistelmä.....	5
Abstract	6
Förord.....	7
1 Inledning	12
2 Begreppsutredning.....	14
2.1 Olika typer av svenska	14
2.2 Språkpolicy med underbegrepp	17
3.1 Språkplaneringens möjligheter till framgång.....	26
3.1.1 Den finlandssvenska språkvårdens genomslagskraft	29
3.2 Modell för korpusvård	34
4 Tidigare forskning om finländska särdrag i skönlitteratur, tidningsspråk och akademiska föredrag	36
4.1 Skönlitteratur.....	36
4.2 Tidningsspråk.....	37
4.3 Akademiska föredrag och planerat tal.....	38
4.4 Sammanfattning av forskningsläget.....	38
5 Finlandssvensk språkvårdsideologi	39
5.1 Tidigare forskning	41
5.1.1 Finsk språkvård i historiskt perspektiv.....	43
5.2 Utvecklingsfasen	45
5.2.1 Språkvetenskaplig utveckling	49
5.2.2 Skandinavism och purism.....	53
5.2.3 Sammanfattning	54
5.3 Konsolideringsfasen.....	55
5.3.1 Skönlitteratur.....	57
5.3.2 Professionell språkvård.....	58
5.3.3 Nedtoning av Bergroths program	61
5.3.4 Fennicismer i förhållande till andra finlandismer	64
5.3.5 Språkvetenskapens inverkan	66
5.3.6 Informalisering	69
5.3.7 Sammanfattning	69
6 Finlandssvenska	71
7 Finlandismer.....	78

8 Finlandismer i skönlitteratur, tidningspråk och akademiska föredrag	85
8.1 "För den heliga svenskans skull" – redigeringen av Tavaststjernas Lille Karl	87
8.2 Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog – Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård.....	88
8.3 Ett sekel av kamp mot finlandismer. Tre försök att mäta språkvårdens effekt.....	90
8.4 Finlandismer i akademiska föredrag	92
8.5 Sammanfattning	93
9 Slutdiskussion.....	96
Litteratur	102
Bilaga 1	
Bilaga 2	
Bilaga 3	
Bilaga 4	
Bilaga 5	
Ordregister	289

Figur 1. Olika nivåer av den svenska som förekommer i Finland.....	16
Figur 2. Centrala begrepp. Begreppet språkpolicy med underbegrepp.	21
Figur 3. Haugens modell för språkplanering.	22
Figur 4. Coopers redovisningsschema för studier av språkplanering. Frågor och summariska svar för den finlandssvenska språkvårdens del.....	23
Figur 5. Förslag till arbetsprocess för den finlandssvenska språkvården i fråga om finlandismer.	25
Figur 6. Haarmanns modell för språkplanering	28
Figur 7. Ofta behandlade finlandismer som har minskat i användning, samt deras standardsvenska motsvarigheter.....	32
Figur 8. Egenskaper som kännetecknar fast förankrade finlandismer i förhållande till ett urval finlandismer.	33
Figur 9. Teoretisk modell för korpusvård.	35
Figur 10. Förhållandet mellan svenskt standardspråk, finlandssvenskt standardspråk och regionala standardspråk. Alternativ 1: den idealiserade normen.	72
Figur 11. Förhållandet mellan svenskt standardspråk, finlandssvenskt standardspråk och regionala standardspråk. Alternativ 2: den faktiska normen.	73
Figur 12. Den svenska normen.....	75
Figur 13. Förhållandet mellan standardsvenska, finlandssvenska och regionala varieteter.	77
Figur 14. Användningen av <i>sätta</i> , <i>vitsord</i> , <i>betyg</i> , <i>chokladstång</i> , <i>chokladbit</i> , <i>värnpliktig</i> , <i>beväring</i> och <i>slö</i> i finlandssvenskan samt motsvarande ord i standardsvenska och finska.....	81
Figur 15. Finlandismer indelade enligt status och användbarhet.....	83

1 Inledning

Nationalencyklopedin definierar *finlandssvenskar* som ”de invånare i Finland – eller emigranter därifrån till t.ex. Sverige – som har svenska som modersmål” (NE, finlandssvenskar). Finlandssvenskar definieras alltså enligt sitt modersmål och därför har språket ett särskilt intresse i fråga om förutsättningarna för finlandssvenskans fortsatta existens i Finland. Språkvården är en del av detta intresse och det finns sålunda en klar samhällelig relevans att fördjupa sig i frågor som gäller finlandssvensk språkvård.

Eftersom finlandismerna har ett stort symboliskt värde för svenskan i Finland och för finlandssvenskarna har jag i denna undersökning valt att fokusera på dem, även om den finlandssvenska språkvården i dag ägnar sig åt mycket annat som har med ett korrekt och effektivt språk att göra än bara finlandismer.

Syftet med undersökningen är tredelat: att undersöka a) den faktiska användningen av finlandismer över tid, b) synen på finlandismer från mitten av 1800-talet till i dag samt c) språkvårdens inverkan på bruket av finlandismer. I undersökningen, som består av denna inledande översikt och fyra separata artiklar, tas olika aspekter på den finlandssvenska språkvården och språksynen upp. Den gemensamma nämnaren för artiklarna är finlandismer. Tidsspannet från slutet av 1800-talet till i dag är långt och ger därför en bred bild av utvecklingen.

Alla artiklar har som syfte att bidra till kunskapen om finlandismer och inställningen till dem. Två av artiklarna (bilaga 1 och 2, af Hällström-Reijonen 2005 och 2007b) belyser attityderna och en del av beslutsprocessen i den finlandssvenska språkplaneringssituationen, medan de två andra (bilaga 3 och 4, af Hällström-Reijonen 2010c och 2011) fokuserar effekten av den finlandssvenska språkvården.

Jag försöker i undersökningen ge svar på ett antal frågor som hänför sig dels till synen på språkvård och på finlandismer, dels till användningen av finlandismer. I fråga om inställningen till språkvården och dess syn på finlandismer, kan följande frågor ställas: Har den grundideologi som genomsyrar språkvården, dvs. att svenskan i Finland inte får tillåtas fjärma sig från svenskan i Sverige, haft genomslag hos finlandssvenskarna? Hur stor har tilltron till språkvården varit under olika perioder? Hur har förlagen i Sverige ställt sig till finlandismer? I fråga om användningen av finlandismer gäller frågorna resultatet av språkvårdens ansträngningar: Har språkvården nått de resultat i fråga om finlandismer som man tänkt sig? Har äldre handböcker (speciellt Bergroths) och den moderna språkvården gett samma effekt? Är

alla finlandismer lika lätta, alternativt lika svåra för språkvården att påverka, dvs. med andra ord: är vissa svårare för användarna att lära sig undvika? Med vilket resultat har man redigerat skönlitterära texter (exemplifierat av K.A. Tavaststjernas texter)? Har ändringarna varit normenliga? Varierar den individuella förmågan att vid behov undvika finlandismer? Vilka finlandismer är mest etablerade?

Dessa frågor täcker ett brett forskningsområde som är vitalt för det finlandssvenska och där vi i många avseenden alltför länge har fått nöja oss med mycket tyckande och mycken tro.

I den inledande delen av undersökningen – den så kallade kappan – behandlar jag finlandismer och finlandssvenskan baserat på tidigare forskning, men med ett försök att stärka den teoretiska kunskapen på området. Därtill ger jag en ideologisk bakgrund till den svenska språkvården i Finland i syfte att förklara motivet för den praktiska språkvården av i dag.

2 Begreppsutredning

Terminologin inom språkplaneringsteorin är inte entydig, vare sig på svenska eller på andra språk. Eftersom termerna används internationellt inom beskrivningen av olika språksamhällen och olika språksituationer är syftet att i avsnitt 2.2 reda ut den svenska terminologin i förhållande till den engelskspråkiga, och även i förhållande till engelskspråkig forskning.

I avsnitt 2.1 definierar jag följande begrepp: *svenskan i Finland*, *finlandssvenskt språkbruk*, *finlandssvenska* och *finlandssvensk standardvarietet*, *standardsvenska*, *rikssvenska*, *högsvenska*, *sverigesvenska*.

2.1 Olika typer av svenska

Termerna *finlandssvenska* och *finlandssvensk* brukar inte användas om förhållanden före ca 1920, eftersom termerna etablerades först under perioden 1890–1920. (Se t.ex. Lilius 2008: 32, Kvist et al. 2010: 31–32.) Ett undantag är Solstrand-Pipping som medvetet valt att använda *finlandssvenska* om J.L. Runebergs svenska:

Jag medger att det kan ligga någonting stötande anakronistiskt i att tillämpa denna benämning [finlandssvenska] på en svenska som talades hundra år innan finlandssvenska och finlandssvensk etablerades, men någon olägenhet kan jag annars inte se i att här hålla fast vid den vedertagna termen. (Solstrand-Pipping 1988: 41–42.)

Termen *finlandssvensk* (både som substantiv och som adjektiv) lanserades under de aktivaste åren av svenskhetsrörelsen strax före första världskriget, med avsikten att enkelt kunna skilja svenskt i Finland från svenskt i Sverige. Även om termen *finlandssvensk* först hade svårt att slå igenom, har den enligt Rask (1999) ökat i frekvens sedan 1970-talet till följd av den drastiska förändringen av språksituationen för de flesta finlandssvenskar, och för att man numera ofta uppfattar finlandssvenskarna som en minoritet trots att språket de jure är jämställt med finskan i grundlagen. ”*Finlandssvensk* uppfattas svara mot behovet att framhålla dels förankringen i Finland, dels den språkliga minoritetsställningen.” (Rask 1999: 24–25.)

Mustelin (1983: 65) skriver att uppkomsten av termen *finlandssvenska* som beteckning på den svenska språkvarieteteten i Finland har skett i växelverkan med uppkomsten av *finlandssvensk*. På 1880-talet talade man om *finländsk svenska*. 1912 utgav Bergroth skriften *Etthundra i det finländsk-svenska skriftspråket, särskilt tidningsspråket, förekommande provinsialismer jämte deras motsvarigheter i högsvenskan*, där sammansättningen *finländsk-svensk* var ett steg närmare benämningen *finlandssvenska*, som användes i *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift* (Bergroth 1917).

Det produceras en hel del svenska i Finland, men inte alla som producerar svenska i Finland är finlandssvenskar och all svenska som produceras är inte finlandssvenska. Alla texter som finlandssvenskar producerar behöver inte innehålla specifika finlandssvenska drag, även om de för det mesta gör det. En skriven text kan helt och hållet sakna finlandssvenska särdrag, och det är bara i tal som finlandssvenska drag är ofrånkomliga. Man kan därför inte göra gällande att finlandssvenska helt enkelt är den svenska som skrivs av finlandssvenskar (jfr Liljestrand 1985: 5), utan min definition på finlandssvenska innefattar ett krav på finländska särdrag. Man kan därtill på ett teoretiskt plan tänka sig att en icke-finlandssvensk person åtminstone i skrift kunde producera genuin finlandssvenska genom att lägga in typiska finlandssvenska drag, varför det i definitionen inte kan förutsättas att finlandssvenska talas och skrivs av finlandssvenskar men däremot att den är karakteristisk för dem:

Finlandssvenska är en överregional varietet av svenskan som är karakteristisk för finlandssvenskar i tal och skrift och som kännetecknas av vissa finländska särdrag.

Till finlandssvenska räknas dock inte dialekter och slang, utan med termen avses ett slags finlandssvenskt riksspråk, dvs. ett regionalt riksspråk inom det svenska språkområdet. Jämför Teleman (1999):

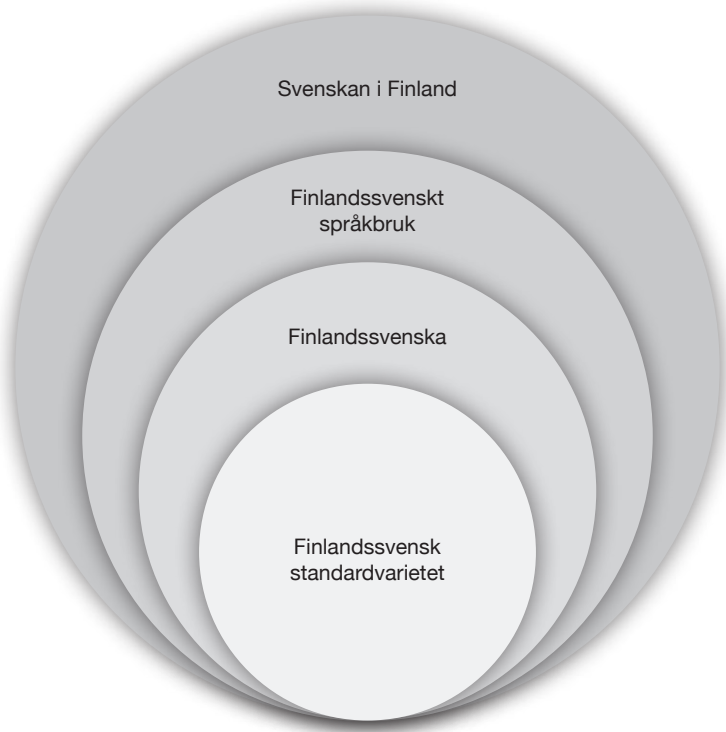
Mellan dialekterna och standardspråket finns det en oklar gränzson som vi brukar kalla regionalt riksspråk. Uttryck inom denna zon används över större områden. De har inte klang av vare sig folkmål eller storstadsjargong. [...] Hit hör t.ex. [...] finlandssvenskt adjunktionellt *så* efter nominalt fundament: *Den informationen så när alla kategorier.* (Teleman 1999: 295.)

Min definition av finlandssvenska är alltså snävare än den som återfinns i SAG (I: 170): ”regional variant av svenska som är karakteristisk för Finlands svensktalande befolkning”.

Finlandssvenskt språkbruk är finlandssvenska samt svenska med finländska dialektala drag, slang och andra drag som kan uppfattas som mindre accepterade (jfr Reuter 1986: 237). Med *svenska i Finland* menar jag all svenska som talas och skrivs i Finland, inklusive till exempel svenska som andraspråk.

Den *finlandssvenska standardvarieteteten* är, som jag ser det, till största delen identisk med standardsvenska bortsett från uttalet, och avviker bara i fråga om de officiella finlandismerna och de oegentliga finlandismerna. Detta utreds närmare i avsnitt 6.

I fråga om moderna förhållanden kan man indela den svenska som förekommer i Finland på det sätt som figur 1 visar. (Se även figur 13 i avsnitt 6.)

Figur 1. Olika nivåer av den svenska som förekommer i Finland och deras förhållande till varandra.

Standardspråk är ett erkänt svårdefinierat begrepp, men man kan konstatera att språkets funktioner är viktigare än språkets egenskaper när man definierar det. Enligt Josephson (2004: 158f) används termen standardspråk i internationell språkvetenskap i åtminstone fyra olika betydelser: 1) högprestigevarietet (detta gäller framför allt för tal och står i motsats till dialekter och sociolekter), 2) den språkform som kodifierats (språkexperterna påverkar i hög grad denna språkform), 3) den varietet som är accepterad i flest situationer (synsättet är här funktionellt och framstående språkbrukare påverkar hur varietetet ser ut), 4) officiellt språk, nationalspråk osv. Enligt Josephson är det främst betydelse 3 som avses med standardspråk i svenska sammanhang, medan tyska språkvetare oftast avser betydelse 2 när de diskuterar begreppet standardspråk. Min syn kan närmast sägas vara en kombination av betydelse 2 och 3. I min användning av termerna *standardsvenska* och *standardspråk* har jag utgått från SAG:s (1: 224) definition: ”språkvariant som kan användas av alla språkbrukare utan att förknippas med någon särskild del av språkområdet och som i allmänhet uppfattas som den mest korrekta varianten.” Därtill har jag påverkats av Ammons (2004) definition och menar att en standardvarietet ska vara kodifierad, dvs. ha en kodifierad norm¹ (åtminstone i fråga om

1 Teleman (1979: 13–21) delar in språknormer i *faktiska språknormer*, *upplevda språknormer*

centrala delar av språket) och denna norm ska accepteras i samhället som standard (Ammon 2004: 276):

A fully-fledged standard variety is codified, i.e. its rules are written down in dictionaries or grammars or both (Haugen [1966] 1972; cf. art. 17). Not every dictionary or grammar is in itself a (*linguistic*) *codex*. This is only the case if it is used as a set of guidelines for correcting behaviour, either by language users themselves for self-correction or by authorities for correcting others (e.g. teachers vis-à-vis students) (cf. Ammon 1995, 73-82; 2003). Moreover, a codex needs to be accepted or justified as a basis of corrections within the society where it functions as such.

I talat språk blir definitionen av standardspråk mer invecklad; jag väljer att begränsa definitionen i detta sammanhang till skrivet språk. I fråga om talat språk kan man däremot som Thelander (2009: 189, 1994) indela varieteterna i det svenska språklandskapet i lokal dialekt – regional dialekt – regionalt standardspråk – neutralt standardspråk. Thelander torde med *neutralt standardspråk* komma nära den första betydelsen av standardspråk (högprestigevarieteteten), vilket beror på att han utgår från dialekterna.

Elert (1994: 216) delar in det svenska språksamhället i tre skikt (genuina dialekter, lokala standardspråksvarianter och standardspråksvarianter) och anser finlandssvenskan stå i en specialposition i det svenska språkområdet, dvs. vara en av de tre stora standardspråksvarianterna sydsvenska, central-svenska och finlandssvenska.

I bilaga 1 och 2 (af Hällström-Reijonen 2005 och 2007) använder jag termen *rikssvenska* synonymt med *standardsvenska*. Eftersom termen *rikssvenska* ofta också används i finlandssvenskan med betydelsen 'svenska som talas i Sverige', finns det risk för begreppsförvirring, varför jag i de senare artiklarna och kappan har övergått till termen *standardsvenska*.

Bergroth (1917: 24) använde termen *högsvenska* i betydelsen "den svenska språknormen, en från provinsialismer av olika slag absolut fri svenska, alltså i viss mening en abstraktion". Denna term förekommer fortfarande i finlandssvenska sammanhang, men jag uppfattar den som föråldrad varför jag inte använder den annat än i citat.

Med *sverigesvenska* avser jag den svenska som talas och skrivs i Sverige och som kan innehålla olika provinsiella särdrag.

(som är en liten del av de faktiska språknormerna) och *kodifierade språknormer*, dvs. normer som är explicit uttryckta i ordböcker, ordlistor, grammatiker, språkliga handböcker och liknande. Termen norm kan användas både kollektivt om ett normsystem och om enskilda normer.

2.2 Språkpolicy med underbegrepp

Ett överbegrepp inom språkplaneringsteorin är *språkpolicy* (på engelska *language policy*). Språkpolicy kan vara både overt (explicit) och kovert (implicit), och omfattar enligt mitt synsätt förutom den explicita *språkplaneringen* även alla implicita faktorer som påverkar språkplaneringen, till exempel språkideologi, språkliga attityder, språkidentitet m.m.

För språkplanering som bedrivs med (parti)politiska förtecken använder jag termen *språkpolitik*. Termerna *språkpolitik* och *språkpolicy* används ibland också synonymt i betydelsen 'riktlinjer för språkförhållanden' till exempel på ett företag eller ett universitet. För detta begrepp använder jag i stället den parallellt förekommande termen *språkstrategi*.

Språkplanering (*language planning, LP*)² definieras som "an attempt by someone to modify the linguistic behaviour of some community for some reason" (Kaplan & Baldauf 1997: 3) eller "deliberate efforts to influence the behaviour of others with respect to the acquisition, structure, or functional allocation of their language codes" (Cooper 1989: 45) eller på svenska "medveten styrning av språkförhållanden i ett samhälle. [...] Den omfattar dels fastställande av rättstavningsregler och andra regler för språkriktighet [...], samt annan språkvård, dels åtgärder för att främja eller begränsa användning av olika språk inom staten." (NE, språkplanering). Centralt i sammanhanget är att verksamheten är avsiktlig.

Spolsky (2009: 4) föredrar termen *language management* framför *language planning*, eftersom han menar att *language planning* står för det som tidig språkplaneringsteori undersökte, dvs. språkplanering i postkoloniala stater som nyligen blivit självständiga. Hans definition av *language management* kommer nära definitionerna av *språkplanering* ovan: "the explicit and observable effort by someone or some group that has or claims authority over the participants in the domain to modify their practices or beliefs". Även termen *language engineering* har förekommit (Spolsky 2009: 5).

Man kan bedriva språkplanering både ur en språklig och ur en samhällslelig synvinkel, dvs. som *korpusvård* (*language corpus planning*), och *statusvård* (*language status planning*) (Kloss 1969: 81). Korpusvård innebär vård av ett språks ordförråd, grammatik och teckensystem medan statusvård syftar till att påverka språkens roll och funktion i samhället. Som synonym till korpusvård använder jag *språkvård*. I praktiken är det emellertid omöjligt att helt separera statusvården och korpusvården (t.ex. Kaplan & Baldauf 1997: 28). Trots det är det praktiskt att ibland göra en skillnad mellan dessa två

² Parallellt med *language planning* (LP) används även termerna *language policy and planning* (LPP), eller *language policy and language planning* (LPLP). Se t.ex. Lo Bianco 2004, Wright 2004.

verksamheter, bland annat för att de kan ha olika syften. I fråga om finlands-svenskan kan man konstatera att det är korpusvårdens direkta syfte att vårda korpusen, även om det förlängda syftet för den finlandssvenska korpusvården är att bevara språkets status, dvs. ställning i samhället.

Det svenska ordet *språkvård* har använts sedan 1806 i svenskan (SOSA 2009). Ordet har ibland använts med samma omfång som språkplanering, men för det mesta som en synonym till korpusvård

[...] bland annat eftersom tidigare språkvårdare i Sverige så sällan funderade över annan planering än just denna. När statusplanering äntligen hamnade på dagordningen blev det ofta så att man kallade den för 'språkpolitik', eftersom riksdag och regering så tydligt var involverade och trots att också andra språkvårdsfrågor kunde göras till föremål för politiska beslut [...]. (Teleman 2003: 8.)

SAG (1: 225) definierar språkvård som ”medvetna ansträngningar (från mer eller mindre auktoritativt håll) att förändra språkbruket (eller förhindra förändring) i syfte att uppnå (eller bibehålla) ett funktionellt språk”. I denna undersökning använder jag själv termen *språkvård* om specifika förhållanden i något visst samhälle (närmast språkvård i Sverige eller Finland). I det avseendet följer jag det allmänna språkbruket. Därtill använder jag ofta ordet *språkvård* för att mer allmänt beteckna språkvårdare och språkvårdsinstanser. I teoretiska sammanhang använder jag termen *korpusvård*.

Språkvårdsgruppen (Språkvårdsportalen) avråder från termerna *korpusvård* och *statusvård* och rekommenderar *språkvalsplanering* i stället för *statusvård*, samt en uppdelning av begreppet *korpusvård* i *ord- och grammatikvård* och *tal- och textvård*. Jag anser dock att rekommendationen är misslyckad, speciellt i fråga om termen *språkvalsplanering*. *Statusvård* handlar nämligen inte bara om att välja mellan olika språk, alternativa val, utan det gäller också frågor om språkliga rättigheter och olika språks samexistens, dvs. språkens status i samhället. Ur en finlandssvensk synvinkel handlar statusvård bland annat om att ge svenskan i Finland möjlighet att existera vid sidan av finskan, inte i stället för finskan, och om att upprätthålla de språkliga rättigheterna, inte att välja ett språk eller välja bort ett annat. Termen *språkvalsplanering* avspeglar en (sverigesvensk) majoritetsspråkssynvinkel, där den innefattar i första hand att välja svenska som huvudspråk, och kanske att välja eller välja bort engelska inom vissa språkliga domäner. Minoritetsspråkens statusvård blir bortglömd. *Ord- och grammatikvård* samt *tal- och textvård* ser jag som underbegrepp till *korpusvård*.

Cooper 1989 förespråkar en tredelning av språkplanering i korpusvård, statusvård och *inlärningsplanering* (*acquisition planning*)³. Inlärningsplane-

3 Kaplan och Baldauf (1997) kallar det *language-in-education planning*.

ringen har som syfte att fler ska lära sig ett visst språk. Jag ser i likhet med Vikør (2007: 97–98) inlärningsplaneringen som ett underbegrepp till statusvård. Finlandssvenska exempel på inlärningsplanering är Svenska Finlands folktings kampanj *Ge ditt barn en gåva* som pågått sedan 1985 (Svenska Finlands folkting) och projektet *Svenska nu* som koordinerats av Hanaholmen – kulturcentrum för Sverige och Finland sedan 2007 (Hanaholmen).

Haarmann (1990) förespråkar en tredelning av språkplanering i *korpusvård*, *statusvård* och *prestigeplanering* (*prestige planning*). Målet för prestigeplaneringen är att skapa en fördelaktig psykologisk bakgrund för språkvårdsverksamhet.

Every planning effort [...] has to rely on a kind of psychological background which favors an effective implementation of planning goals and which, ultimately, is the most crucial variable for a long-term success of planning. (Haarmann 1990: 104.)

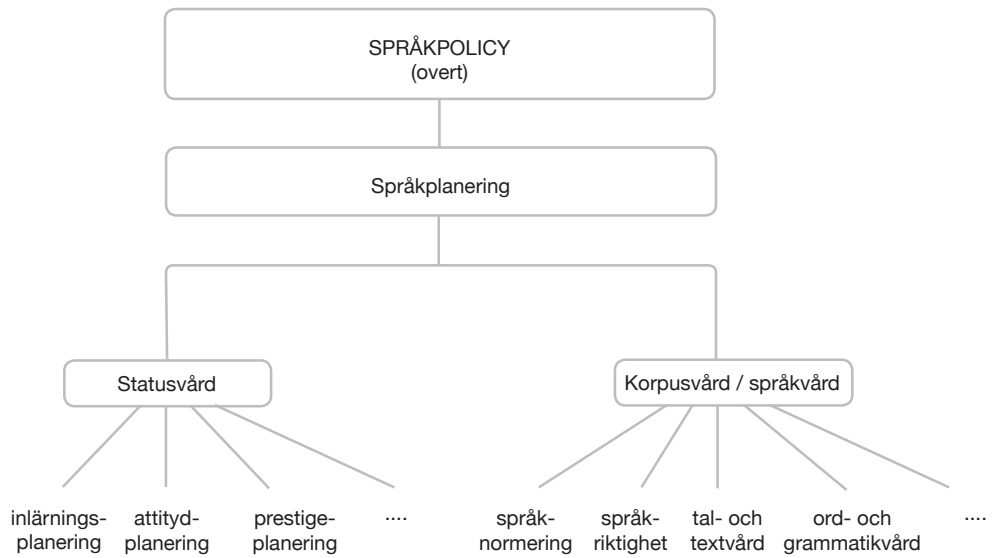
Jag ser emellertid prestige snarare som en form av status, en målsättning för statusvården, varför jag inte anser att prestigeplanering kan ses som en egen aktivitetskategori.

Ytterligare en term som behöver nämnas i sammanhanget är *språknormering* (eng. *codification*), vilket står för att fastställa en språknorm, att fastställa vilka regler som gäller för vad som är rätt eller fel i ett språk. Den kan omfatta både talat och skrivet språk. (Vikør 2007: 117.)

Språkriktighet är språkvård på konkret nivå, sådan språkvård som bara gäller språkbruket, inte språksystemet. Det kan gälla till exempel språkrådgivning eller språkgranskning. Språkriktighet rör också normer för vad som är lämpligt eller olämpligt och bra eller dåligt i kommunikativt hänseende. (Svanlund 2005: 7.)

Textriktighet (*textvård*) handlar om textmönster, om att eftersträva texter som fungerar så bra som möjligt. (Josephson 2004: 165, Forskningscentralen för de inhemska språken: Vad är språkvård?)

I figur 2 har jag gjort en uppställning av overt språkpolicy med underbegrepp. Min undersökning rör sig främst inom korpusvårdens område.

Figur 2. Centrala begrepp. Begreppet språkpolicy med underbegrepp. De vinklade linjerna i begreppsträdet står för en partitiv begreppsrelation, vilket innebär att statusvård och korpusvård tillsammans bildar helheten språkplanering.

3 Språkplanering

Språkplaneringsdisciplinen har som uppgift att beskriva de krafter som påverkar och styr språkbruket. Den besvarar frågor om vilka instanser och organ som fattar de beslut som får följder för andras språkbruk, om vilka attityder, principer, teorier och argument som ligger till grund för besluten, om språkplaneringen har gett resultat eller om det finns det någon möjlighet till framgång.

Språkplanering bedrivs på makronivå (nationellt, internationellt), på mesonivå (t.ex. kommunalt, regionalt, inom vissa administrativa enheter) och på mikronivå (t.ex. inom enskilda företag). Språkplaneringssituationer kan beskrivas som top-down-situationer (där personer med auktoritet och makt fattar beslut om språk och språkanvändarna själva har föga inflytande), alternativt som bottom-up-situationer (där språkanvändarna själva påverkar). (Kaplan & Baldauf 1997: 52, 196.)

Haugens modell för språkplanering är den äldsta (första versionen 1966) och kändaste. I sin modell delar han upp processen i fyra delar: val av norm, kodifiering, implementering och utveckling. Se figur 3.

	Form (Policy planning)	Function (Cultivation)
Society (Status planning)	1. Selection (Decision procedures) a) Identification of problem b) Allocation of norms	3. Implementation (Educational spread) a) Correction procedures b) Feedback and evaluation
Language (Corpus planning)	2. Codification (Standardization procedures) a) Graphization b) Grammatication c) Lexication	4. Elaboration (Functional development) a) Terminological modernization b) Stylistic development

Figur 3. Haugens (1987: 627) modell för språkplanering.

Modellen ger en övergripande bild, men ska trots numreringen 1–4 inte ses som en process där de olika delarna följer efter varandra i denna ordningsföljd. Valet av norm och dess implementering (steg 1 och 3) är samhällets ansvar (dvs. status) medan kodifieringen och utvecklingen av normen (steg 2 och 4) är språkvetarnas och språkbrukarnas ansvar (dvs. korpus). Processen omfattar både form (steg 1 och 2) och funktion (steg 3 och 4). Även om Haugens modell är klargörande i analysen av många språkplaneringssituationer, är den bara ett första steg till förståelsen av en sådan. Vikør (2007: 109) konstaterar att valet av norm (steg 1) förutom i sällsynta fall är en engångsföreteelse. Det är kodifieringen (steg 2) i huvudsak också, även om den kan revideras ibland. Implementeringen (steg 3) och utvecklingen av normen (steg 4) sker däremot kontinuerligt. Språkplanering är inte heller nödvändigtvis antingen

status- eller korpusinriktad, och en språkplaneringssituation är aldrig isolerad från den språkliga omgivningen. Varje språk är en del av ett språkligt ekosystem, och varje försök att påverka ett språk i ekosystemet har inverkan på de omgivande språken. (Kaplan & Baldauf 1997: 321.)

Alla fallstudier inom språkplanering är unika, med olika historiska, sociala och politiska bakgrundsfaktorer. För att man ska få en helhetsbild av en språkplaneringsprocess måste man se på den ur många olika synvinklar. Cooper (1989: 98) ger med sitt redovisningsschema för studier av språkplanering (eng. *accounting scheme for the study of language planning*) ett redskap för detta. Forskningen bör kunna besvara följande frågor för att ge en fullständig bild av en språkplaneringssituation: Vilka aktörer försöker påverka vilket beteende, hos vem, för vilket ändamål, under vilka villkor, med vilka hjälpmedel, genom vilken beslutsprocess och med vilken effekt? (*What actors, attempt to influence what behaviors, of which people, for what ends, under what conditions, by what means, through what decision-making process, with what effect?*) För den finlandssvenskan språkvårdens del kunde man tänka sig följande summariska sammanställning (se figur 4.)

I	VILKA AKTÖRER	Språkvårdare, lärare, enskilda personer m.fl.
II	VILKET BETEENDE	Användningen av svenska, av finlandssvenska drag, finlandismer m.m.
III	VEMS BETEENDE	Finlandssvenskar i allmänhet och i olika professionella roller
IV	VILKET ÄNDAMÅL	För att hindra finlandssvenskan från att avvika från svenskan i Sverige och i förlängningen bevara Finland tvåspråkigt
V	UNDER VILKA VILLKOR	Stark kontakt med finskan, bristande kontakt med språket i Sverige; engelskans och EU:s roll, globalisering
VI	MED VILKA HJÄLPMEDEL	Genom undervisning, föredrag, artiklar, språkspalter, ordböcker, övrig information
VII	GENOM VILKEN BESLUTSPROCESS	Den finlandssvenska språkvårdsideologins uppkomst till följd av många faktorer samt olika aktörers vilja att följa denna ideologi
VIII	MED VILKEN EFFEKT	Med närmast uppbromsande effekt av finlandismanvändningen

Figur 4. Coopers (1989) redovisningsschema för studier av språkplanering. Frågor och summariska svar för den finlandssvenska språkvårdens del.

Spolsky (2004, 2009) eftersträvar, i likhet med Cooper, en helhetsbild när han delar in språkpolicy (language policy) i tre komponenter som alla påverkar varandra: språklig praxis (practice), språkideologi (beliefs, ideology) och språkplanering (language management):

[A] useful first step is to distinguish between the three components of the language policy of a speech community: its language practices – the habitual pattern of selecting among the varieties that make up its linguistic repertoire; its language beliefs or ideology – the beliefs about language and language use; and any specific efforts

to modify or influence that practice by any kind of language intervention, planning or management. (Spolsky 2004: 5.)

Praxis innebär de språkliga val en språkbrukare gör. Det kan gälla ordval och formuleringar eller undvikande av finlandismer lika väl som att sätta sina barn i en svenskspråkig skola, för att ge några exempel. Den för språkpolycyn viktigaste delen av språkideologin är enligt Spolsky den status, det värde en språkbrukare tilldelar olika språk, språkvarieteter, varianter eller andra språkliga fenomen (t.ex. provinsialismer, importord eller svordomar). Språkplaneringen är ett explicit, observerbart försök av en person eller grupp att påverka någon annans språkliga praxis eller ideologi. Exempel på detta kunde vara då en språkvårdare avråder från vissa provinsialismer, då lagstiftare stiftar en lag om officiella minoritetsspråk eller då en förälder förbjuder sitt barn att svära. (Spolsky 2009: 4–6.)

Språkplaneringssituationer är oöverskådliga och påverkas av oförutsedda händelser, men för att man ska ha en chans att förstå dem och kunna förutspå den framtida utvecklingen, behöver man få en helhetsbild av situationen inom alla domäner och göra en analys på flera nivåer och dessutom ta med tidsaspekten. Spolsky (2009) har av denna orsak skapat en domänmodell, i hög grad baserad på Fishman (1972)⁴. De domäner Spolsky behandlar är: a) familj, b) religion, c) arbete, d) offentligt språk (indelat i skyltspråk och massmedier), e) skola, f) rättsväsende och sjukvård, g) militär, h) statlig administration, i) aktivistgrupper, j) överstatliga organisationer, k) språkakademier och andra språkvårdsorgan. Faktorer inom en domän kan påverka en annan domän, och de utomdomänliga krafterna kan naturligtvis vara både språkliga och icke-språkliga.

Ammons (2003) modell över de sociala krafter som påverkar standard-språket tar upp fyra aktörer med inflytande på språknormen: 1) professionella talare/skribenter och modelltexter (språkliga mönster och förebilder), 2) språkauktoriteter, dvs. vem som helst som har makten att framgångsrikt rätta andra personers tal eller skrift, t.ex. språkvårdare, lärare, redaktörer, korrekturläsare, 3) kodifierare, dvs. de som ger ut ordböcker och språkliga handböcker (eller utarbetar korrekturläsningsprogram) och 4) språkexperter, främst språkvetare. Alla de fyra krafterna samverkar. Mönstertalarna och mönsterskribenterna är utbildade av språkauktoriteter. Språkauktoriteterna påverkar språkkodifierarna. Språkkodifierarna anpassar sina språkkodexar enligt mönsterskribenternas språk och efter språkauktoriteterna, som i sin tur

---

4 Den tyska forskaren Schmidt-Rohr (1932) lär dock vara den första som använde begreppet domän. Han urskilde nio olika domäner: familjen, lekparken och gatan, skolan, kyrkan, litteraturen, pressen, militären, domstolarna och administrationen (Börestam & Huss 2001: 21).

kan följa mönsterskribenternas språk. Språkkodifierarna kan också påverkas av språkexperter som kritiserar språkkodexarna. Slutsatsen man kan dra av modellen är att det är mer sannolikt att man lyckas påverka språknormen om alla fyra krafter samverkar. (Se även Josephson 2004: 124–126.)

En mer konkret modell för språkvårdens arbetsprocess finns i Teleman (1999), där han delar in processen i tre moment. Dessa moment kan främst placeras in i steg 4 i Haugens modell.

1. Beskriva bruket av alternativen, dvs. ta reda på vilka grammatiska regler som är inblandade, vilken frekvens konstruktionen har i vilken kontext och vilket medium och hos vilka skribenter och talare.
2. Värdera alternativen funktionellt inomspråkligt, dvs. värdera dem efter hur lätta de är (a) att lära, (b) att använda i rollen som sändare (t.ex. skriva), (c) att använda i rollen som mottagare (t.ex. läsa).
3. Påbjuda, rekommendera, acceptera eller förbjuda alternativ, vilket sker med hänsyn till (a) bruket och (b) språkbrukarna samt till implementeringsmöjligheterna m.m. Framför allt gäller det här att hålla balansen mellan det utopiska ”förnuftet” och det faktiska, historiskt förankrade bruket. (Teleman 1999: 299.)

Teleman menar att man vid moment 2 ska avgöra om variationen är skadlig, acceptabel eller nyttig, vilket i princip ska leda fram till att antingen båda varianterna accepteras (utan inskränkningar), eller att de tilldelas differentierad funktion eller att den ena eller den andra varianten stöts ut ur standarden. Jag anser att man redan tidigare bör ha identifierat sina grundprinciper, till exempel vad man anser om variation och hur den generellt ska bemötas. För den finlandssvenska språkvårdens del kunde man i fråga om finlandismer modifiera momenten som i figur 5.

1. Beskriva bruket av alternativen, dvs. ta reda på vilka grammatiska regler som är inblandade, vilken frekvens och spridning konstruktionen har i Sverige och i Finland i vilka genrer och kontexter, i vilka medier och hos vilka skribenter och talare.   2. Värdera alternativen funktionellt, dvs. hur lätta de är för finlandssvenskar att lära och att använda i rollen som sändare (t.ex. skriva). Värdera också hur lätta de är för både sverigesvenskar och finlandssvenskar att använda i rollen som mottagare (t.ex. läsa).   3. Påbjuda, rekommendera, acceptera eller förbjuda alternativ, vilket sker med hänsyn till bruket, språkbrukarna och mottagarna, samt till implementeringsmöjligheterna och ideologin (grundprinciperna).

Figur 5. Förslag till arbetsprocess för den finlandssvenska språkvården i fråga om finlandismer.

I praktiken har man inom den finlandssvenska språkvården lagt mycket vikt vid moment 1, alltså beskrivningen av bruket, medan man i lägre grad har värderat de alternativa konstruktionerna funktionellt eller reflekterat över implementeringsmöjligheterna (moment 2 och 3).

3.1 Språkplaneringens möjligheter till framgång

Vad innebär det att säga att en viss typ av språkplanering haft framgång eller inte? Något förenklat kan man säga att framgång för språkplanering och språkvård innebär en utveckling som stämmer överens med målet och som inte är en del av en spontan utveckling, dvs. en utveckling som skulle ha skett utan språkplaneringens inblandning. Trots att många anser språkförändring vara en naturlig process som inte går att påverka och inte heller ska påverkas, har studier visat att det i vissa fall och under vissa förutsättningar är möjligt att påverka i vilken riktning ett språk utvecklas. Oklart är ändå hur mycket utvecklingen kan påverkas av språkplanering, språkvårdsverksamhet och språkpolitiska beslut och i synnerhet under vilka omständigheter detta kan ske. (Omdal 2006: 2386.)

I det följande inriktar jag mig i första hand på korpusvård, även om mycket av det jag säger även gäller för språkplanering i vidare bemärkelse.

Spolskys (2004, 2009) indelning av språkpolicy i tre komponenter är användbar i detta sammanhang. Man kan se en eventuell framgång som ett resultat av hur väl språkplanering och språkideologi lyckas påverka den språkliga praxisen.

Det är problematiskt att exakt mäta korpusvårdens effekt, inte minst för att man då borde isolera den konkreta språkplaneringen från övriga faktorer, t.ex. politiska och sociala, vilket även t.ex. Cooper (1989: 185), Teleman (2002: 8) och Vikør (2007: 48) anser. Lättare än att veta om korpusvården har varit framgångsrik är att konstatera om den har misslyckats, dvs. om språkbruket har tagit en annan väg än den som språkvårdarna har anvisat.

Eftersom korpusvården måste utgå från språkbruket, ligger den alltid ett steg efter bruket. Detta är ett problem för korpusvården eftersom den därför bara kan acceptera eller motarbeta det språkbruk som redan hunnit stabilisera sig eller som åtminstone är så allmänt förekommande att språkvårdare har hunnit notera det som ett ”problem” eller som ett nytt språkligt fenomen.

För att ha genomslag måste språkplaneringen uppfattas som positiv och den behöver dessutom draghjälp av en viss språk- eller samhällsideologi för att ha genomslag. Nationalism är en stark faktor vid språkplanering, inte bara i ett historiskt perspektiv, utan fortfarande i dag (Jahr 1989, 2010, Kaplan & Baldauf 1997, Wright 2004: 251). Bland annat i statusvårdens diskussion kring samhällsbärande språk är nationalismen fortfarande klart synlig i den argumentation som används, menar Brunstad (2001: 231–235).

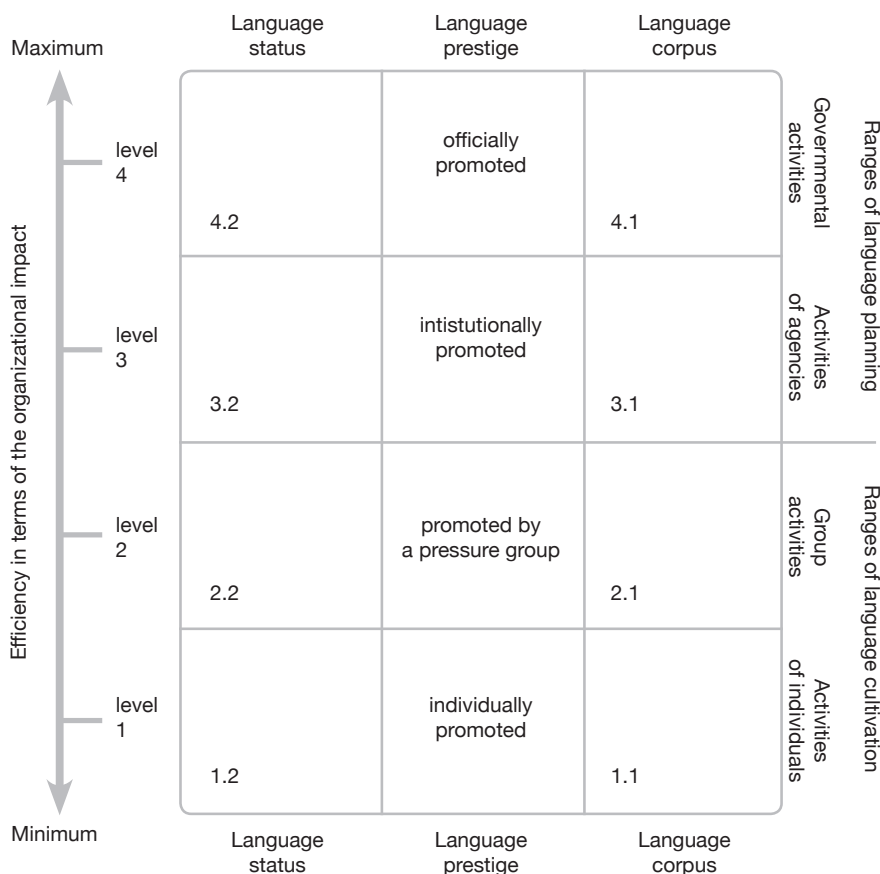
Sannolikheten för att språkplanering ska nå sina mål är större om den understöds av eliten (Cooper 1989: 183). Jahr (1989, 2010) menar att den norska språkvården var framgångsrik fram till 1917, eftersom man då lyckats skapa en klar skillnad mellan danska och bokmål gentemot nynorska.

Detta skedde med ideologiskt stöd av nationalromantiken. Men då språkvården, i sitt mål att ena de två norska språken, försökte introducera drag från dialekterna i bokmål nåddes gränsen för språkvårdens möjligheter. Det gick att förespråka ändringar som motsvarade det talade språket hos de övre samhällsklasserna men att introducera dialektord var svårare. Språket hos de övre samhällsklasserna var för prestigefullt medan dialekterna saknade den prestige som behövdes. Dessutom saknades en stark politisk ideologi som stöd för reformförslagen. Jahr drar av detta slutsatsen att det är möjligt att nå resultat om språkplaneringen sker inom och enligt en ideologi som har stöd i samhället, främst hos eliten.

Det är därtill bättre med tanke på språkplaneringens genomslagskraft om alternativen man föreslår stämmer överens med målgruppens värderingar och övertygelser, menar Cooper (1989: 184). Det är förmodligen i det närmaste omöjligt att få en språklig förändring till stånd, åtminstone i demokratiska samhällen, om inte målgruppen understöder den. De vars språk på något sätt kommer att ändras eller förändras till följd av språkvård måste se de föreslagna ändringarna som något som ligger i deras eget intresse, medan de som ska genomföra språkförändringen (t.ex. språkvårdarna) måste inse att förslagen ska accepteras inte bara av språkbrukarna i fråga utan av hela befolkningen (Kaplan & Baldauf 1997: 82). Det här innebär att det inte är sannolikt att man når resultat om man försöker genomföra ändringarna utan förankring i värderingarna och ideologin.

Om språkvården drivs i statlig regi eller av enskilda privatpersoner eller organisationer har också betydelse för den effekt man kan nå. En statligt organiserad språkvårdsinstitution har större chanser att nå resultat än enskilda privata aktörer. I Haarmanns (1990) modell för språkplanering (se figur 6) har status- och korpusvård kompletterats med prestigeplanering. Han motiverar detta med att ett språks prestige påverkar hur både status- och korpusverksamhet bedrivs av aktörerna och tas emot av språkbrukarna. Individuell verksamhet (nivå 1) ger minst effekt; därefter kommer verksamhet som bedrivs av påtryckningsgrupper (nivå 2); något mer effektiv är verksamhet som bedrivs av institutioner (nivå 3); och högst effektivitet når man på statlig nivå (nivå 4).

Jag uppfattar dock att modellen ensam för sig är alltför förenklad. Ett språk kan sakna verklig prestige bland olika språkbrukare även om språkplanering bedrivs på högsta nivå. Den prestiginivå språkvården befinner sig på ska ändå inte underskattas. Bilaga 3 (af Hällström-Reijonen 2010c) visar att modern finlandssvensk språkvård, som i och med att den bedrivs i statens regi är på fjärde nivå i modellen, har nått viss framgång i fråga om några enskilda finlandismer. Även om undersökningen är mycket liten, visar den att det finns

Figur 6. Haarmanns (1990) modell för språkplanering. ¹

möjligheter för språkvården att nå resultat, och frågan är om inte den har nått mer resultat efter att Forskningscentralen grundats (alltså när språkvården befunnit sig på nivå 4) än innan. Samtidigt påverkar ideologin så mycket att det blir uppenbart att modellen inte fungerar ensam utan bör kompletteras med andra faktorer.

Enligt Norén (1993) kan språkvårdande verksamhet i lexikala frågor ha effekt om den a) riktas mot sakprosa, b) är snabb (görs innan alternativa uttryck skapats/lånats), c) introducerar uttryck som fyller ett nytt behov (praktiskt eller socialt) eller d) riktas mot formskillnader som inte signalerar innehållsskillnader. Språkvården ger däremot inte effekt om den försöker påverka etablerade betydelskillnader (intern semantisk utveckling mot polysemi). Språkvården har större risk att misslyckas om den riktas mot uttryck som

¹ I modellen ser Haarmann nivå 1–2 som uttryck för *language cultivation* (språkriktighet) medan nivå 3–4 gäller *language planning* (språkplanering). Jag tror ändå inte att denna indelning är absolut i fråga om den finlandssvenska språkvårdssituationen, varför jag helt har bortsett från den.

redan är i flitig användning.

I avsnitt 3.1.1 diskuterar jag hur väl finlandssvensk språkvård med draghjälp från ideologin och draghjälp eller motstånd från lingvistiska faktorer har lyckats påverka språklig praxis i fråga om finlandismer. I avsnitt 3.2 föreslår jag en teoretisk modell för korpusvård och de faktorer som inverkar på språklig praxis.

3.1.1 Den finlandssvenska språkvårdens genomslagskraft

Åsikterna om huruvida finlandssvensk korpusvård har gett effekt varierar något. Enligt Reuter (2006b: 38) har effekten av Bergroths skrifter och den finlandssvenska språkvårdens verksamhet varit betydande eftersom en stor del av de ord och uttryck som Bergroth tar upp i dag känns främmande eller föråldrade. Samtidigt lever ändå många finlandismer kvar ”i högönsklig välmåga”, t.o.m. bland de ord som hör till språkets centrala ordförråd. Många nya finlandismer har därtill kommit till genom åren. Reuter anser att Bergroths böcker har haft en avgörande betydelse för synen på språkvård och språkriktighet. Den bergrothska språkvårdsideologin har alltså varit framgångsrik.

Det är alltså svårt att säga hur stor direkt effekt på språkbruket Bergroths böcker *Finlandssvenska* och *Högsvenska* har haft, även om inverkan säkert har varit betydande. Däremot är det ställt utom allt tvivel att de har haft en avgörande betydelse för synen på språkvård och språkriktighet samt för medvetenheten om de finlandssvenska särdragen och om fördelarna av att finlandssvenskan utvecklas i takt med sverigesvenskan och bevaras som en form av svenskt riksspråk. Bergroths ande har hela seklet svävat över modersmålsundervisningen i de svenska skolorna i Finland och präglat den svenska språkvården. (Reuter 2006b: 38.)

Thors (1976) anser också att större delen av Bergroths finlandismer försvunnit, men att de förändringar i språkbruket som har skett har skett av sig själva, och alltså inte som ett resultat av språkvårdens verksamhet. Han menar att Bergroths största betydelse var att han väckte intresse för språkliga frågor, dvs. det var främst språkvårdsideologin som hade framgång. I skolorna har dock *Högsvenska* betytt en del, skriver Thors, även om han också har noterat ett icke-önskat resultat i att finlandssvenskar ofta misstänker vissa standardsvenska ord för att vara finlandismer (Thors 1976: 24).

Loman (1983: 95–96) anser för sin del att den officiellt understödda och föreskrivna högspråksnormen ”inte lyckats utplåna de underliggande svenska dialekterna och sociolekterna i Finland”, vilket beror på att målet för språkvården varit för högt ställt i förhållande till språkläget i Finland, språkvårdens och språkundervisningens resurser och det verkliga språkbruket.

Själv har jag i bilaga 3 (af Hällström-Reijonen 2010c) noterat att större delen av de finlandismer som användes 1915 fortfarande lever kvar, och att

finlandismbeståndet är rätt stabilt. Språkvården har alltså inte enligt dessa resultat lyckats nå målet att arbeta bort finlandismer, eller större delen av finlandismerna. Frågan är vad detta kan bero på.

En orsak till att man inte lyckats motarbeta finlandismerna kan man hitta i att språkvården varit för långsam. Det är som sagt viktigt för språkvårdens effekt att språkvården snabbt tar itu med språkliga drag som ännu inte har hunnit etableras och man kan konstatera att det är ett problem för finlandssvensk språkvård att många finlandismer redan har varit fullt etablerade när man har börjat motarbeta dem.

En viktig lingvistisk faktor är om det språkliga drag som man försöker motarbeta (eller förespråka) förekommer i vardagsspråket eller inte. Haarmann (1990) skriver att den vietnamesiska antikolonialistiska och puristiska språkvården har misslyckats med att arbeta bort frekventa lånord från kinesiskan, franskan och engelskan just för att de är så frekventa i dagligt tal:

The fact that even rigid planning could not eradicate general terms such as Vietn. *săm* 'room' (from French *chambre*), *ga* 'railway station' (from French *gare*) or *mittinh* (from English *meeting*) from language can be explained by the persistence of these and other expressions in daily interaction. (Haarmann 1990: 114–115.)

Detta gäller även för finlandssvenskan. Ahlbäck (1956) skriver att mycket vanliga finlandismer bereder större svårigheter för språkvårdare än mindre vanliga. Han pekar på de ofta förekommande vardagsorden och vardagsformerna som stötestenar för finlandssvensk språkvård, som outrotliga finlandssvenska egenheter, och exemplifierar med *ett möss* 'en mus', *bottne(t)* 'botten' och *husena* 'husen'.

Malmgrens (1983: 17) syn på den finlandssvenska språkvårdens chanser att påverka användningen av finlandismer baseras på om finlandismerna är fackspråkliga eller vardagliga, och var man lär sig orden:

Typerna C [*diskbord* 'diskbänk', *dagtant* 'dagmamma', *dotterstad* 'förstad', *reklamfönster* 'skyltfönster'] och D [*när ljus* 'halvljus', *landskapskontor* 'kontorslandskap'] kan tjäna som utgångspunkt för en kort diskussion av den finlandssvenska språkvårdens möjligheter. Orden under C är vardagsord med en liten aning av fackspråklig anstrykning. Denna typ av ord nyskapas antagligen tämligen spontant och motstår sannolikt alla försök till reglering, när bruket en gång har stadgat sig. Mera fackspråkspräglade ord av typen D borde däremot kunna göras till föremål för framgångsrika språkvårdsinsatser. Ett ord som *när ljus* (eller *halvljus*) möter alla blivande bilister under körkortsutbildningen; sannolikt kommer de att använda det av de båda orden som de mött i läroboken. Sådana förutsättningar saknas uppenbarligen helt vid ord som *dagtant/dagmamma*.

Citatet visar visserligen på att Malmgren underskattar finsk påverkan i form

av interferens och kodväxling samt finskans status som långgivande språk bland finlandssvenskar, samtidigt som han antagligen överskattar till exempel körkortsutbildningens inverkan på språket, men grundtanken sammanfaller ändå i stort med tanken att vardagsorden är svårast att påverka.

En viktig egenskap hos finlandismer som gör dem svårare att motarbeta är om de är svåra att upptäcka, om de inte avviker från systemet och verkar svenska. Av den orsaken är det lättare att motarbeta direktlån (ordlån) i finlandssvenskan, dvs. till exempel fennicismen som man tydligt kan se kommer från finska (t.ex. *kännykkä* 'mobiltelefon' fi. *kännykkä*). Svårare är att känna igen och därmed också motarbeta betydelselån (t.ex. *palaver* 'möte' fi. *palaveri*) och översättningslån (t.ex. *situationshastighet* 'hastighet som är anpassad till trafikförhållandena' fi. *tilannenopeus*). En bidragande orsak till att direktlånen är lättare att motarbeta är också att de inte allmänt uppfattas som stilistiskt neutrala. Att direktlånen är lättare att känna igen och motarbeta visar resultatet av min undersökning i bilaga 4 (af Hällström-Reijonen 2011). I undersökningen finns nämligen inte ett enda belegg på direktlån från finskan. Man kan förvänta sig att informanterna i undersökningen, dvs. akademiskt utbildade föredragshållare, i mån av möjlighet försöker undvika finlandismer och är mest framgångsrika i fråga om direktlånen. Att direktlån från finskan förekommer i vardagligare genrer i svenskan i Finland är helt klart. Exempelvis är 28 procent av de slangord som Forsskähl (2005: 73) har samlat in belägg med finska drag. Grundtanken är att det är lättare att motarbeta sådana finlandismer som språkbrukare identifierar som finlandismer än om de för språkbrukarna framstår som standardsvenska ord. Det handlar alltså om hur medveten språkbrukaren är om att ordet eller konstruktionen inte är standardsvenska.⁵

Semantiska skillnader mellan finlandssvenskan och standardsvenskan är svårare att komma åt än lexikala skillnader. Detta gäller både när det handlar om underdifferentiering och när det handlar om överdifferentiering i förhållande till standardsvenska. Men i högre grad gäller det när finlandismen är överdifferentierad, dvs. då finlandismen täcker ett mindre användningsområde än den standardsvenska motsvarigheten. Ett exempel är användningen

---

5 Detta kan jämföras med diskussionen hos Ljung (1988: 60, 139), som skriver att översättningslånen från engelskan troligen lämnar ett varaktigare inflytande på svenskan än de direkta lånen, eftersom direkta lån är uppenbara medan översättningslånen inte är lika uppenbara och synliga i språket och att språkbrukare ofta irriterar sig på direktlån, och betydligt mer sällan på översättnings- och betydelselån. Man kan eventuellt också jämföra detta med sociolingvistikens variabler *stereotyp* (variabel som språkbrukare är medvetna om och har åsikter om), *markör* (variabel som språkbrukare inte kommenterar och har åsikter om, men där de har en vag uppfattning om att det förekommer variation) och *indikator* (variabel som språkbrukarna är omedvetna om) (Norrby 2010: 19), där man kan se indikatorerna som svårast och stereotyperna som lättast att peka på.

av både *chokladstång* och *chokladbit* som motsvarighet till det standardsvenska 'chokladbit', som jag anser vara svårare att påverka än till exempel den generaliserade användningen av *sätta* 'sätta, ställa, lägga' eller *slö* 'slö eller tråkig'. Det här beror på att språkbrukarna inte är beredda att avstå från en exaktare begreppsapparat än den som standardspråket har, som i fallet *chokladbit*. (Se även figur 14 i avsnitt 7.)

I bilaga 3 (af Hällström-Reijonen 2010c) ringar jag in några finlandismer där språkutvecklingen har gått i en riktning som stämmer överens med språkvårdens strävan. Enligt mina undersökningar har följande fyra finlandismer minskat i användning i tidningsmaterial: *fungera som* 'vara', *förrän* 'innan', *förverkliga* 'genomföra, bygga m.m.', *utrymme* 'lokal, rum'. De handlar alla om underdifferentiering i förhållande till standardsvenska. Se figur 7.

Finlandssvenska	Standardsvenska
fungera som	fungera som, verka som, vara
förverkliga	förverkliga, genomföra, anordna, verkställa, anlägga, bygga, uppföra, genomföra, följa
förrän	förrän, innan
utrymme	utrymme, lokal, rum

Figur 7. Ofta behandlade finlandismer som har minskat i användning, samt deras standardsvenska motsvarigheter. Exempel på underdifferentiering i förhållande till standardsvenska.

En försvarande omständighet för språkvården är alltså om finlandismen den försöker motarbeta har ett semantiskt förskjutet innehåll i förhållande till standardsvenska, särskilt om det handlar om överdifferentiering (t.ex. *värnpliktig* 'skyldig att fullgöra sin värnplikt' och *beväring* 'som fullgör sin värnplikt' jämfört med det standardsvenska *värnpliktig* som täcker båda begreppen), och i något mindre grad om det handlar om underdifferentiering (t.ex. *fungera som* 'fungera som, verka som, vara').

Jag kategoriserar finlandismer enligt språkvårdens möjligheter att påverka dem i *påverkbara finlandismer*, *stabila finlandismer* och *fast förankrade finlandismer*. De sistnämnda uppfattar jag som i det närmaste omöjliga för språkvården att påverka.⁶

Utgående från egenskaperna att en finlandism som är svår att känna igen och har ett förskjutet betydelseinnehåll är svårare att påverka än andra finlandismer, har jag tagit fram en matris för att underlätta igenkännandet av

6 Observera att jag här anser att finlandismer kan vara fast förankrade oberoende av hur språkvården ställer sig till dem, dvs. oberoende av språkvårdens vilja att påverka dem. I bilaga 3 och 4 (af Hällström-Reijonen 2010c och 2011) samt af Hällström-Reijonen 2010b har jag som en förutsättning för att finlandismer ska kunna indelas i påverkbara, stabila och fasta finlandismer att språkvården ska ha en vilja att motarbeta dem. Det kravet har jag här i generaliseringens intresse avstått från.

stabila och fast förankrade finlandismer. Detta gäller finlandismer som förekommer utanför vardagsspråket. Som Fransman (2011: 71–72) visar blir matrisen missvisande om den tillämpas på vardagsord. Följande egenskaper hos finlandismerna tas upp i matrisen: (1) de har stöd i finskan; (2) de är stilistiskt neutrala; (3) de verkar svenska, och består av ett eller flera svenska ord och (4) de har förskjuten betydelse i förhållande till standardsvenskan.⁷

I bilaga 3 (af Hällström-Reijonen 2010c, tabell 6) finns en grupp finlandismer som språkvården har misslyckats med att arbeta bort. I figur 7 nedan har jag lagt in dem i matrisen med de föreslagna egenskaperna för fast förankrade finlandismer⁸.

finlandism	verkar svensk	stilistiskt neutral	stöd i finskan	semantisk glidning	S:a plus
<i>anmäla om ngt</i> 'anmäla ngt'	+	+	+ (fi. ilmoittaa jstak)	0	3
<i>betala åt ngn</i> 'betala ngn'	+	+	+ (fi. maksaa jkille)	0	3
<i>hemma från</i> 'född och uppvuxen i'	+	+	+ (fi. kotoisin jstak)	0	3
<i>hämta</i> 'ta med sig'	+	+	+ (fi. tuoda)	+	4
<i>rat</i> 'avbetalning'	+	+	0 (fi. erä)	0	2
<i>skild</i> 'separat'	+	+	+ (fi. eri, erikseen)	+	4
<i>sticka sig in/upp</i> 'titta in'	+	0 (vard.)	+ (fi. pistäytyä)	+	3
<i>tillfälle</i> 'evenemang'	+	+	+ (fi. tilaisuus)	+	4
<i>tillsvidare</i> 'hittills'	+	+	+ (fi. toistaiseksi)	+	4
<i>ännu</i> 'dessutom'	+	+	+ (fi. vielä)	+	4

Figur 8. Egenskaper som kännetecknar fast förankrade finlandismer i förhållande till ett urval finlandismer.

Finlandismerna med fyra plusmarkeringar (+), dvs. *hämta*, *skild*, *tillfälle*, *tillsvidare* och *ännu*, kan kategoriseras som fast förankrade. Eventuellt kan dock *tillfälle* vara något lättare att motarbeta eftersom det är en finlandism som är underdifferentierad i förhållande till standardsvenskan.

Uppenbart är alltså att den finlandssvenska språkvårdsideologin, med sin strävan efter en svenska som i så liten utsträckning som möjligt avviker från den standardsvenska normen, har accepterats av en mycket stor del av fin-

7 I bilaga 3 och 4 (af Hällström-Reijonen 2010c och 2011) samt af Hällström-Reijonen 2010b har jag inte räknat diskurspartiklarna till de fast förankrade finlandismerna eftersom de inte hör till de finlandismer som dagens språkvård vill påverka. Den begränsningen behövs inte här, varför jag anser att finlandssvenska diskurspartiklar kan kategoriseras som fast förankrade finlandismer.

8 Observera att detta inte är en prototypisk komponentanalys, utan tanken här är att ju fler egenskaper ett uttryck har, desto stabilare finlandism är det. Parametrarna är fristående och utesluter inte varandra. Om finlandismen får en plusmarkering för alla egenskaper kan man misstänka att den är fast förankrad.

landssvenskarna. Så till vida har språkvården alltså fått goda resultat. I fråga om språkanvändningen, språklig praxis, är det naturligtvis svårt att säga hur det hade sett ut i dag utan språkvård, men med tanke på hur många av finlandismerna som lever kvar måste metoderna ha varit ineffektiva eftersom de gett lite resultat trots att språkvårdsideologin varit så allmänt accepterad bland finlandssvenskarna. Det verkar alltså vara lättare att nå resultat för attityder än för direkt språkligt beteende, åtminstone i fråga om finlandssvenskan, men troligen även universellt. Jämför med Cooper (1989: 184):

Language standardization is more likely to be successful with respect to attitude than with respect to behavior. People, that is, are more likely to agree that an all-purpose preferred variety exists than to use it for all the purposes for which they claim it to be correct.

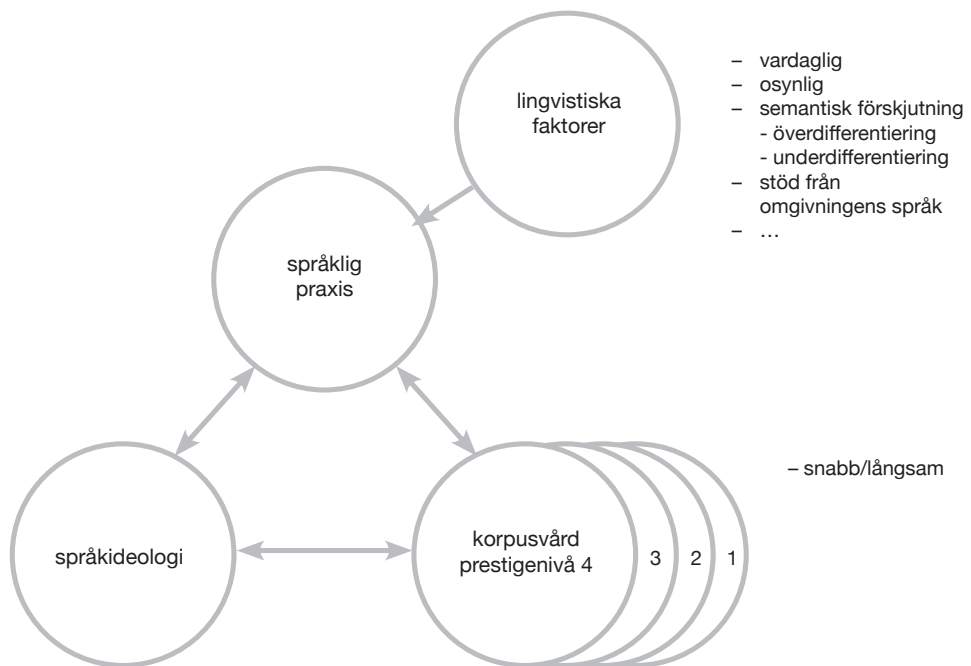
Sammanfattningsvis kan man konstatera att språkvården har större risk att misslyckas om den riktas mot frekvent använda uttryck, speciellt om de är semantiskt avvikande från standardsvenskans system. Man kan också för den finlandssvenska språkvårdens del konstatera att det är ett problem att så många finlandismer redan varit fullt etablerade när man börjat motarbeta dem. Det är särskilt osannolikt att språkvården ska kunna påverka finlandismer som täcker ett mindre användningsområde än den standardsvenska motsvarigheten, alltså en fråga om överdifferentiering i förhållande till standardsvenska.

Utgående från villkoren att språkvården ska vara snabb, att den ska introducera nya begrepp i stället för att motarbeta befintliga och att den ska rikta sig mot drag som inte finns i vardagsspråket för att ha bättre chanser att lyckas, kan man jämföra två typer av språkvårdsverksamhet: klarspråksarbete och arbetet med att motarbeta finlandismer. I bägge är det fråga om att påverka etablerade drag. I klarspråksarbetet motarbetas gamla byråkratmönster och nya begrepp introduceras sällan. Men byråkratdrag förekommer sällan i vardagsspråket, vilket gör att klarspråksarbetet har större chans att ge resultat än arbetet med att motarbeta vardagliga finlandismer.

3.2 Modell för korpusvård

Som en syntes av diskussionen i avsnitt 3.1 och 3.1.1 föreslår jag en teoretisk modell för korpusvård och korpusvårdens inverkan på språklig praxis (figur 9). Den utgår från Spolskys (2004, 2009) uppdelning av språkpolicy i tre komponenter och Haarmanns (1990) prestigemodell till vilka jag har lagt till korpusvårdens snabbhet samt de lingvistiska faktorerna vardaglighet, osynlighet, semantisk förskjutning (överdifferentiering eller underdifferentiering) samt stöd från omgivande (dominerande) språk. Andra lingvistiska faktorer är

inte uteslutna. En eventuell framgång hos korpusvården är alltså enligt denna modell ett resultat av hur väl korpusvård och språkideologi lyckas påverka språklig praxis, där inte bara korpusvårdens formella status och snabbhet inverkar, utan också rent lingvistiska faktorer hos de språkdrag man försöker påverka. De lingvistiska egenskaper jag listar är förmodligen universella, även om det säkerligen också finns språkspecifika egenskaper som kan påverka. Därmed kan modellen eventuellt utprovas också på andra språksituationer, särskilt i fall av purism där man försöker motarbeta vissa språkelement.

Figur 8. Teoretisk modell för korpusvård. De tre komponenterna språkideologi, språklig praxis och korpusvård påverkar varandra ömsesidigt. Korpusvårdens inverkan är större ju högre prestig nivå den befinner sig på. På den språkliga praxisen inverkar också rent lingvistiska egenskaper hos de språkliga drag korpusvården försöker påverka. Dessa är åtminstone om de språkliga dragen förekommer i vardagsspråket, om de är "osynliga" dvs. svåra att upptäcka, om det handlar om semantiska förskjutningar. Stöd från omgivande språk och korpusvårdens snabbhet inverkar också.

4 Tidigare forskning om finländska särdrag i skönlitteratur, tidningsspråk och akademiska föredrag

4.1 Skönlitteratur

Solstrand-Pipping (1988) behandlar J.L. Runebergs språkbruk, och ger i sin forskning viktiga aspekter på finlandssvenskans historia. Hon beskriver och granskar i detalj ett femtiotal finlandismer i *Fänrik Ståls sägner* och undersöker medvetenheten om skillnaden mellan svenskan i Sverige och svenskan i Finland under första hälften av 1800-talet såsom den återspeglas i språkbruket och i recensioner.

Loman (1980a och 1980b) diskuterar redigeringen av Jac. Ahrenbergs *Samlade berättelser* efter författarens död, och konstaterar att den anonyma redaktören gjort självvårdiga ändringar i Ahrenbergs prosa. Han konstaterar att normerna för finlandssvenskt skriftspråk var vacklande på 1890-talet när Ahrenberg (1847–1914) främst var aktiv som författare. Bergroths normer bidrog i efterhand till uppfattningen att Ahrenberg inte kunde skriva korrekt svenska, skriver Loman (1980b: 51). För att kunna bedöma ett språkbruk som korrekt eller inte måste det relateras till en norm. Den normen är alltid bunden till en viss tid och en viss miljö. Den kritik som Ahrenberg fick var emellertid präglad av en språksyn som uppstod först vid sekelskiftet 1900. Om man bedömer hans språk enligt dess egna förutsättningar och de samtida värderingarna framstår Ahrenberg däremot som en medveten språkonstnär, anser Loman. I jämförelse med redigeringen av Ahrenbergs verk framstår redigeringen av K.A. Tavaststjerna (1860–1898, se bilaga 1 och 2, af Hällström-Reijonen 2005, 2007b) som pietetsfull, medan långa stycken av Ahrenbergs prosa behandlades ”snarare som ett slags koncept för korrektorns egna stilövningar” (Loman 1980a: 178). Loman klarlägger principerna för den språkliga revidering som Ahrenbergs prosa underkastades. Målet var en modern och högsvensk språkform med anknytning till normalprosa. Anpassningen efter högsvenskan påverkade i hög grad ordval, fraseologi och syntax. Loman noterar att redaktören också tillämpat vissa av Bergroths paragrafer trots att de inte fördömer vissa språkdrag utan närmast varnar för ett överdrivet bruk av dem (snarast statistiska finlandismer alltså). Loman (1980a: 190–191) menar att redaktören var ett instrument för en mer genomgripande tidsrörelse, och ser utgivningsarbetet av Ahrenbergs verk bara som en kulmen på en lång process där förlagen försökt bidra till att anpassa det litterära språket till nya stilideal och språknormer. Detta var ett uttryck för en historielös syn på det litterära språket.

I sin avhandling om språkblandning hos författarna Jac. Ahrenberg och

Elmer Diktonius skriver litteraturvetaren Tidigs (u.a.) om spänningen mellan språknormer och nationella program och det puristiska trycket på finlandssvensk litteratur. (Se även Tidigs 2011.)

Sundström (1980) behandlar språkliga ändringar i Tavaststjernas romaner *Barndomsvänner* och *Hårda tider* i *Samlade skrifter* (1924) samt ger en översikt över den finlandssvenska språknormens utveckling 1868–1917. Han konstaterar att Kihlman sett Bergroth som en ”orubblig auktoritet”. I Sundström (1983) undersöks syntaxen i dessa två arbeten samt görs en genomgång av viktiga grammatikor avsedda för skolbruk utkomna under perioden 1826–1917, samt en översikt av den språkutveckling som ägde rum i de svenskspråkiga delarna av Finland under perioden 1867–1917.

4.2 Tidningsspråk

Om finlandssvenska särdrag i tidningsspråk skriver både Pellijeff (1971) och Liljestrand (1985). Pellijeff gör en liten undersökning av finlandismer och andra särdrag i *Hufvudstadsbladet* och *Nya Pressen* 1968 och 1969 och drar slutsatsen att finlandssvenskan i slutet av 1960-talet i större utsträckning än tidigare tog intryck av finskan, i synnerhet i fråga om språkliga strukturer.

Liljestrand (1985) undersöker språket i *Hufvudstadsbladet*, *Vasabladet* och *Jakobstads Tidning* i mars 1982. Han anser själv att undersökningen har karaktären av stickprov, men klart är ändå att han höjer den teoretiska nivån på diskussionen om finlandismer. Han konstaterar att de finlandssvenska dragen är mest frekventa i talspråksnära textarter. Det finns nästan dubbelt så många finlandismer i *Jakobstads Tidning* som i *Hufvudstadsbladet*. *Vasabladet* placerar sig i mitten. Detta beror på att *Jakobstads Tidning* mest knyter an till lokala förhållanden och evenemang, medan *Hufvudstadsbladet* i större utsträckning behandlar stoff på utrikes- eller riksplanet. I sina beräkningar har han funnit att flertalet skillnader i skriftspråket återfinns inom ordförråd och fraseologi, medan de syntaktiska och morfologiska olikheterna är färre. Liljestrand jämför sina rön med en undersökning av tyskan i Elsass-Lothringen, och konstaterar att finlandssvenskans förhållande till finskan i hög grad påminner om förhållandet mellan tyskan och franskan i Elsass-Lothringen. (1985: 106–109.)

Reuter (1997b) har excerperat finlandismer ur ett material bestående av 4 nummer av *Hufvudstadsbladet*, 3 nummer av *Jakobstads Tidning* och 2 nummer av *Åbo underrättelser* kompletterat med texter från Finska notisbyrån (FNB). Materialet är från våren 1997 och omfattar ca 40 000 löpande ord. Antalet finlandismer i hela materialet var i medeltal 0,41 procent, med en variation från 0,08 procent i *Hufvudstadsbladets* ledare till 0,8 procent i pressklippsspalten i *Hufvudstadsbladet*, där texterna till största delen var översatta från finska.

I Hanell (2011) analyseras skriven finlandssvenska ur ett sverigesvenskt perspektiv. Materialet består av drygt etthundra finlandssvenska texter, bland annat olika typer av tidningstexter. Hanell drar slutsatsen att tidningstexterna i det stora hela håller en sådan standard som det är rimligt att förvänta sig av dagstidningar; finlandssvensk tidningstext håller inte lägre språklig standard än sverigesvensk. Enligt hennes uträkningar innehåller tidningsledare 7 finlandssvenska språkdrag per 1000 ord (0,7 procent) medan sportjournalistiken innehåller 13 finlandssvenska språkdrag per 1000 ord (1,3 procent).

4.3 Akademiska föredrag och planerat tal

I fråga om finländska särdrag i akademiskt tal finns det ingen tidigare forskning, och bara föga om (mer eller mindre) planerat tal. Här kan nämnas Reuters (1997b) undersökning av finlandismer i politiska anföranden och Rosenberg-Wolffs (2010) granskning av språkliga drag i finlandssvensk radio i jämförelse med de språkråd och rekommendationer som ges i journalisthandboken *Röst och språk*. En närmare redogörelse finns i bilaga 4 (af Hällström-Reijonen 2011).

4.4 Sammanfattning av forskningsläget

Även om detta inte är en heltäckande översikt av forskningsläget kan man konstatera att det saknas detaljerad forskning om finlandismer under tiden före Bergroth. Det är egentligen bara Runebergs, Ahrenbergs och Tavaststjernas finlandismer som i någon mån undersökts systematiskt. Den finlandssvenska språkvårdens allmänna genomslag har inte tidigare grundligt undersökts. Finlandismer i tidningsspråk har visserligen undersökts under slutet av 1900-talet, men i fråga om finlandismer i akademiskt tal är läget i det närmaste jungfruligt.

5 Finlandssvensk språkvårdsideologi

Jag ger i det följande en översikt av den finlandssvenska språkvårdsideologins utveckling som jag ställer mot samtida tendenser och trender i samhället och språkvetenskaplig forskning.

Med ideologi avser jag en bred skala av åsikter och övertygelser som uppfattas av dem som omfattar ideologin som grundläggande och som ett utslag av sunt förnuft. Jämför Verschueren (1999: vii):

'Ideology' is interpreted as any constellation of beliefs or ideas, bearing on an aspect of social reality, which are experienced as fundamental or commonsensical and which can be observed to play a normative role.

Språkideologi är den språkliga aspekten av samma sak, det är de idéer och övertygelser vi har om språkliga fenomen. Spolsky (2004: 14, 2009: 4) avser med språkideologi den status, det värde en språkbrukare tilldelar olika språk, språkvarieteter, varianter eller andra språkliga fenomen (t.ex. provinsialismer, importord eller svordomar). Det är inte alltid som språkplaneringen stämmer överens med språkideologin i ett samhälle.

Language ideology or beliefs designate a speech community's consensus on what value to apply to each of the language variables or named language varieties that make up its repertoire. [...] Put simply, language ideology is language policy with the manager left out, what people think should be done. Language practices, on the other hand, are what people actually do. [...] Language-management efforts may go beyond or contradict the set of beliefs and values that underlie a community's use of language, and the actual practice of language use. (Spolsky 2004: 14.)

Jag har delat in språkvårdsideologins historia i två faser: utvecklingsfasen (ca 1850–1917) och konsolideringsfasen (1917–). Man kan jämföra dessa faser med Haugens språkplaneringsmodell bestående av fyra steg: 1. val av norm, 2. kodifiering, 3. implementering och 4. utveckling av normen (Haugen 1987: 627, se figur 3). Utvecklingsfasen sammanfaller i hög grad med steg 1 och 2 medan konsolideringsfasen i hög grad motsvaras av steg 3 och 4.

Valet av norm, varietet (steg 1) skedde under senare hälften av 1800-talet och början av 1900-talet, då behovet av en gemensam standardsvensk norm diskuterades och slutligen etablerades genom Bergroths skrifter. (Se även Thylin-Klaus u.u.) I steg 1 är de icke-lingvistiska målen vanligen mest synliga (Deumert & Vandenbussche 2003: 5) och detta gäller även för finlandssvenskan. Valet gjordes av politiska skäl, som ett svar på den press som fenomenin och förryskningen utgjorde. Kodifieringen och standardiseringen (steg 2), representeras av de listor på finlandismer som gjordes upp av Hugo Bergroth, men också av hans föregångare, främst A.O. Freudenthal och Karl

Lindström, samt senare språkvårdare (för deras del dock under konsolideringsfasen). Under konsolideringsfasen gäller verksamheten i hög grad steg 3 (implementering) och steg 4 (utveckling av normen) i Haugens modell. Här är de lingvistiska aspekterna viktigare, även om samhällsutvecklingen naturligtvis också kan påverka. Normen har utvecklats och utvecklas fortfarande (steg 4) bland annat i dagens språkvårdsverksamhet till exempel på Forskningscentralen för de inhemska språken, men också på andra håll i det finlandssvenska samhället.

Även Hansén (1991: 97–98) har satt in den finlandssvenska språkvårdsprocessen i Haugens modell, men väljer att se det på ett annat sätt, eftersom han inte ser det finlandssvenska valet av standardsvenskans norm som steg ett.

Haugens kategorier kan i viss mån tillämpas på svenska språkets utveckling i Finland, trots att denna modell [...] i första hand är [applicerbar] på språk som man i nyblivna självständiga stater strävar till att ge H-språksstatus åt. Sålunda är inte t.ex. implementeringsfasen adekvat i detta sammanhang enligt den givna betydelsen att införa ett nytt språk, eftersom svenskan ju under flera sekler haft en etablerad position i Finland. Däremot har skolan självfallet spelat en viktig roll för implementeringen av ett standardspråk till nya generationer. Den språksituation som den första språkliga mobiliseringsvägen i Finland ledde till skapade grunden för den språkpolicy som konfirmerades i Regeringsformen 1919 och i den språklagstiftning som sedan dess ägt rum. Rötterna till svenska språkets kodifieringsprocess brukar dateras till 1700-talet då Svenska Akademien grundades. Den utveckling (elaboration) och kultivering (cultivation) av den finlandssvenska språkvarietet [!] som skett har följt situationen i Sverige. Anslutningen till den rikssvenska språknormeringen fick en mera officiell sanktion i samband med den s.k. rättstavningsstriden under slutet av 1800-talet. Dessutom har även i Svenskfinland bedrivits ett omfattande språkvårdande arbete. Till detta arbete har hört den typ av kultivering som Bergroths kamp mot finlandismer inneburit.

Enligt Hanséns sätt att se är det alltså bara steg 3 (implementeringen) som har varit aktuell i fråga om svenskan i Finland.

Haarmanns (1990) modell kompletterar status- och korpusvård med prestigeplanering, som är något som påverkar status- och korpusvården. Han motiverar det med att ett språks prestige påverkar både hur status- och korpusverksamhet bedrivs av aktörerna och tas emot av språkbrukarna. Individuell verksamhet (nivå 1) ger minst effekt, därefter kommer verksamhet som bedrivs av påtryckningsgrupper (nivå 2), något mer effektiv är verksamhet som bedrivs av institutioner (nivå 3) och högst effektivitet når man på statlig nivå (nivå 4).

Man kan placera in den finlandssvenska språkvården på olika nivåer under olika tidpunkter. Den språkvård som bedrevs av de första aktörerna inom fin-

landssvensk språkvård (främst Freudenthal, Lindström, Bergroth) motsvarar nivå 1 eller 2. När Svenska språknämnden i Finland grundades 1942 lyftes språkvården upp till nivå 3 och i och med att Forskningscentralen för de inhemska språken grundades 1976 lyftes den finlandssvenska språkvården upp till nivå 4. Språkvård bedrivs numera alltså på alla nivåer, med en början från individuell verksamhet på nivå 1.

5.1 Tidigare forskning

Thylin-Klaus (u.u., se även Thylin 2007, Thylin-Klaus 2009) behandlar den svenska språkplaneringen i Finland under andra hälften av 1800-talet och början av 1900-talet mot bakgrund av de ideologiska och politiska strömningarna under samma tidsperiod, särskilt skandinavismen och den svensk-nationella mobiliseringen. Fokus för hennes undersökning ligger på språkvård, närmare bestämt på diskussionen om finlandismer och stavningsdebatten.

Perspektivet är idéhistoriskt. I undersökningen behandlas en begränsad krets av aktörer och debattdeltagare och de nätverk de utgjorde. De spelade en viktig roll som opinionsbildare då det finlandssvenska konstituerades, till exempel genom att deras syn på språket kom till uttryck i läroböcker och spreds till en större del av befolkningen

Thylin-Klaus visar att den s.k. överlevnadsstrategin (dvs. synen att svenskan i Finland inte bör utvecklas i egen riktning) är klart dominerande i förhållande till den motsatta nationalliberala synen. Hon understryker dock att samma personer kan försvara en anslutning till den sverigesvenska normen på ett övergripande plan, men ändå vara tolerant då det gäller enskilda avvikelser i språkbruket. Hon drar slutsatsen att svenska särdrag allmänt uppfattas som de minst problematiska, medan det finska inflytandet enligt debattörerna måste motarbetas. Folkskolan som domän spelade en viktig roll i debatten om stavningen eftersom denna hade en tydlig social och pedagogisk dimension. Det handlar med andra ord om språkets roll i demokratiseringsprocessen. Teatern sågs för sin del som en viktig faktor i konsolideringen av svenskan i Finland, och språket vid teatern skulle fungera som en förebild för det talade språket.

Laurén (1985) studerar den finlandssvenska språkvårdsdiskussionen från 1870-talet till 1970-talet. Vid en jämförelse med franskan i Kanada konstateras att det finns många likheter mellan svenskan i Finland och franskan i Kanada. Språkvårdsdiskussionen för språk som befinner sig i samma situation som dessa två språk genomgår i stort sett samma utvecklingsskeden, menar Laurén (1985: 97). Samma strömningar gör sig gällande under i stort sett samma tider. Liknande problem blir lösta på liknande sätt i de två språkgrupperna. Slutligen diskuteras hur de finlandssvenska normerna för 1980-talet

(och framåt) borde utvecklas. Laurén ansåg att Bergroths rekommendationer i många fall ännu var gångbara även om de behövde moderniseras i fråga om detaljer. Men 1980-talets språknormer behövde gälla många fler aspekter av språkanvändningen än de traditionella reglerna och inte bara allmänspråket utan även olika fackspråk.

Mattfolk et al. (2004) ger en översikt över hur man under de senaste hundra åren på officiellt håll och i offentligheten i Svenskfinland förhållit sig till språkvård och påverkan från andra språk och kulturer, medan Nordman (2010) diskuterar språkbruk och språkvård inom juridikens område på svenska i Finland, även hon i ett historiskt perspektiv.

Hansén (1988a, 1988b) studerar förändringsmönster i utvecklingen av modersmålsämnet mål och innehåll i svenskspråkiga folkskolor i Finland från 1866 till 1927. Den nationella mobiliseringen bidrog till att modersmålsämnet lyftes fram i 1800-talets läroplaner. Folkskolan skulle bli ett medel genom vilket de lägre klassernas villkor kunde förbättras. Till det allmänna kravet på en höjd allmänbildning ingick även att lära folket de bildades språk. För den svenska befolkningen fanns dessutom speciella skäl som motiverade en konsekvent högspråkslinje. En särutveckling av finlandssvenskan ansågs leda till förödande konsekvenser för det svenska språket i Finland. Utbildningen i folkskoleseminarierna var inriktad på att träna blivande lärare att ge de grundläggande färdigheterna i skriftspråket till folkets barn. Mycket tid gick åt att lära de blivande lärarna att undvika dialektegenheter och behärska standardspråket hjälpligt. Därför framstod andra språkfrågor som perifera. Folkskolorna och läroverken följde i princip samma syn på språkvården, med vad Hansén kallar en fixering vid språkets standardnorm. En av språkundervisningens viktiga funktioner var att skilja mellan ett korrekt och ett felaktigt språkbruk. De båda utbildningsvägarnas varierande förutsättningar och mål bidrog trots detta till variationer i språkvårdsprogrammet. Folkskolan skulle bli ett medel genom vilket de lägre klassernas villkor kunde förbättras, och med kunskaper i standardspråket gavs eleverna möjligheter att förändra sin egen livssituation. Detta mål hade dock som pris en negativ inställning till dialekterna, men det bedömdes vara mindre negativt än fördelarna av att behärska standardspråket. Modersmålet i folkskolan skapade ett bestämt identifikationsideal genom sin fixering vid standardnormen. Därigenom kom modersmålsundervisningen att medverka till att göra folkskolan delvis isolerad och främmande för den miljö för vilken den ursprungligen skapats.

Hansén (1991) studerar förändringsmönster i utvecklingen av modersmålsämnet i den finlandssvenska skolan från 1920-talet till 1980-talet utgående från de skrivna officiella läroplanerna. Standardspråksidealet har betraktats som en central princip, och inställningen till språkliga varieteter

har präglats av de krav som ställs i centrum medan periferiernas synpunkter har lämnats mer eller mindre obeaktade. Språkvården har enligt Hansén i allmänhet tolkat sin normativa uppgift i enkla dikotomier som rätt och fel, högspråk och dialekt, god och dålig stil osv. Från 1920-talet till 1970-talet dominerade synsättet att dialekter skulle exkluderas eftersom de betraktades som ett sämre språkbruk, men gradvis blev hållningen mer accepterande, och från 1970-talet dominerar den mer toleranta hållningen gentemot dialekter och andra varieteter. Under denna tid har språkets symboliska och identitets-skapande roll framhävts i skolorna.

Forskningen i finlandssvensk språkplanering i historiskt perspektiv har ökat starkt under 2000-talet. Det verkar nu finnas ett klart intresse för och behov av att undersöka finlandssvensk språkvårdsideologi. Av de större här nämnda undersökningarna, visar Laurén i sin jämförelse med språksituationen i Kanada att mycket i språkvårdsutvecklingen är universellt medan Thylin-Klaus sätter språkvårdsdiskussionen i ett samhällligt perspektiv och gör kopplingar till bland annat nationalism och skandinavism. Hansén ser på inställningen till finlandismer ur folkskolans synvinkel.

5.1.1 Finsk språkvård i historiskt perspektiv

Under tiden före 1809 utkom på finska främst andlig litteratur och lagtexter, ofta översatta texter. Någon normering av finskan fanns inte, eftersom de bildade klasserna varken skrev eller talade finska i någon högre grad. När man som en del av det nationella uppvaknandet på 1800-talet märkte att finskan inte motsvarade de krav som samhällets olika sektorer ställde på språket, började man skapa ett skriftspråk som skulle vara dugligt inom alla domäner. (Hiidenmaa & Nuolijärvi 2004: 254, Rintala 1998: 49.) Som en del av den processen blossade den så kallade dialektstriden (fi. *murteiden taistelu*) upp. Den innebar i korthet att man valde vilken eller vilka dialekter det finska skriftspråket skulle baseras på. Detta kan jämföras med steg 1, val av norm, i Haugens språkplaneringsschema. Slutresultatet (vid mitten av 1800-talet) blev en kompromiss som innebar att skriftspråket, som tidigare baserat sig enbart på de västfinska dialekterna, nu också påverkades av dialekterna i östra Finland, särskilt i fråga om ordförråd och syntax. Morfologin var fortfarande övervägande västfinsk. (Lauerma 2004, se även Rintala 1992.)

Itse asiassa suomen kirjakiielestä oli vajaassa sadassa vuodessa kehittynyt hämmen-tävän paljon Porthanin aikoinaan esittämien ajatusten mukainen kieli, jossa oli länsisuomalaisen tradition mukainen runko, mutta itämurteilla rikastettu sanasto (Lauerma 2004: 164).⁹

9 ”I själva verket hade det finska skriftspråket på knappt etthundra år i förvånande hög grad utvecklats i enlighet med Porthans tankar till ett språk där stommen är västfinsk, men ordförrådet berikas av östfinska dialekter” (min översättning).

Att stärka det finska språket var ett nationellt projekt i vilket en stor del av den unga intelligencien deltog. Man behövde finskspråkiga tjänstemän, vilket krävde utbildning. Ett finskt lärarseminarium inrättades 1863, och en folkskolförordning gavs 1866. Finska började användas som språk i akademiska avhandlingar på 1830-talet, men det dominerande språket inom universitetet var fortfarande svenska. (Hiidenmaa & Nuolijärvi 2004: 255.)

Finskan fick status som ämbetspråk vid statliga myndigheter år 1863, då Alexander II utfärdade ett språkreskript enligt vilket finskan senast 1883 skulle vara likaberättigad med svenskan. Från 1894 skulle universitetslärarna kunna förete bevis på sin förmåga att använda finska i tal och skrift. 1902 års språkförordning jämställde finskan och svenskan som ämbetspråk. (Uppslagsverket Finland, Språklagstiftning.)

Två betydande sällskap med mål att vårda och utveckla finskan grundades på 1800-talet: 1831 grundades Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (finska litteratursällskapet, SKS), och 1876 grundades Kotikielen Seura ('hemspråkssällskapet'). Bägge sällskapen verkar fortfarande. 1897 började Kotikielen Seura ge ut tidskriften *Virittäjä* (ung. 'impulsgivaren'), som fortfarande utkommer och är den ledande tidskriften om det finska språket. *Virittäjä* ägnade sig även åt språkvårdsfrågor (se Piehl 1996). Så småningom blev språkvården allt mer systematisk. 1928 grundades ett språkutskott inom SKS, och detta utskott kan ses som den första språknämnden i Norden. 1945 ersattes den av en språknämnd och en språkbyrå vid Finlands Akademi (Finlands motsvarighet till Vetenskapsrådet i Sverige). I och med det hade språkvården fått ett statligt organ för språkfrågor, dvs. nått nivå 4 i Haarmanns prestigemodell. År 1976 överfördes denna verksamhet till Forskningscentralen för de inhemska språken. Även privata aktörer förekommer på språkvårdsmarknaden, till exempel läkarföreningen Duodecim (grundad 1881) och Centralen för teknisk terminologi (grundad 1974). (Hiidenmaa & Nuolijärvi 2004: 257–258.)

Svecismer har under långa tider varit en nagel i ögat för den finska språkvården. Paloposki (2004: 63) pekar på att man på 1840-talet i recensioner av skönlitterära översättningar till finska ofta diskuterade närvaron eller frånvaron av svecismer. Det finska ordet *svetisismi* 'svecism' kommer dock in i ordböckerna först vid början av 1900-talet (Kolehmainen 2009). En betydande del av modersmålsundervisningen i de finska skolorna på 1900-talet har gått ut på att bekämpa dessa svenskinfluerade uttryck. Svecismer har också flitigt behandlats i handböcker i språkvård, till exempel de inflytelserika *Huonoa ja hyvää suomea* från 1930 och *Kielenopas* från 1947 (Kolehmainen 2009, Rintala 1998). Den kritiska inställning till svenskan som förekom bland finskspråkiga särskilt under 1920- och 1930-talen kommer till uttryck i att man, i det närmaste programmatiskt, försökte undvika svensk influens i finskan. Detta

kan sättas i samband med den pågående språkstriden. (Rintala 1998: 54–55.) När man t.ex. i finskan lånade in latinska adjektiv via svenskan ville man återföra deras form till den latinska modellen. I stället för att utgå från de svenska avledningsändelserna -ell och -är (t.ex. *aktuell*, *intellektuell*, *primär*) valde man att utgå från latinets avledningsändelser -alis, -aris, -arius, vilket gjorde att formerna *aktuaalinen*, *intellektuaalinen*, *primaarinen* föredrogs framför formerna *aktuelli*, *intellektuelli*, *primäärinen*. (Hiidenmaa & Nuolijärvi 2004: 253, 256, 266.) Detta förhållningssätt till svecismerna kan jämföras med den finlandssvenska språkvårdens förhållningssätt till fennicismerna, åtminstone i de fall då man vänt sig mot fennicismerna bara för att de är av finskt ursprung. (Se avsnitt 5.3.4 om fennicismerna i jämförelse med finlandismerna av annat ursprung.)

Att den finska språkvården i likhet med den svenska språkvården i Finland har påverkats av den historisk-komparativa skolan och junggrammatikerna framgår av t.ex. Rintala (1992, 1998). Ett exempel på det historisk-komparativa synsättet kan vi hitta hos språkvetaren August Ahlqvist (1826–1889) som ansåg att språkvetarna genom att undersöka den språkhistoriska utvecklingen och dialekterna kunde hitta de språklagar enligt vilka språket skulle utvecklas (Rintala 1992: 51). Samma junggrammatiska metaforer om språkvårdaren som trädgårdsmästare som förekom i debatten om svenskan i Finland förekom också i finska sammanhang. Nordlund (2004) ser tre linjer i språkkupfattningen på 1800-talet: För det första den grammatiska inställningen (fi. *kieliopillisuuskanta*), vars grundtanke är att språket styrs av lagar, som språkvetaren bör hitta, för det andra folkspråksinställningen (fi. *kansankielisyyskanta*), som såg talet som det äkta språk som låg som grund för skriften och för det tredje purismen, som ville rensa alla främmande element ur språket. Enskilda debattörer kunde använda dessa argument sida vid sida. Den grammatiska inställningen kan jämföras med den historisk-komparativa skolan och folkspråksinställningen med junggrammatikerna (se avsnitt 5.2.1).

Man kan konstatera att det finns gemensamma drag i språkvårdsdebatten på både finskt och svenskt håll i Finland, trots att utgångspunkterna var så olika. Tydligast är likheterna i fråga om metaforerna och purismen, även om min uppfattning är att den finska språkvården var mer principiell i sin purism gentemot svecismer än den svenska språkvården, som i sin purism gentemot fennicismerna trots allt i rätt hög grad har styrts av funktionella argument. I dag har emellertid de finska språkvårdarna en liberal och tillåtande inställning till svecismer (Kolehmainen 2009).

5.2 Utvecklingsfasen

Tryckkonstens tillkomst gav incitament för en språksyn där man ser ett språk som en klart avskild enhet, som något som antingen är korrekt eller inte,

och där det icke-korrekt, dvs. ”barbarismerna”, måste rensas ur språket¹⁰. Då uppstod ett språkideal där (det skrivna) språket skulle vara standardiserat, autonomt i förhållande till andra språk, strukturerat och semantiskt klart. Detta språk var den utbildade elitens språk och skiljde sig från massornas språk, som i stället sågs som dialektalt, vardagligt, oprecist eller vulgärt. Språkidealet hittade man i grammatikorna, annat språk avröddes man ifrån. (Bauman & Briggs 2003, Blommaert 2006: 242.)

Den herdiska synen på språk och nation, med enspråkighetsidealet ett land och ett språk, var grunden för den finsknationella rörelsen, fennomanin. Fennomanin strävade efter att skapa en finsk nation för att stärka Finlands ställning, främst i förhållande till Ryssland. Målet var en förfinskning av Finland. Som en motreaktion både till den med tiden allt radikalare fennomanin, men också till förryskningen, uppstod den svenska nationalitetsrörelsen i Finland (Lönnqvist 2001).¹¹

Man kan urskilja två politiska linjer i nationalitetsrörelsen fram till 1920, nämligen kultursvenskhet och bygdesvenskhet. Kultursvenskarna ville betona att svenskheten i Finland i första hand var en kulturell och patriotisk fråga och att den bäst bevarades och förkovrades genom starka svenska institutioner. Bygdesvenskarna å sin sida hävdade att en levande svensk språkmiljö förutsatte svenska bygder med en genuin allmoge. Kultursvenskheten bars ideologiskt upp av kretsen kring Svenska litteratursällskapet, särskilt C.G. Estlander, medan bygdesvenskhetens banérförare var A.O. Freudenthal. (Rask 1999: 22.) Freudenthal betonade den svenska språkgemenskapen. Estlander, som tidigare hade varit fennoman, tillskrev visserligen språket en viktig sammanhållande funktion, men ansåg att nationens enhet vilade på en gemensam historisk erfarenhet och patriotisk solidaritet. (BLF: 245–246.) Estlander (1897) ansåg att svenskan i Finland borde uppfattas som självständig i förhållande till svenskan i Sverige. Detta hade dock med svenskans ställning i Finland att göra. Om svenskan mister ställningen av officiellt språk träder språket i ett fullständigt provinsialt beroende av Sverige:

Det är för vårt samhälls- och statsbehov, liksom det är för våra tankars och känslors literära uttryckande svenskan här brukas, och om äfven fördelen att få kurs i Sverige underhåller bemödandet att följa där rådande språkbruk, då det gäller den mera skönliterära produktionen, finnes detta intresse icke i afseende å det praktiska och dagliga behovet. Själständigheten i språkligt hänseende är föga mindre än vår

10 Om språkvårdsriktlinjerna på och den standardiserande effekten hos Salvius tryckeri på 1700-talet skriver Santesson (1986).

11 Nationalitet används här i den konkreta betydelsen ”befolkning som (på grund av gemensamhet i härstamning, historia, kultur, språk o.d.) känner sig som en nation; ofta om de olika delarna av befolkningen i en stat som inom sig hyser invånare av olika folk(slag)” (definition i SAOB, artikel nationalitet, punkt 4, tryckt 1946).

själfständighet i socialt och politiskt hänseende [.]

[...]

Så säregna som förhållandena äro för det bildade svenska talspråkets utveckling i Finland, särdeles det intima umgänget med finskan å ena och våra bygdemål å andra sidan, kan icke undvikas att ju en småningom tilltagande afvikelse uppkommer äfven i skriftspråket. Det är icke heller på öfverensstämmelsen med riksspråket i Sverige som vikten ligger, utan därpå att vårt språk är bildadt, i och för sig logiskt och rätt, på ett smidigt och korrekt sätt återger våra tankars och känslors rörelser.

[...]

Dat [!] är icke ett eller annat af våra bygdemål, utan ett allmänt bildadt talspråk som här står bakom, och om än svenskan i Finland icke kan kallas ett riksspråk, efter som Finland själf icke är ett rike, så eger hon dock sin fulla själfbestämningsrätt. Tänker man nu att denna hennes ställning af officielt språk upphörde, att hon ingen uppgift vidare hade att fylla i statslifvet och den högre undervisningen, – och tänka det kan man ju alltid i en teoretisk betraktelse som denna – så ginge ock hennes själfbestämning om intet, och den utveckling hon sedan möjligen kunde röja, vore den hon mottoge från svenska riksspråket. Till detta skulle vår svenska, så länge hon här ännu talades och skrefs, träda i ett fullständigt provinsielt beroende [...]. (Estlander 1897: XXXV–XXXVI.)

Större inflytande på språkvårdsideologin och förhållandet mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige har bygdesvenskheten haft, med sin syn på språklig homogenitet (Thylin-Klaus u.u.). Enligt bygdesvenskarnas lingvicensriska synsätt skulle Finlands svenskspråkiga befolkning samlas till en enda grupp med gemensamma särdrag, detta trots att Finlands svenskspråkiga befolkning bestod av alla samhällsklasser, och skillnaderna mellan dessa klasser kunde vara stora (Lönnqvist 2001). Före slutet av 1800-talet fanns det inte heller några särskilda band mellan de svenskspråkiga landskapen i Finland (Allardt & Starck 1981: 107). Den minsta gemensamma nämnaren och den sammanhållande faktorn för denna grupp var språket.

Den utveckling språkvetenskapen genomgick under 1800-talet kom också att spela en stor roll för språkvården och synen på standardspråk. Den grammatiska kunskapen utvecklades, inte minst i fråga om syntaxen, och kännedomen om dialekter och övrigt talat språk ökade. Den ökade kunskapen öppnade möjligheter för standardisering av sådan variation som man tidigare inte lagt märke till eller kunnat hantera. (Teleman 2003: 61–62.)

Denna ökade kunskap syntes också i att man på 1800-talet hade blivit uppmärksam på skillnaderna mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige. Ett tidigt exempel på medvetenheten om skillnaderna är ett brev 1832, där A.I. Arwidsson skriver om språket i *Helsingfors Morgonblad*: ”min gud

så det språket blir allt mer provinciellt; de 'bryta grufligt på Finska', – för att nyttja deras egna ord!" (Solstrand-Pipping 1988: 6). År 1848 konstaterades¹² i *Ilmarinen* (1.4.1848, 5.4.1848) att svenskan i Finland efter 1809 kommit att utvecklas i egen riktning och "närmar sig den fordna Norräna tungan, Isländskan, likaså i flera afseenden tydligare framhåller sin släktskap med de Germaniska, ur samma stam utgånga, språken". Hipping (1846: 1112) skriver detsamma om den nyländska svenskan:

Men utom dessa är Nyländskan rik på en mängd andra ord, hvilka alldeles icke äro lånade ifrån några provinser i Sverige, ej eller såsom mången skulle tro, sjelfbildade, eller i Språket inympade af främmande folkslag, utan ursprungeligen tillhöra det språk som fordom talades i Norden. Det är nemligen anmärkningsvärdt, att just de ord, som i Svenska öron ljuda mäst förvidna, och för hvilkas skull dialecten fått uppbära skymfnamnet af en förderfvad och råbråkad Svenska, ej äro annat än kvarlevor av Norraena tungan, som fordom allmänt talades i Norden, och hvaraf flere ord intill våra tider bibehållit sig i folkets mun, till en del alldeles oförändrade, till en del åter något lempade efter Svenska språkets nuvarande fordringar, men likväl alltid igenkänneliga såsom urgamla ord, för hvar och en som vill gifva sig möda, att nogare undersöka förhållandet.

I *Åbo Tidningar* 10.1.1854 uppmanas barntidningen *Eos* redaktion undvika provinsialismer för att inte vara ett dåligt språkligt föredöme:

Då vi ej kunna annat än lyckönska förläggare och redaktion till de sympatier de väckt hos både stora och små prenumeranter, må det tillika vara oss tillåtet att fästa redaktionens uppmärksamhet vid att fennicism, eller kanske rättare provincialismer, sådana som "skrinna" och "skrinlof", borde undvikas, för att i tid vänja barnets öra vid det rätta språkuttrycket.¹³

Freudenthal (1868, 1875) uppmanar till vetenskapliga studier i och vård av svenskan i Finland:

Frågar nu någon på hvad sätt vi kunna något göra till fromma för vårt språk, svaras att vi för detta ändamål hafva oss en tvefaldig verksamhet anvisad. För det första kunna vi genom ett omsorgsfullare, på den nordiska språkvetenskapens grundval fotadt studium af det svenska språket lära oss det samma bättre än hittills; vi kunna och böra lära oss anse hvarje fel, som begås imot den svenska språkläran, för icke mindre förkastligt än fel mot t.ex. latinska språkets regler och till och med ännu vida mera vitnande om bristande bildning, ty bildad kan man vara utan att kunna latin, men är det icke, åtminstone enligt min mening, om man ej kan sitt modersmål. (Freudenthal 1875: 33).

12 Enligt Wrede (1999: 393) är artikeln skriven av J. O. I. Rancken.

13 Andra tidiga tecken på medvetenhet återfinns t.ex. i *Helsingfors Morgonblad* 22.7.1841 där M.A. Castréns översättning av *Kalevala* recenserar och i *Saima* 6.6.1844 där de svenska tidningarna i Finland anklagas för att inte skriva något på finska, undantaget "fennicism, eller deras Svenska".

Lindströms (1885) artiklar om finlandismer utgjorde en viktig början för fortsatta undersökningar av finlandismer. 1892 inledde Svenska landsmålsföreningen i Finland på initiativ av Freudenthal insamlingen av ”sådana i den finländska skriftsvenskan begagnade ord och uttryck, som icke återfinnas i riksspråket i Sverige” (Svenska landsmålsföreningen 1894: 305; se även Ivars 2006: 22). I *Svensk ordlista med reformstavning och uttalsbeteckning* (Lundell 1893) har ”lexikaliska egenheter i Finnlands svenska” upptagits; enligt Bergroth (1917: 10) är de 1050 till antalet, varav ca 400 hör till lag- och kanslispråket. Lundell (1893: x) anser ”att ord, som tillhöra minst två av de större dialektområdena (finländsk–norrländska, medelsvenska, sydsvenska mål), även kunna i svensk skrift brukas”.

De första undersökningarna om särdrag i svenskan i Finland (t.ex. Berg 1899, 1900, 1903, Freudenthal 1902, Nordenstreng 1903) banade väg för ett helt nytt område inom ämnet nordisk filologi, beskrivning av finländska särdrag i svenskan (Lilius 2008: 42, 58). Dessa kom i hög grad till med syftet att ge språkbrukarna ett verktyg för att kunna undvika finlandismer (Solstrand-Pipping 1988: 5, Ivars 2006: 22) och lade grunden för Bergroths *Finlands-svenska* (1917) och den ideologi som den ger uttryck för.

5.2.1 Språkvetenskaplig utveckling

Inte bara ökad kunskap utan också nya förhållningssätt bland språkvetarna har haft en inverkan på språkvärdsideologin. Språkvetarna på 1800-talet var främst språkhistoriker. Man kan urskilja två inriktningar: den historisk-komparativa skolan från början av seklet och junggrammatikerna, som fick inflytande under det sista kvartsseklet. Den äldre, historisk-komparativa skolan såg fornsvenskan som en guldålder och ansåg att man behövde språkhistorisk specialistkunskap för att kunna avgöra vad som var rätt och fel i språket. (Teleman 2003: 62–63.) De såg språket som en organism (Haapamäki 2002: 216), eller som Freudenthal förklarar det:

Ingen lärer bestrida språkets egenskap af en organism, den der lefver och verkar i enlighet med egna, i harmoni med hvarandra stående lagar. Der någon eller några af dessa lagar kränkas antingen genom våldsamt inympning på språkstammen af främmande, opåkallade elementer, eller genom värdslös och godtycklig behandling af en eller annan del af språkorganismen, der aftynar så småningom det hela, förlorar sin spänstighet och kraft samt blir mer och mer odugligt för ändamålet med sin tillvaro. (Freudenthal 1868: 168.)

En yngre generation av språkvetare, i Sverige speciellt vid Uppsala universitet, inspirerades av den tyska junggrammatiska skolan. De intresserade sig för språkförändring och för talat språk, särskilt dialekter. Språket betraktades inte som en separat organism som lever ett eget liv, utan som en av människans

livsyttringar. Man såg talspråket som det primära språket, och skriftspråket som dess avbild. Språket beskrevs med biologiska metaforer, dess utveckling uppfattades som något naturligt och beskrevs nästan i darwinistiska termer som en varianternas kamp för tillvaron där de starkaste överlevde. I språkvårdsfrågor motsatte man sig tanken att all språkutveckling innebar en språkförsämring. I motsats till den historisk-komparativa skolan betonade man att det faktiska språkbruket, det talade språket skulle visa vägen till normen. En logisk konsekvens blev att se med skepsis på språkvård; man tyckte språket blev bäst om det fick sköta sig självt. Detta gällde emellertid bara det talade språket. Skriften såg man som en konstprodukt som kunde och borde reformeras så att den rättade sig efter det primära levande språket, alltså talet. I likhet med äldre forskare betvivlade de inte värdet av ett enhetligt skriftspråk. Även om språkförändring sågs som något naturligt, ansågs den av många som icke-önskvärd. (Haapamäki 2002: 218–225, Teleman 2003: 64–66.)

Många unga språkforskare speciellt under 1880-talet åkte till Uppsala för att studera, vilket var en orsak till att språkvetenskapen vid universitetet i Helsingfors kom att påverkas av junggrammatiken, och speciellt av professor Adolf Noreen. Man blev kritisk till den historisk-komparativa skolans företrädare, bland annat till professor Carl Säve i Uppsala, även om det tog tid innan junggrammatiken vann mark i Helsingfors, eftersom professor Freudenthal var en trogen anhängare av Säve. (Huldén 1990: 45, Lilius 2008: 58, Loman 1985: 15.)

Adolf Noreen, en central person i den junggrammatiska miljön i Uppsala, hyllade den rationella ståndpunkten, enligt vilken ett ändamålsenligt språk var det som skulle eftersträvas. Eftersom det hävdvunna skriftbruket var bekvämast för skribenten och lättast för mottagaren, var det i praktiken ändå bruket som styrde. Emedan språket var ett kommunikationsredskap skulle språkvården ha omsorg om riksspråket som ett redskap för maximalt effektiv kommunikation. Språkets kvalitet värderades med fokus på mottagaren: ett gott och riktigt språk är ett sådant som lyssnaren förstår. Noreen talar i biologiska metaforer utan att ändå vara darwinist när han vill se språkvårdaren som trädgårdsmästare och standardspråket som en välskött trädgård. (Teleman 2003: 66–68.) Han avvisar inte varje typ av språknormering, utan främst normering som bedrivs av den historisk-komparativa skolans språkforskare. Noreen menar att den som råder över språket är dels språkkonstnären, dvs. ”bra författare”, dels språkfilosofen. (Haapamäki 2002: 275.)

Både den historisk-komparativa skolan och junggrammatiken har påverkat aktörerna inom finlandssvensk språkvård. Jag har för detta ändamål granskat texter av Freudenthal (1868, 1875), Lindström (1885, 1888), von Willebrand (1898a), Nordenstreng (1900), Saxén (1904) och Bergroth (1917).

I korthet kan man säga att Freudenthal i sina artiklar främst framstår som historisk-komparativ (även om hans senare verksamhet inom nystavningsrörelsen är typiskt junggrammatisk). Lindström verkar ha varit influerad både av den historisk-komparativa skolan och junggrammatikerna, medan de yngre aktörerna är övervägande junggrammatiska¹⁴. Inriktningen verkar alltså i hög grad påverkas av den tidpunkt då aktören skrivit sina artiklar. Man kan ändå konstatera att gränserna inte är skarpa och alla aktörer inte är helt ”renläriga”. Haapamäki (2002: 219) konstaterar också att skillnaden mellan den historisk-komparativa skolan och junggrammatikerna är mindre än junggrammatikerna ville låta påskina.

Den typiska historisk-komparativa beundran av de äldre skedenas språk finner man hos Freudenthal (1868, 1875) och i något nedtonad form hos Lindström (1885).¹⁵

Det är nämligen obestridligt att hos oss påträffas en mängd genomgående och lätt skönjbara avvikelser från riksspråket; flere af dessa äro uppenbara oriktigheter och böra för den skuld aflyas och framföralt förhindras att göra sitt inträde i skriftspråket, dit de ovillkorligen snart skola bana sig väg, om ej språkkänslan i tid varnas för dem. Å andra sidan förekomma ej få fall, där den finländska svenskan är fullt ut lika berättigad eller åtminstone står på lika god språkhistorisk grund som högsvenskan och där förty rättvisa bör göras henne. (Lindström 1885: 266.)

Samtidigt vill Freudenthal inte heller totalt underkänna det moderna språkets fördelar:

Om vi derföre också villigt må erkänna alla de företräden, man i ofvannämnda afseenden kan tillägga fornspråken, är det dock långt ifrån att vi skulle tillsluta ögonen för de fördelar och skönheter en modernare språkbyggnad erbjuder. (Freudenthal 1868: 167.)

De biologiska metaforerna med språkvårdaren som trädgårdsmästare och språket som något som ska ryktas och odlas återkommer i finländska språkvårdstexter (von Willebrand 1898a: 332, 350, 490, Nordenstreng 1900: 198). Ett ofta citerat exempel finns i inledningen till Bergroths *Finlandssvenska*:

Finlandssvenskans differentiering från högsvenskan är en av förhållandena betingad naturlig utveckling, säger man. Det bestrides icke. Märkas bör blott, att när våra

14 Landqvist (1998) spårar dock influenser från både den historisk-komparativa skolan och junggrammatikerna hos Bergroth.

15 Synen på det äldre språket som en förebild dyker också upp långt senare, t.ex. i Söderlund (1939): ”Vem har inte med beundran och häpnad lyssnat till en gammal landsbos saftiga och träffande ordval, som låter likt ett citat ur Karl XII:s bibel eller bondepraktikan? [...] Problemet om bygdemålets fortlevande löser jag för min del enligt receptet: Ett obönhörligt vrakande av inlånen från finskan, rättvridande av snedvuxna plantor och tolerans samt i vissa fall odling av renrasiga fornord med slagkraft och färg.”

trädgårdssängar fyllas av ogräs, också detta är en naturlig utveckling. Men vi rycka upp ogräset ändå. (Bergroth 1917: 23.)

Synen på bruket som norm och språket som kommunikationsredskap med mottagaren i centrum är central i finlandssvensk språkvårdsideologi, där man emellertid inte i första hand hänvisar till språkbruket i Finland utan till språkbruket i Sverige och hur man i Sverige förstår finländsk svenska (t.ex. Lindström 1888: 173, Bergroth 1917: 19, 21). Däremot har Freudenthal inte mycket till övers för språkbruket:

Men en vida farligare och år för år mera eröfringslysten fiende än dessa främlingar eger svenskan på sitt eget område. Skenfagert är dess utseende, lömskt dess angrepp och i mörkret smyger dess gång. Den ger det ena föga djupa, föga smärtande stygnet efter det andra, men ju längre det lider dess mera är det fara värdt att dessa sår skola gripa omkring sig och omsider förderfva i grund hela organismen. Denna fiende är det s.k. *språkbruket*. (Freudenthal 1868: 169–170.)

Åsikten att det är språkkonstnärerna, dvs. de goda författarna, som ska ge riktningen för det goda språkbruket, finns t.ex. hos von Willebrand (1898a: 349), Lindström (1888: 175), Saxén (1918: 75–76) och Bergroth, som överlåter det språkliga nyskapandet åt ”skalden, tänkaren och vetenskapsmannen” (1917: 23).

Eftersom idealspråket skulle följa det standardsvenska språkbruket kan man inse varför många såg det som ett stort problem att en av samtidens största svenskspråkiga finländska författare, K.A. Tavaststjerna, hade finlandismer i sitt språk, som alltså inte stämde överens med det eftersträlvade standardsvenska språkidealet. (Jfr bilaga 1 och 2, af Hällström-Reijonen 2005, 2007.) Överlag var intresset för skönlitterärt språk stort bland språkvetare vid denna tid. Bergroth (1917) använde flitigt Tavaststjernas formuleringar som exempel på finländska särdrag.

En central fråga är om svenskan i Finland ska tillåtas utvecklas i annan riktning än svenskan i Sverige. Den förhärskande åsikten i de undersökta texterna är att den finländska varieteten ska ses som en varietet av svenskan, nu och i framtiden (t.ex. von Willebrand 1898a, Nordenstreng 1900: 185, Saxén 1904, Bergroth 1917: 18):

Må vi aldrig ett ögonblick dölja för oss, att om det ginge därhän, vårt språk och vår nationalitet, för så vidt ju nationalitetens andliga lif på det närmaste är bundet vid språket, vore räddningslöst förlorade. Utan den oafåtliga växelvärcan med riksspråket, hvilken är möjlig endast där den är alldeles ohindrad, skulle vår finländska svenska, altmera isolerad, altmera stagnera och differentieras, och den under alla förhållanden svåra kampen mot språkgrannens hotande öfvermakt blefve då alldeles hopplös. (von Willebrand 1898a: 345.)¹⁶

16 Loman (1983:83) menar att von Willebrand (1898a) kritiserar Adolf Noreens liberala

Det finns emellertid undantag. Lindström (1888: 171) anser visserligen att ”enhet mellan svenska riksspråket och den finländska svenskan” bör uppställas som mål. Samtidigt ser han inte en motsatt utveckling som ett stort problem, och på denna punkt avviker han inte så mycket från den åsikt Estlander ger uttryck för 1896 (se avsitt 5.2):

Skulle trots dessa medel språkutvecklingen gå i differentierande riktning, behöva vi ej sörja. Till oförståelighet skall den ej gå, och vårt lands svenska befolkning, särskildt dess bildade klass, är tillräckligt lifskraftig och tillräckligt stor att uppbära ett i viss mån själfständigt och från moderlandets svenska frigjordt språk. Den har gjort så stora och värdefulla insatser i den gemensamma literaturen, att den trygt äfven under dessa förhållanden kan se framtiden an. (Lindström 1888: 175.)

Redan tidigt har man ansett att finlandismer ska motarbetas, men när kännedomen om dem ökade började man också anse att vissa av dem kunde vara berättigade. Lindström (1885: 460) talar t.ex. för finlandismen *skrinna* ’åka skridskor’ ”som fyller en brist i språket och har dessutom [...] en mäktig förespråkarska i poesin, företrädd bland andra af J.L. Runeberg” medan Bergroth (1917: 21–22) ser t.ex. *skida* ’åka skidor’ och *kräfta* ’fånga kräftor’ som ”verkliga vinningar för språket”. Nordenstreng finner många finlandismer (t.ex. *rådda* ’röra ihop’, *stritta* ’stänka’) ofarliga, nyttiga eller rentav outhärliga:

För min del finner jag dem ganska ofarliga. Dessutom äro de nyttiga, åtminstone till största delen. Jag tillstår, att jag är fullkomligt ur stånd att komma till rätta utan en god del af dem. Och om i ett uttryck intet språkvidrigt förekommer, hvarför skall man då sky det, om det är tjänligt att uttrycka ett begrepp? Därför att det icke användes i Sverige? Ja, det är inte vårt fel, att så är fallet. Och det blir svårt för oss att undvara ord, som vi hittills användt och blifvit vana vid. [...] Och för resten vore det hårdt, om vi finländare icke vore berättigade att skrifva vårt modersmål utan lexikon. Dessutom behöfva vi icke för svenskarnas skull afsäga oss bruket af våra finlandismer. Man lär väl nog förstå dem också i Sverige; åtminstone är det fallet med en god del, att de äro så enkla och klara, att man icke gärna kan undgå att begripa dem. [...] Och de finlandismer, som icke äro lika lättfattliga, äro icke synnerligen, många, och svenskarna kunna väl utan någon nämnvärd möda lära sig att förstå dem; vi böra icke underskatta deras intelligens. Hvarför skulle de icke förstå finländska ord lika bra som danska eller norska? (Nordenstreng 1900: 190–191.)

5.2.2 Skandinavism och purism

Freudenthal och den svensknationella rörelse som utgått från Nyländska avdelningen (i dag Nylands nation vid Helsingfors universitet) var klart påver-

---

språksyn med dess förståelse för språkliga förändringar och särutvecklingar, men det är en förenklad syn. von Willebrand (1898b) skriver att han inte kritiserar Noreen, utan dem som hänvisar till Noreens artikel ”Om språkriktigheten” även om de tolkat artikeln för kategoriskt. (Noreen 1898, von Willebrand 1898a, 1898b.)

kade av skandinavismen, vilket bland annat tog sig uttryck i vikingaromantik och beundran av det fornnordiska. Den svensknationella rörelsen vände sig till Sverige och det övriga Norden, och vände sig bort från finskheten, särskilt fennomanin, och Ryssland. Man skapade en gräns mellan det svenska och det finska Finland (Thylin-Klaus 2009). Tydliga paralleller kan dras mellan skandinavismen och den finlandssvenska språkvården. Skandinavismen bör inte ses som en form av övernationalitetsideologi, utan som en form av nationalism (Brunstad 2001: 69; Östman & Thøgersen 2010: 99). Under 1840-talet blev den språkliga skandinavismen ett reellt projekt och höjdpunkten kom att bli rättstavningsmötet i Stockholm 1869 (Teleman 2003: 177).

I och med det så kallade moderna genombrottet från 1880-talet utsattes det svenska ordförrådet dock för kraftig dansk och norsk påverkan, vilket gav en motreaktion hos språkvetare¹⁷, och efter den svensk-norska unionsupplösningen blev det vanligt att göra listor över danismer i författares texter. Språkvetarna hade i grunden en negativ inställning till dessa danismer.¹⁸ (Teleman 2003: 176–181.)

Purism i ett språk kan fungera som modell för purism i ett annat språk (Thomas 1991: 196). Debatten om danismerna i svenskan som fördes, främst i Sverige, i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet stärkte den finlandssvenska språkvårdens inriktning på ett standardsvenskt ideal fritt från finlandismer. Kopplingen kan inte göras direkt till denna antiskandinavism, utan till purismen och kampen mot så kallade -ismer i allmänhet, till ”en tendens till ofördragsamhet, som lätt kunde riktas mot lånord, varifrån de än hade kommit” (Loman 1983: 81), och troligen också till den finska språkvårdens kamp mot svecismer.

5.2.3 Sammanfattning

Med ökad språkvetenskaplig kunskap, och ökad kunskap om finlandismer, kunde man så småningom lättare ta ställning för eller emot dem. Junggrammatikens insteg i språkvetenskapen gjorde att man i stället för de äldre språkformerna nu hade språkbruket som ledstjärna i språkvårdsfrågor. Men med detta avsåg man i Finland i hög grad språkbruket i Sverige. Man såg språket främst som ett kommunikationsredskap och såg det som viktigt att mottagaren, även i Sverige, skulle förstå och acceptera språket, varför det inte fick vara för mycket influerat av finländska särdrag.

17 Loman (1982: 49–51) menar att orsaken till att passiviteten i den samnordiska språkplaneringen mot 1800-talets slut kan tolkas som resignation, eftersom uppgiften visat sig vara svårare än man tänkt sig i början av 1800-talet, delvis pga. den norska målrörelsens frammarsch.

18 Se Brunstad (2001: 203–208) för en ingående redogörelse för orsaker till svenska språkvetares puristiska inställning till danismer kring sekelskiftet.

Skandinavismen påverkade språkvården indirekt via bygdesvenskheten, som riktade sig mot Sverige och bort från det finska. Purismen i sin tur påverkade genom sin tendens till ofördragsamhet; i den svenska språkvården i Finlands fall riktade sig ofördragsamheten mot finlandismer.

Bergroths språkvårdsprogram, så som det tar sig uttryck i inledningen till *Finlandssvenska* (1917) är klart för att den standardsvenska normen ska följas. Det är för skriftspråkets del bara i fråga om detaljer som undantag från den standardsvenska normen kan accepteras. Vilka avvikelser från den standardsvenska normen man kan tillåta sig är fritt för språkbrukaren att bestämma själv, bara han eller hon gör det medvetet, eftersom ”håglöshet” och ”okunnighet” (Bergroth 1917: 22) inte är acceptabelt.

”Instinktivt nyskapande” (Bergroth 1917: 23) tillåts inte envar, utan bara författare, filosofer och vetenskapsmän. I fråga om talspråk är programmet något mer liberalt. Vardagligt talspråk är svårt att påverka men ”[i] den mån begagnandet av högsvenska uttryck övergår till vana i vår skrift och i vårt muntliga föredrag, skola dessa uttryck intränga också i vardagstalet.” Även om metoden är mindre direkt i fråga om talspråk är målet detsamma: finlandismerna ska utmönstras. I allt väsentligt kan det finlandssvenska uttalet behållas, ”så mycket hellre som avvikelser av ifrågasättande art i regeln icke komma till synes i skriften och sålunda ej innebära någon fara för språklig isolering från stamfränderna i väster”. Men ändå anser Bergroth att vårt talspråk, framför allt vardagstalet, i mångt och mycket låter ovärdat, vulgärt och monotont, varför han även ger ingående uttalsanvisningar ”till förbättrande och normerande av det finländska uttalet av svenskan”. (Bergroth 1917: 30.)

5.3 Konsolideringsfasen

Om man ser tiden från mitten av 1800-talet till Bergroths *Finlandssvenska* (1917) som en utvecklingsfas kan man se tiden efter Bergroth som en konsolideringsfas. Då har egentligen inga stora förändringar ägt rum i synen på språkvård, men språkvetenskaplig och samhällelig utveckling har ändå modifierat språkvårdssynen fram till i dag.

Kring utgivningen av Bergroths *Finlandssvenska* 1917 ifrågasattes nyttan av att motarbeta finlandismer. Till kritikerna hörde Hagar Olsson (1916)¹⁹,

19 Författaren och litteraturkritikern Hagar Olsson (1893–1978) var år 1916 studerande vid Helsingfors universitet, och debuterade som författare samma år. Hon hörde till den första modernistgenerationen i finlandssvensk litteratur. (Uppslagsverket Finland, Hagar Olsson.)

Valfrid Vasenius (1916)²⁰, Georg Schauman (1917)²¹ och Ralf Saxén (1918)²². Kritikerna mot ”språkrenseriet” var dock i klar minoritet, och av kritikerna ovan ansåg både Schauman och Saxén att grundprincipen var berättigad men att Bergroths program var överdrivet och för strängt.

Loman (1983: 91) skriver att Bergroths tanke helhjärtat stöddes av tidens svenskspråkiga akademiska ungdom, och att språkrensningen, dvs. idén att bringa svenskan i Finland till största möjliga överensstämmelse med bildad svenska i Sverige, rentav blev en moderiktning.

1918 utkom Bergroths *Högsvenska*, som var tänkt att användas i undervisningen i läroverken²³. Här bekräftar Bergroth att understödet för hans tanke var starkt:

Inom våra bildade kretsar torde väl den uppfattningen redan hava stadgat sig, att utvecklingen av vårt modersmål, den finländska svenskan, icke helt och hållet får överlämnas åt sig själv, utan att åtgärder äro av nöden i syfte att avlägsna åtminstone de allmännaste och mest påfallande provinsialismerna och därmed faran av en alltför betydande differentiering av vårt mål från den högsvenska språknormen. (Bergroth 1918: III.)

År 1930 utkom boken *Säregenheter i finländsk tidningssvenska* skriven av Valdemar Langlet, för vilken författaren excerperat omkring 250 tidningsnummer och ett 40-tal tidskriftshäften från 15 olika orter i Finland. Den var inte tänkt som pedagogisk handledning ”ehuru den möjligen också kan användas som sådan” utan som ”en förutsättningslös undersökning efter empirisk metod”. (Langlet 1930: 3.) Kanske något förvånande har han vid excerperingen inte använt sig av Bergroth:

[J]ag har icke heller – annat än parentesvis – begagnat mig av något material som stått tillbuds från i Finland utgivna böcker eller från kändedomen om egenartade

20 Fil.dr Valfrid Vasenius (1848–1928) tjänstgjorde 1902–1908 som e.o. professor i finsk och nordisk litteraturhistoria. (Uppslagsverket Finland, Valfrid Vasenius.)

21 Fil.dr Georg Schauman (1870–1930) var 1917 bibliotekarie vid Helsingfors universitetsbibliotek, år 1918 blev han överbibliotekarie. Han blev riksdagsman (sfp, vänsterfraktionen, republikan) år 1919. (Uppslagsverket Finland, Georg Schauman.)

22 Fil lic. Ralf Saxén (1868–1932), skolråd, överlärare i inhemska språk vid Svenska normallyceum. Gav bland annat ut *Finska länord i östsvenska dialekter* (1895–1898), *Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland* (1905) och *Finländska vattendragsnamn* (1910). Han skrev även läroböcker för både svenska och finska skolor. (Uppslagsverket Finland, Ralf Saxén.)

23 Hansén (1988: 6, 1991: 314) skriver att det Bergrothska programmet för den finlandssvenska språkvården inte ser ut att ha utövat samma direkta inflytande på folkskolläro-utbildningen och folkskolan som på modersmålsundervisningen i läroverken. Detta ska ändå inte tolkas som att seminarieutbildningen skulle ha förbigått de finlandssvenska språkvårdsfrågorna, eftersom lärarna och lärarutbildarna nåddes av Bergroths böcker och artiklar trots att *Högsvenska* saknas i seminariernas kursbeskrivningar.

ordasätt i finlandssvenskt talspråk. Visserligen skulle därigenom kunnat vinnas en större fullständighet, som kunde ha givit ökat värde åt undersökningen, vari nu utan tvivel ett eller annat av intresse saknas; å andra sidan hade uppdraget sin givna begränsning, och tillika var en befintlig dokumentering det första och viktigaste vetenskapliga kravet. (Langlet 1930: 6.)

Langlets bok var knappast särskilt känd i bredare kretsar, även om man kan förmoda att den åtminstone i någon mån användes på tidningsredaktionerna i Svenskfinland, eftersom den var ”verkställd på uppdrag av Finlands svenska publicistförbund”. Langlet ville i de flesta fall inte uppträda som auktoritet och avgöra vilka av finlandismerna som borde betraktas som felaktiga. Han ansåg att officiella ord och oegentliga finlandismer inte behövde motarbetas. Bara i ”flagranta fall” har han ”tillkännagivit en egen mening”. Exempel på dessa flagranta fall är *beboare* ’inbyggare, invånare’, *godkännbar* ’som kan godkännas’, *bli under tåget* ’bli överkörd’. Däremot anser Langlet att inrotade slanguttryck i det dagliga språket (som *butka*, *lafka*, *huligan*, *hud*, *papyross*, *kudda*, *tippa*) är outrotliga och därmed meningslösa att försöka motarbeta (1930: 7).

Under 1920- och 1930-talen förekommer föga diskussion om normer och riktlinjer för finlandssvenskan (Laurén 1985: 57–58).

5.3.1 Skönlitteratur

I Sverige drog sig språkvetarna under första hälften av 1900-talet i hög grad tillbaka från den aktiva språkvärden, vilket gav upphov till en mer tydlig konservatism i språkfrågor och en större respekt för det etablerade språkbruket. (Teleman 2003: 71.) För finlandssvenskans del ledde motsvarande utveckling i stället till respekt för Bergroth, som ju i förlängningen innebar respekt för språkbruket i Sverige. Ett exempel på detta är litteraturvetaren Erik Kihlman's redigering av Tavaststjernas *Samlade skrifter* (1924), som avslöjar vilken hög tilltro Kihlman hade till Bergroth. Detta har jag visat i bilaga 1 (af Hällström-Reijonen 2005). Här inverkar också junggrammatikens syn på författarna som språkliga förebilder, som man kan se på två sätt, antingen som att det litterära språket är normbildande och får vara nyskapande, eller som att det litterära språket ska vara förebildligt, och om det inte är det, så måste det redigeras. I fråga om Tavaststjerna och Jac. Ahrenberg (*Samlade berättelser* 1921–1922) gäller det senare.

Loman (1983: 92) skriver att redigeringen av Tavaststjerna kännetecknas av en viss hänsynsfullhet, vilket inte kan sägas om ”den okända korrektör som samtidigt på Söderströms förlag underkastade Jac. Ahrenbergs prosa en hårdhänt behandling”. Denna korrektör har varit ett instrument för en mer genomgripande tidsrörelse, och Loman menar att tjugotalets postuma utgåva

av Jac. Ahrenbergs samlade berättelser och romaner kan ses som ett dokument från en period då ”högsvenskan och den akademiska stilen definitivt segrade över den äldre finlandssvenska provinsialismen och berättartekniken.” Utgivningsarbetet var kulmen på en lång process där förlagen anpassade det litterära språket efter nya språknormer. Man skapade ett slags artificiell norm för finlandssvensk prosa. (Loman 1983: 94.)

5.3.2 Professionell språkvård

Den traditionella normen stärktes under andra världskriget. Vissa tidningar införde speciella spalter för frågor rörande språkriktighet (Hansén 1991: 313). I inlägg i pressen ondgjorde sig läsare ofta över påverkan från finskan i den militära terminologin, och eftersom militärspråket inte bara syns i soldatjargong utan också t.ex. i tidningar under denna tid verkar den finska påverkan starkare än tidigare. Även i övrigt verkar man under denna tid ha noterat finskpåverkan i officiellt språkbruk. (Laurén 1985: 70–71, 79.) Det kan vara orsaken till att Svenska Finlands Folkting 1942 grundade en nämnd ”för att bistå fullmäktige i frågor, som röra svenskt språkbruk, svenska ortnamn m.m. och i vilka en viss normgivning måste anses påkallad” (Grönqvist 1992: 3–6). En bidragande orsak kan också vara att Erik Wellanders *Riktig svenska* hade utkommit i sin första upplaga 1939 (Wellander 1939).

Svenska språkvårdsnämnden i Finland (senare Svenska språknämnden i Finland) var den andra språkvårdsnämnden i Norden, om man som den första räknar språkutskottet (grundat 1928) i Finska litteratursällskapet. Språkvårdsnämndens verksamhet gällde ortnamn, lånord, myndighetsspråk och språkets renhet över huvud taget. Verksamheten var rätt anspråkslös, men inte utan betydelse, skriver Grönqvist. Större delen sköttes av nämndens sekreterare som hade uppdraget som en bisyssla. Han eller hon granskade språket i *Hufvudstadsbladet* (men det handlar inte om någon omfattande verksamhet) och gav telefonrådgivning några timmar i veckan. Sekreteraren skötte tidvis också en språkspalt i några tidningar. Nämnden följde hela tiden allmänt omfattade språkvårdsprinciper, anser Grönqvist (1992: 3–6).

1960 inrättades Statsrådets svenska språknämnd i Finland, med uppgift att förbättra språket i officiella svenska översättningar och att förenhetliga texterna i allmänna handlingar på svenska (Nordman 2010: 77). På 1970-talet knöts fastare kontakter med lagspråksexperter i Sverige, och från och med den tiden började man mer konsekvent än tidigare använda samma svenska termer i Finland som i Sverige för en rad samhälleliga begrepp (Reuter 2006b: 43).

Ännu 1975 sköttes den allmänna språkliga rådgivningen som deltidarbete två timmar om dagen av sekreteraren för den då privata Svenska språk-

vårdsnämnden i Finland. I samband med att Forskningscentralen för de inhemska språken grundades 1976 fick den svenska språkvården officiell status fastställd i förordning, samt en heltidstjänst. En andra tjänst tillkom 1979. 1981 hade telefonrådgivningen blivit mycket mer omfattande, kontakterna med myndigheterna och andra viktiga språkbrukarkategorier hade byggts ut och man hade påbörjat en viss kursverksamhet. (Reuter 1981: 3.) I sin ledare i det första numret av språkvårdstidskriften *Språkbruk* skriver Reuter (1981) att språkvårdens mål är att språket ska fungera som ett smidigt och effektivt kommunikationsmedel medan stelt och dåligt fungerande språk ska motarbetas. Detta gäller kanslisvenska, slarvigt översättningsspråk och "ett språk fullt med fel och oklarheter som leder läsaren vilse". Linjen är visserligen rätt tolerant mot enstaka finlandismer, men grundtanken finns kvar. Det är standardsvenskan som är förebilden och måttstocken:

Utmärkande för språkvården i Finland alltsedan Hugo Bergroths tid på 1920-talet har varit klappjakten på finlandismer. Vi vill här mana till en viss återhållsamhet. Alla finlandismer behöver ingalunda fördömas som sådana – tvärtom kan de i många fall vara värda allt stöd om de är funktionella och behövliga. Men vi vill inte heller sticka under stol med att vi anser att mönstret för vårt språkbruk är och förblir det svenska riksspråket, rikssvenskarnas och finlandssvenskarnas gemensamma egendom. [...] Det är livsviktigt för finlandssvenskans fortsatta existens att klyftan mellan språkbruket i Finland och språkbruket i Sverige inte tillåts växa för bred. Ett provinsspråk som förstas bara av finlandssvenskarna själva har ingen framtid som officiellt språk i Finland och som en bro till det övriga Norden. (Reuter 1981.)

Den finlandssvenska strategin var jämförbar med strategin hos andra minoritetsspråksgrupper:

För ett minoritetsspråk är alltid möjligheterna att få kulturellt stöd av en annan grupp med samma språk väsentligt. På det sättet garanteras språket en större användbarhet än annars. Därför har det ansetts viktigt att minoritetsspråk i samma ställning som finlandssvenskan inte utvecklas till nya självständiga språk. Internationella jämförelser visar att finlandssvenskarna i sin språkvård betett sig på ett sätt som språkgrupper i liknande situationer funnit rationellt. Det centrala målet har egentligen aldrig varit omstritt bland finlandssvenskarna själva. (Laurén 1985: 100).

De senaste decennierna har språkvårdens verksamhet utökats med bland annat språkvård för myndigheterna och klarspråksverksamhet, mediaspråkvård, språket i skolorna m.m. Den utökade verksamheten har minskat fokuseringen på finlandismer även om arbetet med finlandismer inte på något sätt har satts på undantag, vilket till exempel utgivandet av *Finlandssvensk ordbok* (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008 och tidigare upplagor) är ett tydligt tecken på.

Handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (Slaf) har utkommit i fem upplagor från 1986, varav den femte upplagan (2010) har fått en högre formell status eftersom den är utgiven som anvisning i Statsrådets kanslis föreskriftssamling. Anvisningarna syftar i första hand till att samordna användningen av uttryck och termer i det svenska författningsspråket med ett klart och begripligt svenskt lag- och förvaltningspråk i Finland som mål. Från och med andra upplagan (1990) har den kommenterat finlandismer.

I fråga om lagspråket har en påtaglig förändring ägt rum 1995, då Finland anslöt sig till EU. I och med det finländska och det svenska medlemskapet i EU uppstod i EU-svenskan en intressant förening av sverigesvenskt och finlandssvenskt lagspråk. Detta innebär att det på nytt, efter nästan tvåhundra år, igen finns nyskriven författningstext på svenska där språkdräkten är gemensam för både Finland och Sverige. Det finns alltså numera tre varianter av svenska lagtexter: finlandssvenska, sverigesvenska och EU-svenska. (Nordman 2010: 88–89.) Eftersom målet för språkvården är att minimera skillnaderna mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige, har EU alltså visat sig stödja språkvården inom det juridiska fältet (Laurén 2010: 102).

Tandefelt (2007) har undersökt hur språkbrukare 1971 och 2002 såg på språkvården, på svenskan i Finland i förhållande till svenskan i Sverige och på de krav de ställer på andra språkbrukare. År 1971 betonade man i någon mån att svenskan i Finland är ett ålderdomligt språk medan man 2002 snarare underströk att den är finskpåverkad. Man ansåg ändå inte vid någondera tidpunkten att det är ett separat språk. Finlandismer accepterades inte i vetenskap och annan facklitteratur, medan man i fråga om språket i finlandssvenska dagstidningar var mer tillåtande. I fråga om uttalet ansåg informanterna att man ska använda ett finlandssvenskt uttal och inte efterlikna ett ”rikssvenskt” uttal. Synen på skriften var också traditionell: respondenterna var mest av åsikten att man i skrift ska använda språket grammatiskt korrekt, undvika sådant man inte förstår i Sverige, undvika finska ord och uttryck, slang och dialektala ord och uttryck. Påfallande är dock att man både i tal och skrift förhöll sig lite mer tolerant till finlandismer med dialektalt ursprung och självständiga finlandismer (alltså finlandismer som har utvecklats självständigt i finlandssvenskan beroende på t.ex. kontamination, attraktion eller analogibildning) än till direkta finska lånord och slang. Här är det dock oklart om det handlar om finlandismer av finskt ursprung eller mer tillfälliga finska lånord.

I Mattfolk et al. (2004: 231–244) redovisas för en enkät gjord 2003 som besvarades av språkforskare, språkvetare, språkvårdare, lärare och blivande lärare. Syftet var att få reda på i vilken riktning språkvården i Svenskfinland rör sig. På frågan om språkvårdens viktigaste uppgift och största utmaning lyftes

speciellt två aspekter fram: det konstanta hotet från finskan samt rädslan för att finlandssvenskan inte i framtiden längre kan kallas svenska. I fråga om importord av olika ursprung²⁴ var informanterna delade i två grupper: de som tyckte att man ska förhålla sig lika till importord oberoende av källspråk och de som var av motsatt åsikt. De som ville göra en skillnad på olika källspråk var informanter med svenska som modersmål, endast de finskspråkiga språkläroverstudierandena vacklade i denna fråga.

5.3.3 Nedtoning av Bergroths program

I bilaga 2 (af Hällström-Reijonen 2007b) noterar jag att man från och med 1950-talet började kritisera Bergroth och hans efterföljare för att ha verkat hämmande på den svenskspråkiga litteraturen i Finland. Från den tiden kan man också notera en liberalare syn på det skönlitterära språket med allt mer offensiva och isolationistiska åsikter i debatten, dels att man ska påtvinga läsare i Sverige finlandssvenska särdrag, dels att språket inte behöver vara standardsvenskt eftersom publiken i Sverige är av mindre intresse. Detta korrelerar med den normskepsis som i Sverige kännetecknade tiden efter andra världskriget (Teleman 1999: 291).

Överhuvudtaget var diskussionen om finlandssvenskan ganska livlig vid denna tid. Två inlägg i debatten om finlandssvenskt uttal är professorerna Thors (1955) och Ahlbäcks (1956) artiklar. Thors ser finlandssvenskan som ett lokalt riksspråk, liksom t.ex. sydsvenskan, varför den inte bör ringaktas. Men den är ”endast en avart av det svenska rikstalspråket”, och i radio och på teatern ska rikssvenskt högspråk gärna få höras. Ahlbäck drar upp linjer för språkvården, och i fråga om uttalet önskar han mer satsning på skolundervisning och han understryker vikten av ett mönstergillt scenspråk.

Synen på scenspråket börjar dock så småningom förändras, vilket en debatt år 1962 om den s.k. skillnadskan, dvs. scenspråket på Svenska Teatern i Helsingfors, är ett tecken på. Debatten startar med en debattartikel av Bengt Ahlfors i *Nya Pressen* 15.1.1962. Enligt Ahlfors fanns det en mängd Bergrothska språknormer som bara tillämpades i teorin och i skillnadskan. Utanför teatern hade modersmållärare och språkvårdare misslyckats i att genomföra det Bergrothska uttalsprogrammet. Ahlfors ville inte acceptera teatern som en språkvårdens tjänare och saknade en levande kontakt mellan teaterns språk och den finlandssvenska verklighetens språk. (Laurén 1985: 76–77.) I debatten hördes röster både för och mot det Bergrothska idealet. Språkvetarna Olav Ahlbäck och Lars Huldén samt litteraturvetaren Johan

24 Frågan som ställdes var: ”Skall man förhålla sig på samma sätt till importord oberoende av varifrån de importeras? Jfr importord från finskan, importord från andra främmande språk (t.ex. engelska, franska, tyska, ryska) och importord från olika landsdelar i Finland: provinssialismer, dialektala ord.” (Mattfolk et al. 2004: 241.)

Wrede var i en serie intervjuer i *Nya Pressen* ense om att teatern behöver ett normalspråk, bland annat för att nationalscenens språk inte borde bindas för hårt vid lokalt talspråk. Diskussionen avslutades av Bengt Ahlfors, som försäkrade att han aldrig angripit Bergroth eller språkvården, bara ansett att konstnärligt skapande inte får hämmas av språkvård. (Laurén 1985: 77–78.) Debatten hade ingen omedelbar inverkan på Svenska teaterns eller t.ex. radions språk, skriver Reuter (2006b: 40), men man kan se den som en del av en längre process och utveckling mot ett informellare språkbruk på teatrarna.

Att *Högsvenska* slutade användas i undervisningen och man slutade ge ut den i flera upplagor är naturligtvis till stor del ett resultat av konkurrens från andra läromedel och av att pedagogiken hade utvecklats. Ändå kan det också ses som ett tidstecken, ett tecken på att Bergroths auktoritet började ifrågasättas.

En etnisk nyväckelse bland minoriteter på olika håll i Europa kan dateras till slutet av 1960-talet. Denna etniska mobilisering influerades av de radikala studentrörelserna vid denna tid. Den märks också på finlandssvenskt håll, där den bland annat tar sig uttryck i en ökad medvetenhet om att språk och identitet hör nära samman. Ett uttryck för detta är boken *Hurrarna. En stridsskrift om finlandssvenskarna* (Ågren 1974). Namnet baserar sig på det finska skällsordet för svenskspråkiga, *hurri*. (Allardt & Starck 1981: 31–32.)

I boken proklameras att det finlandssvenska folket inte längre är ödmjukt. Kritiken mot *Högsvenska* är hård: ”Man blir rädd för att använda sin egen svenska när man läser Bergroth-Petterssons *Högsvenska*. Och dessutom lär man sig en massa finlandismer som man aldrig kunnat förut” lyder baksidestexten. Reuter (1974) skriver i en artikel i boken om finlandismer och ”de finlandssvenska språken”. Han skriver att språkvården varit ”förlamad av arvet från Hugo Bergroth” och att Bergroths *Högsvenska* är ”farlig genom sin absoluta och negativa attityd; den fördömer utan att diskutera”. Även om hans grundtanke är att finlandssvenskan bör rätta sig efter den standardsvenska utvecklingen, vill Reuter skilja mellan finlandismer som är problematiska för kommunikationen och sådana som kan betraktas som regional färgning. ”Vänder vi oss enbart till finlandssvenska lyssnare eller läsare är det ju inte så farligt med finlandismer, men vill vi bli förstådda av rikssvenskar får vi se upp lite.” Han anser det också fåfängt att tro att man kan rensa ut alla finlandismer ur finlandssvenskan, och att en fokusering på de viktigaste kunde ge mer tid för annan viktig språkvårdsverksamhet. Därtill kunde målände finlandismer som fyller en funktion (t.ex. *rådda* och *rosk*) gärna spridas i Sverige. I fråga om uttalet kan språkvården vara liberal, och han vill inte att finlandssvenskar ska låta sig ”drillas att använda ett uttal som känns främmande” även om uttalsformer som försvårar förståelsen ska undvikas.

Professorn i nordisk filologi, Carl-Eric Thors är också förhållandevis liberal i sin språksyn, och vill inte alltid brännmärka finlandismer:

Det är f.ö. intressant att lägga märke till, hur ofta allmänhetens språkriktighetsfrågor gäller, om ett ord är 'riktigt även från rikssvensk synpunkt'. Själv brukar jag i sådana fall naturligtvis tala om, hur saken förhåller sig, men långt ifrån alltid brännmärka det finlandssvenska språkbruket. (Thors 1974.)

På 1970-talet började man alltmer uppskatta regionala varieteter av svenskan i Finland. Detta syns även i skolvärlden, där man ända fram till att grundskolan grundades enligt Hansén var restriktiv mot dialekter, som betraktades som ett sämre eller felaktigt språkbruk, även om hållningen gradvis hade blivit allt mer accepterande. Från slutet av 1970-talet och framåt har inställningen varit mer tolerant. (Hansén 1991: 423–424.)

Hösten 1989 inleddes en två månader lång debatt i *Hufvudstadsbladet* om finlandssvenskan ska betraktas som ett eget språk. Synpunkter som fördes fram i debatten var bland annat att om man betraktar finlandssvenskan som ett separat språk slipper finlandssvenskar skämmas för bristerna i sin svenska. Detta argument opponerade sig vissa debattörer emot, bl.a. för att de uppfattade en egen svensk norm som ogenomförbar i praktiken. Behovet dels av en egen norm för finlandssvenskan, dels av en allmänsvensk norm som hjälper finlandssvenskarna att använda standardsvenska efterlystes i debatten. (Reuter & Tandefelt 1991.)

Reuter och Tandefelt tycker sig se en subjektivitet hos debattörerna vad finlandismer beträffar:

När man läser inläggen slås man av misstanken att finlandssvenskarna går omkring med en personlig uppsättning favoritfinlandismer som de inte vill avstå från, utan gärna exporterar till Sverige, medan andra finlandismer (som andra finlandssvenskar använder) får dem att se rött. Ett exempel: "Ordet rosk – som naturligtvis är en finlandism – är utmärkt, däremot är 'roskis' som all slang de outvecklades dumheter." (Reuter & Tandefelt 1991: 156.)

I en kommentar till debatten skriver Reuter (1989) att finlandssvenskan ska räknas som en varietet av svenskan, även om det inom det svenska språket ska finnas rum för variation.

[R]egionala varieteter kan ha sina särdrag **inom ramen för** den gemensamma normen utan att behöva betraktas som särskilda språk eller språkarter **vid sidan om** det "riktiga" språket. [...] Med detta avser jag naturligtvis inte att det skall vara fritt fram för vilka provinsialismer som helst. I normen ingår också underförstått en förpliktelse att sträva efter att använda standardspråkliga uttryck där så är möjligt, framför allt i mer formella sammanhang." (Reuter 1989: 5, fetstil i originalet.)

En ny debatt om huruvida finlandssvenskan är ett eget språk uppstod som reaktion på Melin-Köpiläs doktorsavhandling 1996 (Brunstad 2001: 248)²⁵. En liten debattunge om finlandismer uppstod också efter första upplagan av *Finlandssvensk ordbok* (af Hällström & Reuter 2000a, Nikula 2000, af Hällström & Reuter 2000b).

5.3.4 Fennicismer i förhållande till andra finlandismer

Det anses ibland att Bergroths språkvårdsprogram skulle ha varit mer kritiskt till finlandismer av finskt ursprung än till andra (t.ex. Laurén 1985: 56, Lönnqvist 1984: 159–160, Wide och Lyngfelt 2009: 19)²⁶. Även om tydligen Nordenstreng (1900: 195) anser fennicismer vara skadligare än andra finlandismer²⁷ har jag inte hittat några explicita belägg för att Bergroth skulle vara av den åsikten. Enligt Bergroth (1915 och 1917) är alla finlandismer lika skadliga för finlandssvenskan:

Bland dem som icke motsätta sig en rensning av vårt språk från provinsialismer, finnas många som äro med om ett skoningslöst utrotande av från finskan och ryskan inkomna ord och uttryck, men hålla på bevarandet av sådant som är ”gammal god svenska”. Ett bibehållande av alla i finlandssvenskan förekommande s.k. arkaismer, uttryck som dött ut i Sverige, skulle emellertid välla, att särskilt vårt skriftspråk fortfarande förbleve i ganska hög grad provinsieellt färgat. (Bergroth 1915: 32, 1917: 24.)

Inte heller i *Högsvenska* skriver Bergroth direkt att fennicismer skulle vara värre än andra finlandismer, men han har där gallrat bland finlandismerna och fokuserar mer fennicismer än i *Finlandssvenska*. Detta tyder på att fennicismer i praktiken trots allt är mindre accepterade än andra finlandismer:

Det säger sig självt, att en stor del av de provinsiella egenheter som behandlats i ”Finlandssvenska”, icke funnit plats i föreliggande Hjälpreda. Det förra, större arbetet är avsett att – så vitt möjligt – stå även dem till tjänst som önska skriva ett från provinsialismer fullkomligt fritt språk. Hjälpredan åter upptager över huvud blott

25 T.ex. i *Hufvudstadsbladet* 5.2.1997, 11.2.1997, *Vasabladet* 23.1.1997, 16.4.1997, *Borgåbladet* 6.2.1997, *Jakobstads Tidning* 29.8.1997, 30.8.1997.

26 Även i Wikipedia syns denna åsikt: ”Begreppet högsvenska kom under 1900-talet att användas huvudsakligen om en finlandssvenska som är fri från finlandismer, i synnerhet fennicismer. [...] Som avgjort olämpliga bedöms direkta fennicismer: lånord från finskan, felaktiga grammatikaliska former och uttryck som kopierar motsvarande finska uttryck.” Wikipedia 2009.

27 Likaså är Schybergson (1900: VII–VIII) mer kritisk till särdrag av finskt ursprung än andra särdrag: ”Men å andra sidan finnes en språklig differentiering, som är lika tadelvärd som farlig. Dels genom vårdslöshet, dels äfven genom mera eller mindre omärkligt fortgående invärkan från det påträngande finska idiomet hafva hos oss uttryck och språkliga vändningar blifvit vanliga, som äro främmande för svenskans lynne och på intet sätt ange egendomliga föreställningar.”

de för det sverigessvenska örat mera påfallande bland våra provinsialismer, sålunda i främsta rummet de egentliga finlandismerna, särskilt fennicismerna och russicismerna. (Bergroth 1918: V.)

I en tidigare text ger han också en mer negativ syn på fennicismerna (Bergroth 1913: 134–135). Men viktigt är ändå att notera att Bergroth i *princip* anser alla finlandismer vara lika värda.

Samma vacklan mellan princip och praktik finner man också hos Panelius (1942: 96–97):

Strängt taget borde alla dylika avvikelser [provinsialismer] bedömas lika, eftersom de i lika hög grad bidraga till att fjärma vårt språk från högsvenskan, men i praktiken har man kommit att betrakta somliga som mera stötande än andra. Värst äro förstås fennicismerna, som utgöra ett främmande inslag i språket, men många andra ord och former måste ställas i kategori med dem, då de kunna vara fullkomligt obegripliga för den, som icke känner till språkbruket hos oss.

Mattsson & Mattsson (1973) skriver däremot i klartext i sin bok *Vårt språk* (avsedd för skolbruk, godkänd av Skolstyrelsen) att ”fula och osvenska” ord, särskilt fennicismerna ska undvikas:

För att inte främja en utveckling, som fjärmar oss från rikssvenskan, måste vi motarbeta finlandismerna. [...] Vi behöver naturligtvis inte befatta oss med varje småsak – också Norrland och Skåne har sina språkliga egenheter – men i sådana fall som kan leda till uppenbart missförstånd måste ju något göras. Likaså måste alla fula och osvenska uttryck och ord, speciellt då fennicismerna, ersättas med fullgoda svenska motsvarigheter. (Mattsson & Mattsson 1973: 208.)

Liljestrand (1985:103) resonerar också kring detta och menar att man kunde säga att det som av finlandssvenskar själva inte uppfattas som nackdelar eller otillbörliga avvikelser från svensk språkstruktur kunde vara godtagbart. Också hans uttalande visar på en purism som främst riktar sig mot finskt inflytande:

[Ä]tminstone de osvenska konstruktioner som beror på finskt inflytande, särskilt i texter som innehåller översättningar, [bör] kraftigt motarbetas. Att motarbeta andra drag enbart därför att de är finlandssvenska är däremot en annan sak, och här är det avgörande vilken publik texten riktar sig till. (Liljestrand 1985: 104.)

Det gemensamma för två enkäter som gjorts 1971 respektive 2002 (Tandefelt 2007: 48–49) är finlandssvenskarnas ”kärlek till det mest finlandssvenska, nämligen de finlandssvenska orden och uttrycken och inslagen av finlandssvensk dialekt”. Slutsatsen Tandefelt drar är att språkvården kunde dra nytta av att inse att det kan vara svårt att nå framgång med arbetet mot självständiga finlandismer (ord och uttryck som utvecklats självständigt i fin-

landssvenskan). Större framgång kan arbetet mot fennicismerna ha, menar Tandefelt:

Den praktiska slutsats som den finlandssvenska språkvården möjligen kunde dra av detta är väl att "prickskytte på finlandismer" (som språkvården ibland blir anklagad för) har man sämre framgång med än att rensa i rabatterna så att de mest svenska, inkluderande de mest finlandssvenska, blomstren får plats och inte konkurreras ut av finska blomster som spritts från andra trädgårdssängar (Tandefelt 2007: 49).

I *Finlandssvensk ordbok* avråds från "ord och uttryck som inte förstås om man inte kan finska" (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008: 9) vilket i praktiken naturligtvis innebär fennicism. Men även här kan man konstatera att det inte är ursprunget som avgör, utan det hinder för kommunikation finlandiserna i fråga kan utgöra. Det är inte explicit "fennicism" eller "finlandismer av finskt ursprung" eller ens "finska ord" som man avråder ifrån. Principiellt torde moderna språkvårdare inte anse fennicism vara värre än andra finlandismer, även om den synen fortfarande kommer till synes ibland, till exempel i handboken *Röst och språk* som riktar sig till etermediejournalister på Svenska Yle (den svenska verksamheten vid Finlands rundradio):

Svenskan i radio och tv och på webben skall i huvudsak följa den allmänsvenska språknormen i fråga om meningsbyggnad, ord och ordformer. Etablerade finlandismer kan användas när det är påkallat av sammanhanget, medan finska ord och uttryck och andra fennicism skall undvikas. (Röst och språk 2006: 2.)

Reuter (2004) skriver att finlandssvenskar har lättare att godkänna gamla traditionella finlandismer än nya fennicism som uppstår genom översättning eller annat inflytande från finskan, men han tar själv avstånd från sådana subjektiva bedömningar.

Det som vi upplever som en del av vårt eget personliga språk vill vi inte i första taget avstå från, även om vi omfattar de allmänna principerna. [...] Lättare är det då att brännmärka sådant som har kommit till senare, t.ex. genom översättningslån eller annat finskt inflytande, som t.ex. kumpan, ringbud och överhastighet. Men det är just här som vi språkvårdare bör kunna ta vårt ansvar och bortse från vårt privata språk. [...] När rikssvenskan saknar ett adekvat ord kan vi däremot ta till ett finlandssvenskt som glansbild [fennicism], menföre, snålsoppa eller talko [fennicism] [...]. (Reuter 2004: 154–155.)

5.3.5 Språkvetenskapens inverkan

Under den senare hälften av 1900-talet gled språkvetenskapen och språkvården i viss mån isär. Språkvården blev praktisk och rätt oteoretisk medan språkvetenskapen blev mer teoriorienterad. Avhandlingar om språkvårds-

teori har inte heller i högre grad diskuterats i språkvetenskapliga tidskrifter. (Teleman 2003: 76.) Ändå kan man inte helt bortse från språkvetenskapens inverkan på språkvårdsideologin. Man kan säga att språkvården påverkats av åtminstone följande områden inom språkvetenskapen under 1900-talet: stilforskning, strukturalism, pragmatik och textlingvistik, språksociologi samt språkteknologi. Dessa gav bland annat upphov till mera tolerans för variation.

Stilforskare i Sverige utdömde den junggrammatiska ändamålsenlighetsprincipen vid början av 1900-talet enligt vilken ett ändamålsenligt språk var det som var bekvämast för skribenten och lättast för mottagaren. De ansåg detta vara alltför instrumentellt, när språket enligt dem är något man uttrycker sitt inre med. Skönlitteraturen lyftes i Sverige ut ur den egentliga språkvårdens ansvarsdomäner från och med 1900-talets första decennier, skriver Teleman (2003: 70) men som jag har visat ovan, var skönlitterära redigeringar fortfarande aktuella i Svenskfinland på 1920-talet. Först vid 1950-talet verkar debatten på svenskt håll i Finland vakna på den här punkten. Ändamålsenlighetsprincipen har dock hela tiden varit förhärskande.

Strukturalismen, med sin fokusering på system och struktur påverkade språkvården under 1950- och 1960-talen. Normerna skulle vara systematiska, och språket sågs som ett redskap för kommunikation, som med hjälp av språkvårdarna, de språkliga ingenjörerna, skulle bli maximalt effektivt. Skriftspråket beskrevs som ett självständigt system vid sidan av talspråket. Strukturalismens distinktion mellan system och bruk spelade en viss roll och språkvårdens fokus blev det offentliga språkbruket i olika sammanhang. Strukturalismen bidrog till en generösare hållning gentemot variation. Även den generativa grammatiken inbjöd enligt Teleman till jämförelse mellan varianter och liknande språk. (Teleman 1999: 290–291, Teleman 2003: 72–74.)

Indirekt kom nog strukturalismen och den generativa grammatiken att inspirera till en något generösare hållning gentemot språklig variation inom och utanför tal-språksnormen. Strukturalismen betraktade nämligen programmatiskt olika språk-system som lika mycket värda ett studium, och det var vanligt att språkvetare med en lätt tankeglidning bedömde alla språk och alla dialekter som likvärda. [---] Den chomskyanska generativa läran lade vikt vid språket som en biologiskt given förmåga hos varje människa (oavsett begåvning eller andra resurser) och kunde därför med en viss tänjning ses som en teori om språklig jämlikhet och olika språks lika värde. I förening med vissa förkortade varianter av språksociologin kunde nog därför också den generativa teorin lätt leda till skepsis inför språklig ingenjörskonst. Att språkvårdarna under 1900-talets sista decennier (till allmänhetens förtrytelse) blev mindre kategoriska och mera rådgivande än preskriptiva hade antagligen delvis en sådan bakgrund.” (Teleman 2003: 73–74.)

Pragmatiken fokuserar språkets användning i kommunikation och dialog.

Den ökar mottagarorienteringen i språkvården och bidrar till att man inte ser på språket som antingen rätt eller fel utan tolererar mera att man väljer alternativa uttryckssätt beroende på vad man vill nå med sin språkhandling.

Språkvården kom också att ägna sig åt samma problemområden som textlingvistik, t.ex. åt förhållandet mellan tal och skrift i standardspråket eller textmönster i myndigheternas språkbruk. Ändamålsenlighetsprincipen gällde fortfarande, men sattes i relation till olika medborgargrupperns förmåga och behov. Detta ledde till en mer öppen inställning gentemot geografiskt och socialt betingad variation och till språkvårdens klarspraksarbete. (Teleman 2003: 75.)

Medan Bergroth (1917: 27) och hans samtida ännu riktade sig till ”de bildades barn”, bidrog språksociologin till att man i ökande grad såg talspråket som något naturligt, och till en medvetenhet om att de till synes neutrala motiveringarna för olika språkformer sällan var fullt objektiva (Teleman 1999: 291). Även synen på språkvårdens uppgifter förändras. Hiidenmaa (2010) skriver att språkvården inte längre enbart är en guide till korrekt språkbruk, utan att språkvården också ska beskriva och tolka variation i språket. Språkvården kan också diskutera politisk korrekthet och sådant som stöder eller raserar språkliga maktstrukturer.

Om språkvårdens uppgifter betraktas som omfattande och samhällliga kan språkvårdaren inte längre bara meddela en korrekt form eller ett korrekt användningssätt. Språkvårdaren är inte längre någon trädgårdsmästare utan en guide i en naturpark där han eller hon lotsar fram besökaren längs en trygg rutt, redogör för de olika rutternas skillnader och ger besökaren verktyg att förstå den mångskiftande växtligheten i parken. (Hiidenmaa 2010: 16.)

Som möjlig teoretisk bakgrund för den moderna språkvården föreslår Hiidenmaa översättningsteori, språksociologi, kommunikationsteori, fackspraksforskning och forskning om mångkultur. (Hiidenmaa 2010: 16–17.)

Den språkteknologiska utvecklingen har gett språkvården nya metoder. Språkvårdaren Mikael Reuter hänvisade 1995 till Internet första gången i sin språkspalt ”Reuters ruta” (Reuter 1995) och ungefär vid samma tid börjar den finlandssvenska språkvården också använda sig av Språkbanken vid Göteborgs universitet. Även Finlandssvenska språkbanken vid CSC (Center for Scientific Computing) kom till användning. Sökningar i korpusar och på Internet har varit ett centralt arbetssätt vid utarbetandet av t.ex. *Finlandssvensk ordbok* (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008 och tidigare upplagor) och annan språkvårdsverksamhet. Språkteknologin har inneburit att språkvården mer än tidigare fokuserat på majoritetens språk, alltså språkbruket i Sverige, och ibland också kunnat avvika från ordböckernas rekommendationer i den mån de inte stämmer överens med den faktiska användningen.

5.3.6 Informalisering

En tendens i västvärlden mot slutet av 1900-talet är en ökad demokratisering av samhället, något som Fairclough (1992: 201) förstår som "the removal of inequalities and asymmetries in the discursive and linguistic rights, obligations and prestige of groups of people". Demokratiseringen kan ta sig uttryck i minskande auktoritetstro, vilket bland annat kan påverka språkvårdens möjligheter att få genomslag för sina idéer.

Till demokratiseringen hör enligt Fairclough en ökad informalisering av språket, med en tendens att flytta gränserna mellan det privata och det offentliga och en typ av pseudo-intimisering:

A central manifestation of increasing informality is the way in which conversational discourse has been and is being projected from its primary domain, in the personal interactions of the private sphere, into the public sphere. [...] The shifts of speech towards writing may have had their heyday; contemporary cultural values place a high valuation on informality, and the predominant shift is towards speech-like forms in writing. (Fairclough 1992: 204.)

Talet erövrade offentligheten genom först radion och sedan tv:n, och talets position, med sin spontanitet förstärktes på bekostnad av den i högre grad planerade skriften. Denna informalisering syns också i språkvården under senare delen av 1900-talet. Normeringen kom allt mer att gälla uttryckligen skriften. (Se t.ex. Fairclough 1992: 200–224, Josephson 2004: 89–112.)

5.3.7 Sammanfattning

Språkvårdens grundläggande princip blev alltså att den finländska svenskan skulle förbli ren svenska, dvs. följa samma språknorm som svenskan i Sverige. Denna grundprincip följs fortfarande, i modifierad form.

Trots att vissa kritiska röster höjdes mot Bergroths språkvårdssyn var tilltron till Bergroth mycket stark fram till andra världskriget. Språkvårdsideologin uppstod i ett annat samhällsklimat med större auktoritetstro. Dagens individualism gör det svårare att få gehör för den gamla ideologin.

Efter andra världskriget kan man lägga märke till en viss kritik mot den Bergrothska synen, men först vid 1970-talet blev den starkare. Detta kan relateras till moderniteten och dess omprövning av konventioner (som i det här fallet börjar synas efter andra världskriget) och från slutet av 1960-talet eller början av 1970-talet till en radikaliserad modernitet. (Jfr Giddens 1996.) Kritiken mot Bergroth kan även relateras till en etnisk mobilisering hos finlandssvenskarna. (Jfr Allardt & Starck 1981.)

Språkvetenskapens och samhällets utveckling har påverkat språkvården så att den blivit mer tolerant till variation, och bidragit till intresset för textmönster och t.ex. myndigheters språkbruk.

Grundandet av Forskningscentralen för de inhemska språken gav språkvården större resurser. Då kom språkvården upp till prestigenivå 4 i min modell för korpusvård, dvs. den bedrivs av staten snarare än privat (jfr avsnitt 3.2). Den ökade språkvårdsverksamheten innebär i praktiken att fokuseringen på finlandismer blir något mindre än tidigare. Fortfarande är ändå det övergripande synsättet att svenskan i Finland ska förbli ett komplett och samhällsbärande språk och en välfungerande varietet av svenskan:

Det är förmodligen inte orimligt att påstå att det är just för att svenskan är ett komplett samhällsbärande språk som det innehar positionen som ett av landets nationalspråk. Att detta är av fundamental betydelse för var och en som vill leva och verka på svenska i Finland säger sig självt. (Tandefelt 2003:11.)

6 Finlandssvenska

Kloss (1978) skiljer mellan en lingvistisk (formell) och en sociologisk (funktionell) språkdefinition med termerna *Abstandsprache* (abstandsspråk, avståndsspråk) och *Ausbausprache* (ausbauspråk, utbyggnadsspråk). *Abstandsspråk* är rent lingvistiskt att betrakta som helt självständiga i förhållande till andra språk, de kännetecknas av ett lingvistiskt avstånd från andra språkformer. Om två språkformer skiljer sig starkt från varandra, till exempel finska och svenska, kallas de för olika språk. Hur stor skillnaden ska vara är emellertid subjektivt. Ett *ausbauspråk* är för sin del ett språk som har en standardvarietet samt eventuella subvarieteter och som blir definierat enligt sin standardvarietet. Ausbauspråk skulle lika väl kunna betraktas som dialekter av ett annat språk om de inte hade haft ett eget skriftspråk. Danska och svenska har egna skriftspråk och egna standardvarieteter, och är sålunda ausbauspråk, men utan dem kunde de enligt kriteriet *Abstand* ha varit dialekter av samma språk. (Kloss 1978: 23–30, Vikør 2007: 53–54.)²⁸

Utgående från dessa två språkkriterier försöker jag utreda om finlandssvenskan är ett eget språk eller om finlandssvenskan ska räknas som en varietet av svenskan.

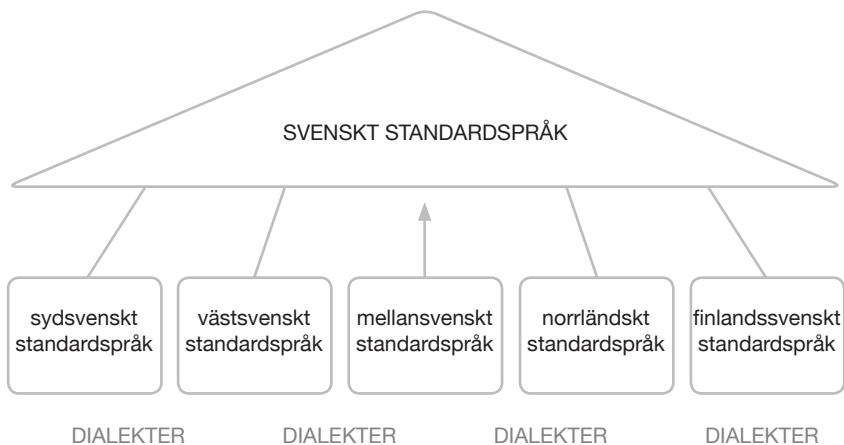
Man kan svårligen anse finlandssvenskan vara ett eget språk om man ser till kriteriet *Abstand*. Skillnaderna mellan finlandssvenskan och standardsvenskan är liten, och i skrivet allmänspråk rör det sig bara om någon promille särfinländska drag. *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) anser finlandssvenskan vara en regional varietet av svenska (SAG I: 170), vilket motiveras med *Abstand*, nämligen att finlandssvenskans grammatik inte skiljer sig mycket från sverigesvenskt skriftspråk, och att den ömsesidiga förståelsen är förhållandevis enkel:

I både Sverige och Finland är svenska officiellt språk [...], och det neutrala skriftspråkets grammatik är på nästan alla punkter densamma i båda länderna [...]. Också i tal använder de flesta språkbrukare en språkform som i bl.a. grammatiskt hänseende ligger nära skriften och som gör den ömsesidiga förståelsen förhållandevis enkel också mellan olika geografiska regioner. (SAG I: 21.)

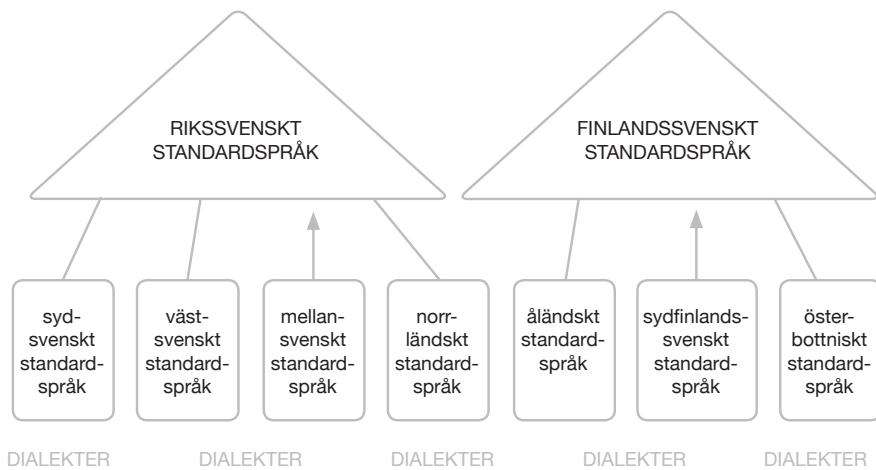
²⁸ Fishman (2006, 2010) använder också termen *Einbau*, som motsats till *Ausbau*: "The efforts to overcome and decrease such similarity are called *Ausbau* ('building away' in German), while the efforts to foster and increase the similarity between the two (usually engaged in by the stronger party) are called *Einbau* ('building toward' in German)." (Fishman 2006: 91.) Termen *Einbau* är dock inte relevant i diskussionen om finlandssvenskan ska betraktas som ett eget språk eller inte.

Ausbaukriteriet är mer komplext. De frågor som bör besvaras är två: a) Har finlandssvenskan en egen standardvarietet och subvarieteter? b) Vilken standardvarietet definieras finlandssvenskan enligt?

Melin-Köpilä (1996) har undersökt språket i uppsatser skrivna av svenskspråkiga skolelever i Närpes, Mariehamn, Åbo, Lovisa och Björneborg och jämfört dem med uppsatser skrivna av elever i Sverige samt med finlandssvenskt vuxenskriftspråk. Hon konstaterar att finlandssvenska elever använder fler provinsiella särdrag än sverigesvenska elever. De behåller dem mycket längre och i mycket högre grad än motsvarande sverigesvenska elever, som blir mer standardspråkliga ju äldre de blir. Standardsvenska synonymer lyser i många fall med sin frånvaro till förmån för finlandismer i de finlandssvenska elevernas texter och språkanvändningen hos dem följer inte samma utvecklingskurva som i Sverige. Det finlandssvenska elevskriftspråket jämförs med uppsatser skrivna av elever i Sverige och med finlandssvenskt vuxenskriftspråk. Undersökningen visar att vissa finlandismer uppfattas som förenliga med skriftspråket. Detta bekräftas, menar hon, av undersökningar hon gjort av universitetsstuderandes språk och av språket i ett vetenskapligt verk. Därför anser Melin-Köpilä att det finns ett särskilt neutralt finlandssvenskt skrivet standardspråk. Hon anser att man kan betrakta finlandssvenskan antingen som ett regionalspråk som en del av det gemensamma skriftspråket eller som ett självständigt standardspråk med delvis egna normer. Finlandssvenskan kan alltså betraktas som ett autonomt riksspråk eller ett regionalspråk. Dessa två betraktelsesätt har hon illustrerat med att göra två modeller ("alternativ 1" och "alternativ 2" i figur 10 respektive figur 11). Modellerna har gjorts med syfte att provocera till ställningstagande och diskussion.

Figur 10. Förhållandet mellan svenskt standardspråk, finlandssvenskt standardspråk och regionala standardspråk. Alternativ 1: den idealiserade normen. (Efter Melin-Köpilä 1996: 32.) Pilen visar att det mellansvenska standardspråket har mest inflytande på svenskt standardspråk.

Figur 11. Förhållandet mellan svenskt standardspråk, finlandssvenskt standardspråk och regionala standardspråk. Alternativ 2: den faktiska normen. (Efter Melin-Köpilä 1996: 32.) Pilarna visar vilka regionala standardspråk som påverkar det rikssvenska respektive finlandssvenska standardspråket.

Alternativ 1 (figur 10) är den traditionella bilden av finlandssvenskan som ett av flera regionalspråk som förenas i ett gemensamt standardspråk; det är den idealiserade normen. Detta kallar Melin-Köpilä (1996: 31) ”den officiella synen, den som med få undantag också finns företrädd bland dagens finlandssvenska nordister”. Alternativ 2 (figur 11) har däremot huvudsakligen haft anhängare utanför Finland, och är enligt Melin-Köpilä en modell för den faktiska normen.

Melin-Köpilä motiverar alternativ 2 med både Abstand- och Ausbaukriteriet. Orsaken till att man kan se finlandssvenskan som ett självständigt standardspråk med delvis egna normer är att det förekommer flera provinsiella särdrag i professionella finlandssvenska skribenters språk än i professionella sverigesvenska skribenters språk (Abstand), och för att vissa finlandismer enligt henne (1996: 202) uppfattas som förenliga med skriftspråket (Ausbau). Det senare motiverar hon med att standardsvenska synonymer i många fall lyser med sin frånvaro till förmån för finlandismer både i de finlandssvenska elevernas texter och i det undersökta vuxenspråket. Finlandssvenskan har alltså enligt Melin-Köpilä ett särskilt neutralt finlandssvenskt skrivet standardspråk med delvis egna normer.

Eftersom rikssvenska synonymer i många fall lyser med sin frånvaro [i gymnasieelevers språk] till förmån för finlandismer får man intrycket av att de senare dragen uppfattas som mer förenliga med skriftspråket. Detta tyder på att mönstret för de finlandssvenska eleverna inte är sverigesvensk standard utan finlandssvensk där en viss typ av finlandismer ingår i skriftspråksnormen och uppfattas som ”normal-språk”.

[...] Också [i språket hos universitetsstuderande] möter de klassiska finlandismerna och vi fick exempel på att utvecklingen mot ett abstraktare och mer vetenskapligt språk kan innebära ett tillskott av nya finlandismer, ord och uttryck, som ligger på hög stilistisk nivå.

Excerperingen av ett vetenskapligt verk, författat av etablerade finlandssvenska forskare och utgivet i Sverige, visade likaså att det också på den kvalificerade nivån påträffas finlandismer av olika slag. Det finns alltså skäl för att tala om ett särskilt finlandssvenskt standardspråk också vad gäller neutralt skriftspråk. (Melin-Köpilä 1996: 202–203.)

Ytterligare ett argument för alternativ 2 är enligt Melin-Köpilä att hierarkin mellan dialekt, regionalspråk och standardspråk blir lika i de båda länderna. Medan standardspråket i Sverige påverkats mest av den mellansvenska språkformen med Stockholm som centralort har det finlandssvenska standardspråket haft sitt centrum i Helsingfors, menar hon.

Bartsch (1987: 258) menar att man kan se standardspråk antingen som en punkt eller som en glidande skala, vilket beror på om man ser på saken som språkvårdare eller som empirist:

From an empirical point of view, the standard is a range, namely a set of linguistic means and situations of their use, including a lot of variation recognized and accepted as standard by the population and by language specialists. [...] From a normative point of view, the standard has rather been considered as a point, *ie* a single variety with no variation between forms. [...] Methodologically, I shall distinguish the prescriptive standard as a normative concept of language planners, from the empirical standard as a descriptive concept of socio-linguistics. The prescriptive standard has an empirical reality as far as it plays a role as the ultimate model towards which the submodels for the standard linguistic usage are oriented. It is identified by linguistics experts, but it is more a construct or something postulated than something real. (Bartsch 1987: 258.)

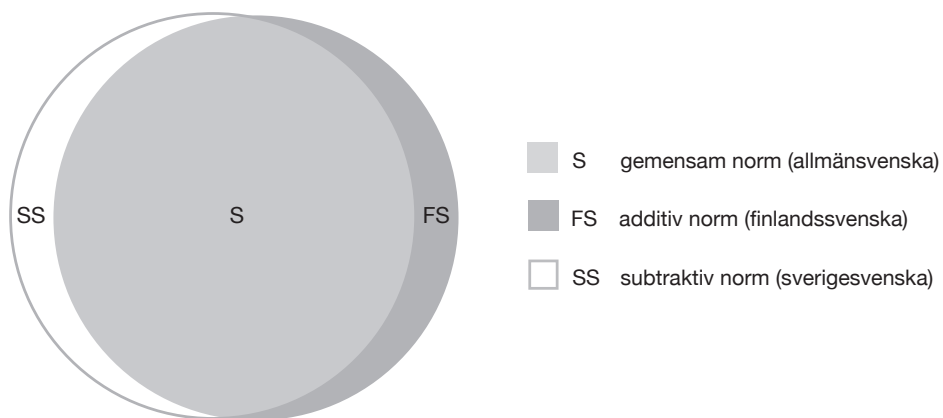
Bartschs preskriptiva punkt motsvaras av alternativ 1 hos Melin-Köpilä, och Bartschs empiriska skala motsvaras av alternativ 2. Både den traditionella, preskriptiva synen och den empiriska synen kan försvaras, men också ifrågasättas.

Tandefelt (1997) föreslår i stället för alternativ 1 och 2 en uppdelning av det svenska standardspråket i två överregionala standardspråk: ett rikssvenskt och ett finlandssvenskt, som i sin tur är uppdelade i regionala standardspråk.

Kuronen och Leinonen (2011: 12–13) menar att finlandssvenskan fonetiskt kan betraktas som ”ett eget och från sverigesvenskan separat språk”, men för det skrivna språkets del betraktar de finlandssvenskan som en varietet av standardsvenskan.

Ändå kan man säga att finlandssvenska även i skrift intar en specialställning genom att vara den enda regionala skriftvarianten inom svenskan (denna tolkning stöds av skillnader i ordförråd, fraseologi och syntax som i stort sett saknas inom de sverigesvenska regionala varianterna). (Kuronen & Leinonen 2011: 13.)

Melin-Köpilä (1996) förenar samhörighet (alternativ 1) och självständighet (alternativ 2) i följande förenklade bild (figur 12) som närmast kunde kallas ett normkontinuum, där S står för den gemensamma allmänsvenska normen och det finns utrymme för olikheter i periferin i form av en additiv och en subtraktiv norm. Denna bild uppfattar jag som rättvisande, om man bortser från att sektionerna SS och FS av tydlighetsskäl är överdimensionerade på bilden.

Figur 12. Den svenska normen. (Efter Melin-Köpilä 1996: 204.) S är den gemensamma allmänsvenska normen medan FS står för finlandssvenska drag och SS för sverigesvenska drag som inte förekommer alls i finlandssvenskan.

Melin-Köpilä (1996: 204) menar att den finlandssvenska additiva normen är icke-kodifierad, men enligt mitt synsätt kan man numera anse finlandssvenskan vara delvis kodifierad genom *Finlandssvensk ordbok* och *Svenskt lagspråk i Finland*. Denna kodifiering gäller emellertid inte alla finländska särdrag som tas upp i de två böckerna, utan bara de finlandismer som enligt språkvården alltid kan accepteras i stilistiskt neutrala texter, dvs. de officiella finlandismerna och de oegentliga finlandismerna (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008: 9, Slaf 2010: 51–52). Däremot kan inte ord som ”känns viktiga för den finlandssvenska identiteten” och ”vardagliga ord i vardagliga sammanhang” anses höra till finlandssvensk standardvarietet (se definition i avsnitt 2.1), även om de hör till de ord som språkvården inte avråder ifrån. De finlandismer som hör till standardvarieteteten bör enligt mitt synsätt accepteras i

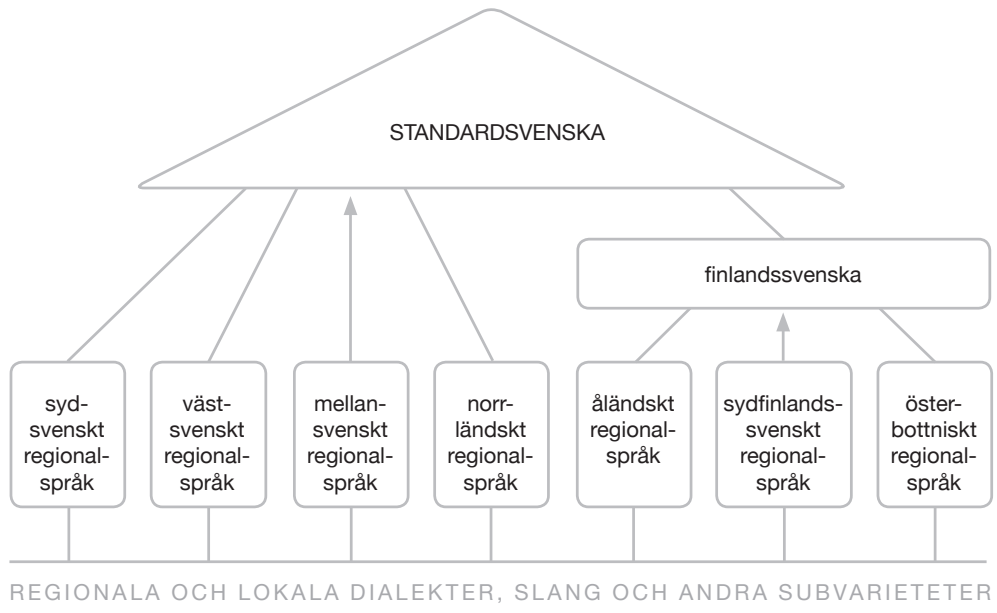
neutral stil. De finlandismer som ingår i *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL) kan inte heller automatiskt anses höra till standardvarietetet, trots SAOL:s höga status i övrigt, eftersom många finlandismer i ordlistan är vardagliga, och *finl.* kan ses som en stilanvisning. (Jämför även Nikula 2003.)

Auer (2005: 8) ställer upp tre kriterier för att avgöra om ett språk kan sägas ha en standardvarietet:

Here, [the term 'standard'] is employed in order to designate a *variety* of a language (which follows a 'norm' or 'codex', i.e. 'standard' does not designate the norm itself), which is characterized by the following three features: (a) it is orientated to by speakers of more than one vernacular variety (which does not necessarily imply that it is mastered by everybody), (b) is looked upon as an H-variety and used for writing, and (c) it is subject to at least some codification and elaboration (Haugen 1966) or *Ausbau* (Kloss 1967).

I fråga om finlandssvenskan kan vi konstatera att det finns en varietet som a) samlar de finlandssvenska regionalspråken, b) har prestige och används i skrift och c) kodifieras åtminstone i viss mån (jfr *Svenskt lagspråk i Finland, Finlandssvensk ordbok*, SAOL).

Ett försök att göra en ny, mer realistisk (empirisk) men ändå preskriptiv modell är figur 13, där jag på traditionellt vis har standardsvenska som takvarietet, eftersom svenskan definieras enligt den (Ausbaukriterium b). Samtidigt ser jag finlandssvenskan som mer självständig och på en hierarkiskt högre nivå än de övriga svenska regionala språkvarieteterna, eftersom finlandssvenskt riksspråk är en takvarietet för de tre finlandssvenska regionalspråken. Min syn på finlandssvenskan avviker i viss mån från andra forskares (t.ex. Tandefelt 1997, Östman 2009, Östman & Mattfolk 2011). Jag tar inte ställning till om sydsvenska ska ges en specialposition på samma sätt som finlandssvenskan (jfr Elert 1994: 216). Åtminstone i skrift torde emellertid finlandssvenskan vara mer avvikande från standardsvenska än vad sydsvenskan är. Med regionalspråk menar jag närmast det som Elert (1994: 216) kallar *lokala standardspråksvarianter*, dvs. språkvarieteter ”med utbredning över områden av större utsträckning, i storleksordningen landskap eller några få landskap”.

Figur 13. Förhållandet mellan standardsvenska, finlandssvenska och regionala varieteter. Pilarna visar de mest inflytelserika regionala varieteterna.

Både Abstand- och Ausbaukriterierna är mer eller mindre subjektiva. Enligt mitt sätt att se fyller ändå finlandssvenskan varken Abstand- eller Ausbaukriteriet för att betraktas som ett eget språk. Avståndet är inte så långt till svenskan att Abstand-kriteriet skulle uppfyllas, medan det i fråga om Ausbaukriteriet ännu mera är en definitionsfråga. Finlandssvenskan har en egen standardvarietet och subvarieteter. Enligt den andra delfrågan (vilken standardvarietet definieras finlandssvenskan enligt?) uppfylls inte Ausbaukriteriet, alltså finlandssvenskan definieras inte enligt den finlandssvenska standardvarietet (se t.ex. Mattfolk 2011: 67).

7 Finlandismer

Svenska landsmålsföreningen definierade finlandismerna mycket snävt som ”på svensk språkgrund uppvuxna och till stor del af våra folkmål närda egenheter i det svenska språkbruket i Finland” (Svenska landsmålsföreningen 1894: 305). Definitionen utesluter alltså alla finlandismer som har uppstått genom inflytande från t.ex. finskan eller ryskan.

Nordenstreng (1903: 26) har en vidare syn på vad en finlandism är. Han ser provinsialism som ett överbegrepp: ”[a]lla i högsvenskan förekommande afvikelser från det rikssvenska idealet”, medan finlandism är ett underbegrepp: ”Bland dessa provincialismer kunna vi urskilja en stor kategori som jag kallar *finlandismer*: det är sådana, som endast förekomma i Finland, aldrig i Sverige.” [Nordenstrengs kursiveringar.]

Även Bergroth (1917: 25–26) understryker att finlandism inte är synonymt med provinsialism, ett ord som han (i likhet med Saxén 1904) föredrar att använda. En provinsialism är ett ord eller uttryck som bara eller huvudsakligen används provinsialt eller regionalt i det svenska språkområdet (inklusive i de svenskspråkiga trakterna i Finland) medan en finlandism är en provinsialism som bara förekommer i Finland. Bergroth använder *provinsialism* för de särdrag han har upptecknat i *Finlandssvenska*, med motiveringen att många av särdragen används provinsialt även i Sverige:

Höle man före att endast finlandismer vore förkastliga, så komme man sålunda till det resultat, att vår finlandssvenska, trots allt vad illvilliga sverigessvenskar hittat på att påstå, vore oklanderligt högspråk. Det är alltså uppenbart, att vi inte få stirra oss blinda på termen ”finlandism”. Det ligger alls ingen vikt på att vi få uttrönt om ett ord eller uttryck är finlandism eller inte; ty även om vi efter mödosamt letande få tag i några sverigessvenskar som använda ett visst, för övrigt i Sverige icke brukat uttryck, så ha vi inte för den skull skäl att begagna uttrycket i fråga. [...] brukas de [...] blott av de bildade i en viss landsända eller vissa landsändar i Sverige eller endast av vissa individer därstädes, så tillhöra de visserligen det språk som i överensstämmelse med Norens och andra svenska filologers terminologi kallas *rikssvenska* (de bildades språk, i motsats till allmogemålen), men äro i alla fall *provinsialismer* och böra, åtminstone i den s.k. normalprosan, så vitt möjligt undvikas. (Bergroth 1917: 24–25.)

Jag använder emellertid i enlighet med dagens praxis ordet finlandism, men med en något bredare definition än t.ex. Nordenstreng.

Definition. I af Hällström-Reijonen & Reuter 2008 definieras finlandism som ”ett ord eller uttryck som bara eller huvudsakligen används i svenskan i Finland eller som i Finland används i en annan betydelse än i Sverige”. Denna definition är inte tillfredsställande, med tanke på att jag ovan (i avsnitt 2.1)

definierar *svenskan i Finland* som all svenska som talas och skrivs i Finland. Eftersom svenskan i Finland inkluderar även svenska talad av icke-finlandssvenskar är definitionen för vid. Det finns språkliga särdrag i den svenska som talas av personer med svenska som andraspråk som inte kan räknas som finlandismer. Om man däremot ersätter "svenskan i Finland" med "finlandssvenska" blir definitionen snäv och utesluter alla dialektala ord och slang. Med "finlandssvenskt språkbruk" innefattas alla dialektala ord. Om man som utgångspunkt för definitionen tar de finlandismer man hittar i *Finlandssvensk ordbok*, dvs. officiella finländska ord och uttryck, svenska ord för finländska företeelser, stilistiskt neutrala finlandismer, vardagliga uttryck, regionala och allmänt spridda dialektfärgade uttryck, väletablerade slangord samt finska ord som är väletablerade i finlandssvenskan (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008: 6) är det en förutsättning att ordet har en viss regional spridning. Rena dialektord brukar av tradition däremot inte räknas som finlandismer, de måste ha regional spridning, som t.ex. *lämna* 'bli kvar' eller *söka* 'hämta'. Min definition av finlandism är

ett ord, en fras eller en struktur som bara används i finlandssvenska samt i finlandssvenska regionalspråk eller som i dem används i en annan betydelse än i svenskan i Sverige. Även uttryck som är påfallande mer frekventa i finlandssvenska och finlandssvenska regionalspråk än i svenskan i Sverige räknas till finlandismerna.²⁹

Finlandismer kan indelas enligt grammatiska kriterier, ursprung, betydelse, frekvens, funktion, gångbarhet samt enligt språkvårdens vilja att påverka dem och enligt språkvårdens påverkningsmöjligheter. De flesta finlandismer förekommer parallellt med de standardsvenska alternativen, dvs. ofta är också den standardsvenska motsvarigheten fullt gångbar i finlandssvenskan (t.ex. det standardsvenska *i mitten av* som är lika gångbart i finlandssvenskan som finlandismen *i medlet av*). Ibland verkar finlandismen svårare att ersätta (t.ex. finlandismen *chokladstång* uppfattas av många finlandssvenskar som svår att ersätta med det standardsvenska *chokladbit*). Dessa två typer kallade redan Nordenstreng (1903: 28) för *alternativa* respektive *exklusiva* finlandismer.

Grammatik. Finlandismer finns på alla språkliga nivåer, dvs. de kan gälla uttal, morfologi, lexikon, semantik, fraseologi, syntax och pragmatik. Bilaga 4 (af Hällström-Reijonen 2011) tyder på att de fraseologiska och de semantiskt förskjutna finlandismerna är vanligast förekommande i planerat tal, även om det absolut sett troligen är de lexikala finlandismerna som är vanligast (ma-

²⁹ Denna definition kan jämföras med en mer stilistiskt betonad definition av provinsialism: "ett språkdrag som utan att vara gångbart över hela språkområdet inställer sig naturligt i såväl tal som skrift för en majoritet av språkanvändare inom en större sammanhängande region också när dessa utan att söka stilistiska effekter vänder sig till mottagare utanför regionen" (Thelander 1994: 368–369).

joriteten av uppslagsorden i *Finlandssvensk ordbok* är lexikala). De syntaktiska finlandismerna är färre till antalet men förekommer i stället ofta. (Gruppen ”övriga syntaktiska finlandismer” i bilaga 4, af Hällström-Reijonen 2011.)

Ursprung. Om man ser på ursprunget finns det *arkaismer* (från äldre standardspråk), *fennicismer* (finskt ursprung), *russicismer* (ryskt ursprung), *germanismer* (tyskt ursprung) *anglicismer* (engelskt ursprung), *finlandismer med dialektalt ursprung* samt *självständiga finlandismer* (ord och uttryck som har utvecklats självständigt i finlandssvenskan beroende på t.ex. kontamination, attraktion eller analogibildning).³⁰

Semantik. En *semantiskt förskjutna finlandism* (Solstrand-Pipping 1988: 44 använder termen *semantiska finlandismer*) är ett ord eller uttryck som används i en annan betydelse i finlandssvenskan än i standardsvenskan. Semantiskt förskjutna finlandismer kan ha stöd i finskan eller sakna stöd i finskan. De som har stöd i finskan kan vara kopierade eller konserverade på grund av formell och semantisk likhet (t.ex. *aula* ’entréhall’, fi. *aula*) eller ha bara semantisk likhet (t.ex. *gruppering* ’val av körfält’, fi. *ryhmittyminen*). (Melin-Köpilä 1996: 109.)

Enligt Melin-Köpilä (1996: 113–116) är de semantiskt förskjutna finlandismerna i så gott som samtliga fall ett resultat av att ett finskt ord täcker ett vidare användningsområde än den svenska motsvarigheten. Detta gäller enligt Melin-Köpilä speciellt verben, t.ex. verbet *sätta*. Motsatsen gäller t.ex. substantiven *vitsord/betyg*. I fallet *slö* täcker det finlandssvenska *slö* ett vidare användningsområde både i förhållande till finska och standardsvenska. Dessa relationer illustreras i figur 14.

30 Solstrand-Pipping (1988: 43) använder termen *exklusiv finlandism* för detta, och föreslår som alternativ även *särutveckling* och *novation*. För att undvika sammanblandning med *exklusiv finlandism* i betydelsen ’finlandism som är svår att ersätta med standardsvenskt ord eller uttryck’ använder jag här *självständig finlandism*. Ahlbäck (1971: 64–65) använder *nybildningar i det finlandssvenska riksspråket*.

Finska	Finlandssvenska	Standardsvenska	
panna	sätta	sätta	
		ställa	
		lägga	
Finska	Finlandssvenska	Standardsvenska	
arvosana	vitsord	betyg	'enskilda omdömen'
todistus	betyg		'samlat utlåtande'
Finska	Finlandssvenska	Standardsvenska	
suklaapatukka	chokladstång	chokladbit	'avlång enskilt förpackad chokladbit'
suklaapala	chokladbit		'stycke choklad'
Finska	Finlandssvenska	Standardsvenska	
asevelvollinen	värnpliktig	värnpliktig	'skyldig att fullgöra sin värnplikt'
varusmies	beväring		'som fullgör sin värnplikt'
Finska	Finlandssvenska	Standardsvenska	
laiska	slö	slö	'lat'
tylsä			'ovass'
			tråkig

Figur 14. Användningen av *sätta*, *vitsord*, *betyg*, *chokladstång*, *chokladbit*, *värnpliktig*, *beväring* och *slö* i finlandssvenskan samt motsvarande ord i standardsvenska och finska. (Delvis efter Melin-Köpilä 1996: 114.)

Typiskt för flera av de semantiskt förskjutna finlandismerna är, menar Melin-Köpilä (1996: 112) att de fått karaktären av termer även om de flesta av dem används som vardagliga varianter till de standardsvenska synonymerna. Denna syn kan dock ifrågasättas. Det verkar åtminstone på de semantiskt förskjutna finlandismerna i bilaga 4 (af Hällström-Reijonen 2011) på intet vis vara en återkommande egenskap. Min uppfattning är att finlandismerna i fråga gott kan vara neutrala till stilen och att deras karaktär av termer inte är tydlig.

Frekvens. Vissa ord favoriseras i finlandssvenskt språkbruk på ett sätt som tränger undan synonymer och som därtill kan användas i en kontext som ger ett främmande intryck ur ett standardsvenskt perspektiv (Liljestrand 1985: 71). Man kan alltså se på finlandismer utifrån deras frekvens. Melin-Köpilä (1996) urskiljer tre olika slags frekvensförhållanden:

1. Ett visst drag är brukligt/vanligt i finlandssvenskan, men obrukligt i rikssvenskan.

2. Ett visst drag är brukligt/vanligt i finlandssvenskan men sällsynt i rikssvenskan.
3. Ett visst drag är mycket vanligt i finlandssvenskan men är också brukligt i sverigesvenskan [!]. (Melin-Köpilä 1996: 189.)³¹

Finlandismer i kategori 1 i Melin-Köpiläs uppställning kallar jag för *absoluta finlandismer*. Det är sådana som aldrig förekommer i standardsvenskan (t.ex. *kiva* 'kul'). Finlandismer i kategori 1 kallar Liljestrand (1985: 8) för *särdrag*, medan han kallar finlandismer i kategori 2 och 3 för *markörer*:

En text kan uppvisa finlandssvenska "markörer" genom att där används specifikt finlandssvenska uttryck eller uttryck som har större frekvens i Finland utan att för-densskull vara finlandssvenska. En sådan markör observeras kanske enbart av en språkligt medveten person men inte av andra läsare, vare sig dessa är finlands- eller sverigesvenska. Ett adjektiv som "inhemsk" torde vara mer frekvent i finlandssvensk än i sverigesvensk text, men det är troligen inte många läsare som uppfattar detta som en markör.

Markör är måhända en bättre benämning än det mer etablerade *statistisk finlandism*, som jag trots det väljer att använda. Statistiska finlandismer är språkliga drag som visserligen förekommer i standardsvenskan, men som relativt sett är vanligare i finlandssvenskan (t.ex. *på basis av*). Statistiska finlandismer (särskilt de i kategori 2) är samtidigt också stilistiska "eftersom ovanliga drag ofta är stilistiskt markerade och därför kan kännas mindre naturliga i ett visst sammanhang" (Melin-Köpilä 1996: 189).

I forskning kan statistiska finlandismer utgöra ett problem eftersom absoluta frekvenser ofta inte är möjliga att räkna ut, men för den praktiska språkvården är det av högsta relevans att diskutera statistiska finlandismer. Det är ändå viktigt att minnas att språkbruket är föränderligt, varför en statistisk finlandism kan upphöra att vara en sådan, eller utvecklas till en absolut finlandism.

Stil. Stilistiska skillnader mellan finlandssvenska och sverigesvenska texter har en nära anknytning till frekvens och statistiska finlandismer. Lyngfelt (2011) diskuterar ett litet antal stilistiska avvikelser, som visserligen kunde förekomma även i sverigesvenska texter, men som i kombination med varandra bidrar till att ge ett finlandssvenskt intryck, eller om man så vill, ger lokalfärg. Den vanligaste kategorin bland drag som Lyngfelt noterat är *species*, särskilt i bruk av bestämd form i stället för naken nominalfras. Detta förekommer ofta i finlandssvenska texter även i andra stilarter än akademiskt skrivande.

Funktion. Delar man in finlandismer enligt *funktion* finns det *oegentliga finlandismer*, *finlandismer som fyller en lucka i ordförrådet* samt *officiella finlandismer*. En oegentlig finlandism är ett svenskt ord för en finländsk fö-

³¹ Se även Liljestrand 1985: 18.

reteelse som saknar någon annan svensk benämning. Ett exempel är ordet *frontmannahus* 'enfamiljshus i trä byggt på 1940-talet efter krigsåren för frontsoldater och invånare från de delar av Finland som avträtts till Sovjetunionen'. Fenomenet, och ordet, finns bara i Finland. Finlandismer som fyller en lucka i ordförrådet är ord som saknar en motsvarighet i standardsvenskan trots att de inte är bundna till finländska företeelser. Ett exempel är *plåtkrock* 'krock med enbart plåtskador som följd'. De officiella finlandismerna (som ibland också har kallats *obligatoriska finlandismer*) är ord och uttryck som är etablerade genom lagstiftning eller andra auktoriserade beslut (t.ex. *rådgivningsbyrå*, i Sverige *barnavårdscentral*).

Gångbarhet och status. Finlandismer finns på olika stilistiska nivåer och förekommer i allt från formella till mycket vardagliga sammanhang. I fråga om de mest vardagliga stilarterna, ren dialekt och slang, måste orden ha en viss regional spridning för att räknas som finlandismer. Reuter (2006a: 9–10) har delat in finlandismerna enligt gångbarhet bland finlandssvenskar i två system som han kallar det öppna och det slutna. Till det slutna systemet (inofficiell norm) hör språkdrag som är gemensamma för praktiskt taget alla finlandssvenskar. Sådana drag är i allmänhet gångbara i vardagligt språkbruk, men undviks i mer formellt språk. Till det öppna systemet hör språkdrag som av finlandssvenskar upplevs som direkta fel eller som är okända för en stor del av finlandssvenskarna. Systemet är öppet för att det finns oändliga möjligheter att fylla på med nya drag, t.ex. översättningslån. Finlandssvenskan är alltså föränderlig och utvecklar sig med tiden, inte bara i förhållande till standardsvenskan utan också i förhållande till sig själv.

Reuter (2006a: 14) har grupperat finlandismerna och tillfälliga fel efter status och användbarhet. Se figur 15.

Figur 15. Finlandismer indelade enligt status och användbarhet (efter Reuter 2006a: 14).

Reuter vill inte betrakta de officiella orden och uttrycken som finlandismer, eftersom de inte ska undvikas när man beskriver den finländska verkligheten. Jag anser dock att man inte i definitionen på finlandism kan kräva som definierande egenskap att språkvården ska avråda från dem. Definitionen baseras på i vilken mån de förekommer i standardsvenskan eller huruvida de alls förekommer i standardsvenskan. Av denna orsak anser jag att även officiella ord och uttryck ska klassificeras som finlandismer om de i övrigt fyller kraven som ställs i definitionen ovan. De tillfälliga felen ska däremot inte betraktas som finlandismer – även om de med tiden kan utvecklas till finlandismer om de får fotfäste i språket.

Språkvårdens vilja att påverka. Eftersom språkvården inte avråder från alla finlandismer kan man dela in dem i sådana som språkvården vill och sådana som språkvården inte vill påverka. De finlandismer språkvården inte vill påverka är officiella finlandismer (t.ex. *medicine och kirurgie doktor* 'medicine doktor'), ord som berikar språket, t.ex. genom att fylla en lucka i ordförrådet (t.ex. *ståltrådsmusik* 'gitarrdominerad instrumentalrock' av typen "The Shadows"), vardagliga ord i vardagliga sammanhang (t.ex. *kiva* 'kul') samt oegentliga finlandismer, dvs. svenska ord för finländska företeelser (t.ex. *siskonkorv* om korv av finsk typ). Finlandismer som inte accepteras av den finlandssvenska språkvården är finlandismer med direkt motsvarighet i standardsvenskan (t.ex. *rakbett* 'rakblad'), finlandismer som inte förstås om man inte kan finska (t.ex. *engångssinko* 'pansarskott'), ord som betyder något annat i finlandssvenskan än i standardsvenskan (t.ex. *soda* 'bikarbonat', i svenskan betyder *soda* 'natriumkarbonat'), avvikande prepositionsanvändning, morfologi etc. (t.ex. pluralformen *radion* 'radiator, radioapparater'). Man bör dock komma ihåg att språkvården ställer sig ambivalent till många finlandismers vara eller icke vara (Reuter 2004) varför en klar uppdelning inte kan göras.

Språkvårdens påverkningsmöjligheter. Finlandismer kan också kategoriseras enligt språkvårdens möjligheter att påverka dem i *påverkbara finlandismer*, *stabila finlandismer* och *fast förankrade finlandismer*. De sistnämnda uppfattar jag som i det närmaste omöjliga för språkvården att påverka. Detta skriver jag mer om i avsnitt 3.1.1.

8 Finlandismer i skönlitteratur, tidningspråk och akademiska föredrag

Den gemensamma nämnaren för den så kallade kappan samt artiklarna i denna undersökning är finlandssvenskan, särskilt finlandismer, och inställningen till dem. Syftet med undersökningen är att undersöka den faktiska användningen av finlandismer över tid, synen på finlandismer från mitten av 1800-talet till i dag samt språkvårdens inverkan på bruket av finlandismer.

Jag försöker i undersökningen ge svar på ett antal frågor som hänför sig dels till synen på språkvård och på finlandismer, dels till användningen av finlandismer: Har språkvårdens språkideologi, dvs. att svenskan i Finland inte får tillåtas fjärma sig från svenskan i Sverige, haft genomslag hos finlandssvenskarna? Hur stor har tilltron till språkvården varit under olika perioder? Hur har förlagen i Sverige ställt sig till finlandismer? Har språkvården nått de resultat i fråga om finlandismer som man tänkt sig? Har äldre handböcker (speciellt Bergroths) och den moderna språkvården gett samma effekt? Är alla finlandismer lika lätta, alternativt lika svåra för språkvården att påverka, dvs. med andra ord: är vissa svårare för användarna att lära sig undvika? Med vilket resultat har man redigerat skönlitterära texter (exemplifierat av K.A. Tavaststjerna)? Har ändringarna varit normenliga? Varierar den individuella förmågan att vid behov undvika finlandismer? Vilka finlandismer är mest etablerade?

Cooper (1989) menar att forskningen borde kunna besvara vissa frågor för att ge en fullständig bild av en språkvårdssituation: Vilka aktörer försöker påverka vilket beteende, hos vem, för vilket ändamål, under vilka villkor, med vilka hjälpmedel, genom vilken beslutsprocess och med vilken effekt? Man kan säga att jag i mina artiklar närmast behandlar beslutsprocessen och den eventuella effekten, närmare bestämt på vad man baserat vissa språkvårdsbeslut och hur väl man lyckats. I avsnitt 5 ovan har jag därtill kompletterat med ett försök att ge en helhetsbild av situationen.

I bilaga 1 (af Hällström-Reijonen 2005) visas på den beslutsprocess som låg bakom Erik Kihlmans redigering av Tavaststjernas *Lille Karl* och vilket resultat redigeringen gav. Bilaga 2 (af Hällström-Reijonen 2007b) belyser synen på finlandismer i skönlitteratur och i vilken mån den har påverkat de enskilda beslut som fattas på förlagen när böcker redigeras och ges ut. I bilaga 3 (af Hällström-Reijonen 2010c) undersöker jag vilken effekt språkvårdens verksamhet för att motarbeta finlandismer i skrift har haft under närmare 100 år. Bilaga 4 (af Hällström-Reijonen 2011) belyser också effekten av språkvård: hur mycket finlandismer används i planerat tal där strävan pga.

sammanhangets karaktär är att undvika finlandismer, och där man av talarna kunde förvänta sig kännedom om finlandismer?

Mina artiklar omfattar en lång tidsperiod. De två första artiklarna belyser situationen i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, även om bilaga 2 också ger en debattöversikt från mitten av 1800-talet till i dag. Bilaga 3 undersöker finlandismer under en period från 1915 till 2005, medan bilaga 4 gör ett nedslag i nuspråket.

Även i fråga om genrer har bilagorna olika inriktningar. De två första bilagorna behandlar skönlitterärt språk. Den tredje bilagan behandlar tidnings-språk och den fjärde bilagan muntliga föredrag. Men det gemensamma för alla dessa är att man kan räkna med att målsättningen för skribenterna och talarna varit att producera ett korrekt språk, även om det skönlitterära språket brukar tillåta sig större språklig frihet än de andra genrerna.

Min forskning bidrar till att öka kännedomen om finlandssvenskan och finlandssvensk språkvård, ett område som tidigare varit rätt utforskat, även om det på senare tid har fått mer uppmärksamhet till exempel bland historiker (Thylin 2007, Thylin-Klaus 2009, Thylin-Klaus u.u.) och litteraturvetare (Tidigs u.a.).

I sin avhandling beskriver Melin-Köpilä sin egen bakgrund för att redogöra för sin kompetens som excerptist av finlandismer. Hon understryker att hon tack vare sin sverigesvenska bakgrund kan bidra till utforskningen av finlandssvenskan och kan notera drag som tidigare lämnats obeaktade ”eftersom finländska forskare [...] löper risk att förbise några av de finlandismer som ingår i deras eget standardspråk samtidigt som de kan vara benägna att bedöma andra, i skola och debatt fokuserade finlandismer, som språkfel” (Melin-Köpilä 1996: 53). Också Hanell (2011: 24) skriver att det var ”en viktig styrka” att hon inte själv är finlandssvensk, och att hennes ”kunskapsmässiga oskuldsfullhet” gjorde henne pålitlig för uppdraget att analysera skillnaderna mellan den skrivna svenskan i Finland och den skrivna svenskan i Sverige.

Även Liljestrand (1985), ursprungligen finlandssvensk men verksam i Sverige, skriver om svårigheterna med att excerptera finlandismer:

En språkman är som andra språkbrukare alltid benägen att betrakta sitt eget språkbruk som norm och andras som avvikelser. Undersökaren bedömer lätt ett uttryck i finlandssvensk text som en skillnad gentemot sverigesvenska enbart enbart (!) därför att han inte tror att uttrycket är det statistiskt sannolika i Sverige. Ändå kan detta uttryck kanske förekomma i individuellt eller regionalt språkbruk eller i specialframställningar av typ facklitteratur. (Liljestrand 1985: 9.)

Själv är jag infödd finlandssvensk, vilket kan ses både som en fördel och som en nackdel i forskningen. Fördelen är att jag har en känsla för olika finlandis-

mers stilvärde och användning, medan nackdelen är att jag som Melin-Köpilä nämner kan bli ”hemmablind” och missa en del finlandismer eller övertolka vissa standardspråkliga drag som finlandismer.

Det bästa vore naturligtvis om materialet hade excerperats av två personer, en svensk och en finlandssvensk. I mitt fall tillämpar jag de kunskaper jag samlat på mig i studierna och i mitt arbete som språkvårdare under många år.

I fråga om äldre texter och historiska språkdrag är det viktigt att undvika ett anakronistiskt synsätt. Ord som i dag är finlandismer behöver inte ha varit det för hundra år sedan. Detta gäller särskilt arkaismerna. Det är i det närmaste omöjligt att veta exakt när ett ord har blivit en arkaism och mycket svårt att avgöra om ett ord är en statistisk finlandism, speciellt i äldre texter.

I de följande avsnitten sammanfattar jag de fyra artiklarna, dvs. bilaga 1–4, som min undersökning består av.

8.1 ”För den heliga svenskans skull”

– redigeringen av Tavaststjernas *Lille Karl*

I bilaga 1 analyseras alla de ändringar som har företagits i redigeringen av Karl A. Tavaststjernas (1860–1898) roman *Lille Karl* för *Samlade skrifter* (1924) i förhållande till första upplagan (1897). Jag jämför de ändringar som redaktören Erik Kihlman gjort med första upplagan av Bergroths *Finlandssvenska* (1917) och med andra verk som redaktören kan ha stött sig på i sitt arbete. *Lille Karl* utkom 1897, ett år före Tavaststjernas död, på C. & E. Gernandts Förlags-Aktiebolag i Stockholm. Tavaststjernas *Samlade skrifter* utkom i tio band 1924 på Holger Schildts förlag. Redaktör för verket var litteraturhistorikern Erik Kihlman.

Jag tar fasta på olika aspekter. Dels vill jag veta hur mycket redaktören stödde sig på Bergroths *Finlandssvenska* i sin redigering, och hur stor del av redigeringen som baserar sig på eventuella andra språkliga handböcker, ordböcker och artiklar eller redaktörens egen språkliga intuition. Dels vill jag se hur stor del av ändringarna som kan anses vara motiverade i förhållande till den rådande normen vid tiden för redigeringen. I min genomgång av ändringarna försöker jag dessutom avgöra om Kihlman följer de principer som han själv redogör för i förordet till *Samlade skrifter*.

Jag har delat in de ändringar i texten som Kihlman har gjort i sådana som kan ha haft Bergroths *Finlandssvenska* som utgångspunkt och sådana som inte finner något stöd hos Bergroth. Dessa har jag dessutom delat in i morfologiska, lexikala, syntaktiska och övriga ändringar.

Kihlman gjorde sammanlagt 246 ändringar i *Lille Karl*. Av dem baserar sig 35 procent på Bergroths *Finlandssvenska*. 31 av ändringarna, både de som baserar sig på Bergroth och de som inte gör det, har att göra med verb och

verbfraser. 22 av ändringarna gäller adverb. Av alla ändringar i materialet gäller 22 av ändringarna placeringen av adverbial.

Kihlman har intressant nog brutit mot sina egna principer i drygt 26 procent av alla ändringar som företagits. Av den orsaken förmodar jag att Kihlman har skrivit ner sina principer i efterhand, utgående från en idealiserad bild av sitt eget arbete. Det kan också tyda på att Kihlmans ideal vad gäller en författares rätt till sin egen text inte stämde överens med hans och samtidens språkliga ideal eller målsättningar.

Större delen (68 procent) av ändringarna är normenliga. Med normenliga ändringar avser jag ändringar där ursprungstexten bryter mot normen och redigeringen inte gör det. Men det finns också icke-normenliga ändringar. Till dem har jag räknat ändringar som direkt bryter mot normen, men också ändringar där ursprungstexten inte bryter mot normen och ändringen därför är opåkallad. 32 procent av ändringarna är icke-normenliga, vilket är anmärkningsvärt.³²

Närmare 35 procent av ändringarna som Kihlman gjorde baserar sig på Bergroths *Finlandssvenska*. I de fall han kunde stödja sig på Bergroth var Kihlman nästan helt normenlig, dvs. följde Bergroths föreskrifter. I de fall han har brutit mot normen trots att han har baserat sig på Bergroth verkar det bero på bristande förmåga att tolka Bergroth rätt, snarare än ett ställningstagande mot Bergroths norm.

I fråga om de ändringar där Kihlman inte kan ha stött sig på Bergroth verkar han ha förlitat sig på sin egen språkliga intuition, vilket syns i att dessa ändringar inte följer den samtida kodifierade normen i samma utsträckning. Sammanfattningsvis tyder mitt resultat på att Kihlmans tilltro till Bergroth var mycket hög.

Redigeringen av Tavaststjernas *Lille Karl* avspeglar synen på det finlandssvenska språket i eftersvallet av Bergroths *Finlandssvenska*.

8.2 Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog – Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård

Denna studie handlar om finlandssvenska drag i böcker som ges ut eller säljs i Sverige, med särskild tyngdpunkt på Karl A. Tavaststjernas produktion. Jag har myntat termen *det sverigesvenska förlagsargumentet* med vilket jag menar en argumentering för att finlandssvensk skönlitteratur måste vara skriven på

32 I studien har jag inte behandlat de finlandismer som finns i första upplagan av *Lille Karl* och som Kihlman har låtit stå kvar i *Samlade skrifter*. Sådana finns emellertid, exempelvis *linda* 'gräsplan, gräsmatta' [LK 2.31.4M, LK 2.33.1M, m.fl.], *fälla* 'tappa' [LK 2.51.1M, LK 5.35.1, LK 11.41.3M], *oslipplig* 'som man icke kan slippa ifrån' [LK 4.14.2M], *tillsvidare* 'hittills' [LK 6.3.2M], *barmficka* 'bröstficka' [LK 14.30.1M]. Alla ovannämnda finlandismer nämns i Bergroth (1917).

korrekt svenska utan finlandssvenska särdrag för att inte försäljningen ska försvåras i Sverige. Synvinkeln kan variera i någon mån; det kan till exempel gälla förläggarnas (påstådda) ovilja att ge ut finlandssvenska böcker, men det kan också handla om sverigesvenska läsares (påstådda) irritation över finlandssvenska särdrag i språket.

Studien har två delar. I den första går jag igenom argumentet så som det framstår i debatter och artiklar från andra hälften av 1800-talet till i dag. Jag har delat in debattörerna i tre huvudgrupper: *konformister*, *offensiva* och *isolationister*. Konformisterna är debattörer som anser att svenskan i skönlitteraturen ska vara lika i Sverige och i Finland. De offensiva anser att man ska påtvinga läsarna i Sverige finländska särdrag. Isolationisterna anser att publiken i Sverige är av mindre intresse eftersom den svenska litteraturen i Finland främst vänder sig till finlandssvenskar. Förutom dessa tre tar jag också upp åsikten om att språkvården har verkat hämmande, samt synen på översättningslitteratur, där det i grunden handlar om den finska litteraturens avsättningsmöjligheter i Sverige. Jag behandlar barnlitteraturen för sig. Åsikter om och praktiska erfarenheter från Sverige tas upp i ett eget avsnitt. Utgående från min genomgång av argumentet i olika debatter kan man framför allt dra slutsatsen att den finlandssvenska litteraturens avsättningsmöjligheter i Sverige har intresserat finlandssvenskar redan länge, och att många åtminstone reflekterar över att de påstådda svårigheterna kan ha språkliga orsaker.

Dessutom konstaterar jag att 1950-talet verkar ha utgjort en brytningstid i fråga om synen på språkvård och svensk skönlitteratur från Finland. Då började man kritisera Bergroth och hans efterföljare för att ha verkat hämmande på den svenskspråkiga litteraturen i Finland. Från den tiden kan man också notera en friare syn på det skönlitterära språket med allt mer offensiva och isolationistiska åsikter i den finlandssvenska debatten. Detta kan jämföras med Teleman (1999) som skriver att tiden efter andra världskriget länge i Sverige kännetecknades av normskepsis. Vid samma tid, alltså på 1950-talet, uppstod i Sverige den nyprovinsialistiska eller nyregionalistiska regionala litterära skolan (Olsson et al. 2009: 48of), som i Finland hade en motsvarighet i 1950-talets folklivsskildrande litteratur från Österbotten (Ekman 2000: 243).

I den andra delen av studien analyserar jag Tavaststjernas prosaverk för att dels se hur man har redigerat några av Tavaststjernas böcker i Sverige, dels hur många finlandismer en av hans novellsamlingar innehåller. Jag undersöker således om man kan se att det sverigesvenska förlagsargumentet var hållbart på Tavaststjernas tid. Tavaststjerna ska bara ses som ett exempel. Det säger sig självt att man inte kan belägga svensk förläggarpraxis bara med Tavaststjernas utgivning, varken för slutet av 1800-talet och ännu mindre för dagens situation. Tavaststjernas utgivning har emellertid haft emblematis

betydelse, vilket försvarar dess roll som studieobjekt i detta sammanhang.

Jag har gjort två undersökningar för att undersöka det sverigesvenska förlagsargumentets relevans: en kvantitativ och en kvalitativ. I den kvantitativa räknar jag antalet finlandismer i novellsamlingen *Kapten Tärnberg med flera berättelser* (Bonniers 1894), och resultatet för hela samlingen är 0,29 procent finlandismer av hela texten (58,7 procent av dessa finns i dialogen, 41,3 procent i relationen). Eftersom en stor del av finlandismerna inte motive- ras särskilt av kontexten verkar det som om Bonniers antingen accepterade dem eller inte noterade dem. Jag jämför också detta med undersökningen i af Hällström-Reijonen 2007a där jag konstaterat att skillnaden mellan antalet finlandismer i Tavaststjernas böcker utgivna i Sverige respektive Finland är liten.

I den kvalitativa undersökningen analyserar jag ändringar som gjorts i olika versioner av fem noveller av Tavaststjerna. Motiverade finlandismer kunde accepteras i tryck av de sverigesvenska förlagen, men också finlandismer som inte direkt kunde motiveras av sammanhanget fick stå kvar. Wentzel Hagelstams förlag hade en klarare vilja att redigera bort finlandismer, även om förmågan att göra det i praktiken var bristfällig.

Denna undersökning visar att de sverigesvenska förlagen hade en förhållandevis liberal inställning till finlandismer och att den vikt som tillmättes argumentet i diskussionen om den svenska skönlitteraturen i Finland har varit orimligt stor.

8.3 Ett sekel av kamp mot finlandismer. Tre försök att mäta språkvårdens effekt

Huvudsyftet med denna studie är att se om den finlandssvenska språkvårdens program för att motverka finlandismer burit frukt. Jag undersöker på detaljnivå olika finlandismers förekomst i tidningsspråk samt ringar in egenskaper hos de finlandismer som språkvården inte har lyckats påverka. Ett bisyfte är att visa på metoder som kan användas när man undersöker resultaten av språkvård.

Bilagan består av tre delstudier. Jag har excerperat finlandismer i ett diakront tidningsmaterial bestående av tidningen *Hufvudstadsbladet* från åren 1915, 1945, 1975 och 2005 (de tre första numren respektive år).

I den första delstudien jämför jag förekomsten av finlandismer i *Hufvudstadsbladet* 1915 med Språkbanken i Finland (34 miljoner ord, främst 1990-talet). Undersökningen visar att 1990-talets finlandismbestånd i hög grad är det samma som 1915. Men även om man kan konstatera att större delen lever kvar, kan man också konstatera att en stor del av finlandismerna som enligt Språkbanken fortfarande är levande, endast förekommer i speci-

fika och begränsade sammanhang.

I den andra delstudien jämför jag finlandismer som tas upp i *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet* (av Bergroth resp. Bergroth och Pettersson i nio upplagor mellan 1918 och 1968) med finlandismer excerperade ur *Hufvudstadsbladet* åren 1915, 1945 och 1975. Syftet med undersökningen är att se om *Högsvenska* kan ha haft effekt på språket i *Hufvudstadsbladet*. Jag delar in de excerperade finlandismerna i följande kategorier: stabila eller fast förankrade finlandismer, finlandismer som har försvunnit eller minskat i frekvens, nyfinlandismer efter 1945 samt oklara fall. För att kunna visa allmänna tendenser hade metoden krävt ett större material, men redan dessa nedslag låter oss dra vissa slutsatser: även om vissa finlandismer har minskat i frekvens, har det även uppstått nya under den undersökta perioden (1915–1975). Framför allt kan man se att kategorin stabila eller fast förankrade finlandismer är störst. Med denna metod kan man därför se vad språkvården misslyckats med, alltså de stabila och fast förankrade finlandismerna. Man kan också se var språkvården har lyckats (finlandismer som minskat i frekvens), men man kan inte dra slutsatsen att det är språkvårdens förtjänst att så har skett.

I den tredje delstudien undersöker jag sex kontextoberoende finlandismer som behandlats av språkvården. De sex finlandismerna är excerperade ur *Hufvudstadsbladet* 1915, 1945, 1975 och 2005 (*tillsvidare* 'hittills', *att i satsfläta*, *förverkliga* använt som finskans *toteuttaa*, *fungera som* använt om något varaktigt, *förrän* 'innan' samt *utrymme* 'lokal'). Jag jämför dessa med språkvårdslitteratur i bredare bemärkelse och diskuterar om språkvården har påverkat användningen av dem eller inte. De undersökta finlandismerna är av tre typer: a) fast förankrade finlandismer, b) finlandismer som förefaller att öka i användning och c) finlandismer som har minskat i användning och som således kan ha påverkats av språkvården.

Slutligen har jag jämfört de olika delstudierna, och konstaterar att studierna bekräftar varandra, och att det finns många finlandismer som förekommer bland de stabila eller fast förankrade finlandismerna i minst två av dem. Finlandismbeståndet är alltså rätt stabilt och språkvården har således inte lyckats särskilt väl. Jag presenterar en matris med egenskaper hos de fast förankrade finlandismerna. Det verkar då vara vissa kännetecken som är gemensamma för de fast förankrade finlandismerna: de verkar svenska (dvs. består av ett eller flera svenska ord), de är stilistiskt neutrala, de har stöd i finskan och de har förskjuten betydelse i förhållande till standardsvenskan. Detta gäller till alla delar finlandismerna *hämta*, *skild*, *tillfälle*, *tillsvidare* och *ännu*.

Den slutsats jag drar är att excerpering med bestämda tidsintervall ger resultat för forskningen. För finlandssvenskans del saknas dock än så länge

en historisk korpus för mer omfattande studier, även om en sådan just nu håller på att utarbetas. Med denna metod går det att dra vissa slutsatser om språkvårdens genomslag, men främst genom att visa på när språkvården har misslyckats. I de fall språkvårdens mål har nåtts kan man inte entydigt bevisa att det skulle vara språkvårdens förtjänst, även om språkvården säkert kan tillräkna sig någon del av förtjänsten.

8.4 Finlandismer i akademiska föredrag

Studien fokuserar de finlandismer som används av vuxna och akademiskt högt utbildade finlandssvenskar i sammanhang där man förväntar sig en hög stilistisk nivå. Syftet med studien är alltså att kartlägga finlandismer som förekommer i planerat tal hos högt utbildade finlandssvenskar i seriösa sammanhang. Jag undersöker vilka egenskaper dessa finlandismer har i motsats till andra finlandismer. Jag ställer också frågan om unga akademiskt utbildade finlandssvenskar använder fler finlandismer än äldre, och om mäns och kvinnors finlandismfrekvens är likadan, men svaret kan bara bli tentativt. I förlängningen är detta en undersökning av språkvårdens genomslag eftersom jag med undersökningen vill se hur väl finlandssvenskar lyckas undvika finlandismer. Finlandismer i vardagligt talspråk är något dagens språkvård inte vill påverka, men i denna genre, och i denna offentliga situation där man förväntar sig ett vårdat språk i allmänhet ingår också förväntningen att det inte ska förekomma (alltför många) finlandismer i talet.

I studien har jag använt mig av femton inspelade föredrag ur materialet *SLS 2008 Spara det finlandssvenska talet* insamlat på Svenska litteratursällskapet i Finland åren 2005 och 2006. Föredragshållarna är akademiskt utbildade personer inom samhällsvetenskap och humaniora (undantaget språkvetsenskap) och av olika ålder och kön.

Alla femton informanter använder finlandismer i sina föredrag. Det verkar alltså vara svårt för finlandssvenskar att undvika finlandismer helt och hållet.³³

Det finns 76 olika finlandismer i materialet; dessa används med en frekvens på ca 0,27 finlandismer per minut. Frekvensen är lägre än vad jag för-

---

33 Trudgill (1999) skriver att det i akademiska sammanhang i den engelskspråkiga världen är vanligast att använda standardengelska, men i andra språksamhällen kan man kombinera tekniskt register (*technical register*) med en icke-standardvarietet. Trudgill exemplifierar med det tysktalande Schweiz, där man gott och väl kan tänkas höra två professorer i filosofi på universitetet i Bern diskutera Kant med för ämnet lämpliga termer, men med den lokala dialektens fonologi och grammatik. På samma sätt verkar det uppenbart att det inte finns många finlandssvenska professorer som kan diskutera sitt ämne på svenska utan att åtminstone i någon mån använda finlandismer. Däremot är det mer ovanligt med professorer som diskuterar sitt ämne på ren dialekt, även om det säkerligen också kan förekomma i enstaka fall.

väntar mig i vardagligare talgenrer. Finlandismerna i materialet finns på alla språkliga nivåer. En egenskap hos alla finlandismer i materialet är att de inte är direktlån från finskan. Detta visar att finska ord sällan används i finlandssvenskt akademiskt tal.³⁴ De finlandismer som används i formell stil kan trots detta i andra avseenden vara påverkade av finskan. Det här gäller majoriteten av finlandismerna i mitt material. Stilnivån är för det mesta neutral, även om några ord som kan uppfattas som ålderdomliga, byråkratiska eller vardagliga också ingår i materialet. Fraseologiska finlandismer (flerordsfraser, prepositionsuttryck och idiomatiska uttryck) är vanligast både om man ser till antalet belägg och om man ser till antalet lemman. Därefter kommer de semantiskt förskjutna finlandismerna och de lexikala finlandismerna.

I mina beräkningar har jag inte tagit med pragmatiska artiklar (t.ex. fyllnadsordet *dedär*), och finlandssvenska uttalsegenheter (t.ex. *jå* 'ja', *int* 'inte', *tri* 'tre'). Jag har inte heller räknat in uttalet *di* 'de' och det skriftenliga uttalet *dem* i mina beräkningar, vilket beror på att språkvärden inte avråder från dem och de alltså inte avspeglar språkvärdens effekt. Därtill är dessa pronomen så vanliga att de trots att de inte är centrala för min frågeställning hade påverkat slutresultatet i mycket hög grad. Höckerstedt (2010: 102–104) redogör för den finlandssvenska användningen av *de/di/dem/döm/dom*.

En jämförelse av finlandismfrekvens enligt informanternas ålder och kön ger inte alltför stora skillnader, och det är uppenbart att materialet måste utökas betydligt för att slutsatser om detta ska kunna dras. En jämförelse av vilka finlandismer informanterna födda under olika decennier använder, visar dock att de vanligaste finlandismerna används av informanter oberoende av ålder, t.ex. *att* i satsfläta, *skede*, *småningom* och *ännu*.

8.5 Sammanfattning

I undersökningen diskuteras finlandssvenska och olika typer av finlandismer i förhållande till standardsvenska och de regionala standardspråken. Även språkvärdens effekt undersöks.

Innanför denna forskningsansats ges en översiktlig bild av språkvärds-ideologins framväxt och utveckling från mitten av 1800-talet till i dag. Tidsperioden delas in i två faser: utvecklingsfasen och konsolideringsfasen. Den samhällseliga och språkvetenskapliga utvecklingens inverkan och förhållandet till bland annat nationalitetsrörelsen diskuteras ingående, liksom huruvida språkplanering kan ha framgång och under vilka förutsättningar detta i så fall kan ske.

Både i bilaga 1 och bilaga 2 har vi sett att språkvärdens grundideologi haft

³⁴ I finlandssvensk slang är det finska inslaget mycket större än i den typ av tal som finns i mitt material. Jfr Forsskåhl 2005: 73.

genomslag hos finlandssvenskarna. Bilaga 1 visar hur hög tilltro redaktören Erik Kihlman hade till Bergroth i början av 1920-talet. Bilaga 2 visar också att tilltron var hög speciellt under mellankrigstiden, fram till 1950-talet, då man i vissa kretsar började ifrågasätta det sverigesvenska förlagsargumentet. Denna tendens ökade under 1970-talet, men kullkastade inte argumentet, som fortfarande användes på 2000-talet.

Bilaga 1 visar att Schildts förlag lade sig vinn om att redigera bort finlandismer i Tavaststjernas *Samlade skrifter* (1924), i hög grad utgående från Bergroths *Finlandssvenska*. I bilaga 2 konstateras att samma strävan fanns hos Wentzel Hagelstams förlag under slutet av 1800-talet, men att man då inte hade tillräckliga redskap för att känna igen finlandismer. Bilaga 2 visar att förlagen i Sverige har haft och har en rätt liberal inställning till finlandismer.

Utgående från bilaga 3 och 4 kan man dra slutsatsen att språkvården inte har nått de resultat i fråga om finlandismer som man tänkt sig. Med tanke på hur starkt den ovannämnda språkvårdsideologin har varit förankrad kan det verka förvånande hur få resultat språkvården har fått i fråga om finlandismerna. I bilaga 3 konstaterar jag att de flesta finlandismer som användes 1915 också användes 2005, trots att de flesta av dem finns upptagna i Bergroth (1917). I bilaga 4 konstaterar jag att man inte ens av finlandssvenskar med hög akademisk utbildning kan förvänta sig ett språk helt utan finlandismer.

Vissa tecken (delstudie 3 i bilaga 3) tyder på att den moderna språkvården kan ha varit något effektivare än den tidiga språkvården trots den tidigare språkvårdens ideologiskt starka ställning. Detta intryck borde dock undersökas i en större undersökning för att kunna bekräftas.

Jag konstaterar att vissa finlandismer verkar vara svårare för språkvården att påverka. Finlandismer som jag dömer som i praktiken omöjliga att påverka har jag kallat *fast förankrade*. (Bilaga 3 och 4.) Dessa finlandismer kan anses vara de mest etablerade. De fast förankrade finlandismerna kännetecknas av att de är stilistiskt neutrala, verkar helt svenska men trots det har stöd i finskan, och har en förskjuten betydelse i förhållande till standardsvenskan.

Jag har också visat att redigeringen av skönlitterära texter skrivna i Finland kunde göras rätt amatörmässigt och med ett inte alltid språkligt korrekt, dvs. normenligt resultat, åtminstone inte i fråga om K.A. Tavaststjernas roman *Lille Karl* (Bilaga 1.).

Min studie i bilaga 4 tyder på att det förekommer finlandismer hos talare i alla åldrar, även hos akademiskt utbildade personer i högre stilarter. De vanligaste finlandismerna används av informanter oberoende av ålder.

Både i fråga om tidningsmaterialet (bilaga 3) och i fråga om de akademiska föredragen (bilaga 4) kan man konstatera att materialet är för knapphändigt för att man ska kunna dra vittgående och helt bärande slutsatser. Detta

kunde ses som en brist men är en början, på vilken man kan bygga vidare. Jag har medvetet försökt närma mig finlandismproblematiken från olika perspektiv för att visa den mängd variabler som måste beaktas för att vi ska få en helhetsbild av situationen och den förändring som eventuellt har skett under 150 år. Det finns emellertid ytterligare en rad variabler som bör undersökas i detalj. Jag har t.ex. inte just alls behandlat den språkvård som gäller skolorna och etermedierna. Även dessa miljöer är värda att undersökas i framtida forskningsprojekt. Det är viktigt att synen på finlandismerna, hanteringen av dem och verkligheten i texterna, allt i ett tidsperspektiv, så småningom får en grundlig genomgång eftersom långt ifrån allt kan beaktas inom ramen för en doktorsavhandling.

9 Slutdiskussion

Den finlandssvenska språkvårdsideologin har sin grund i allmänna ideologiska strömningar, främst nationalromantiken och svekomanin. Tilltron till språkvården har varit stor och språkvårdens grundideologi har haft genomslag hos finlandssvenskarna särskilt under mellankrigstiden. Ett exempel på detta är den stora tilltron till det sverigesvenska förlagsargumentet, som emellertid visat sig till en del handla om finlandssvensk själv censur eftersom inställningen till finlandismer verkar vara liberalare i Sverige än argumentet har låtit påskina.

Språkvårdens arbete med att motarbeta finlandismer har däremot haft rätt lite genomslag i fråga om språklig praxis, särskilt i dagstidningsspråk, dock något mer i äldre skönlitteratur. I planerat skriftspråksberoende talspråk förekommer visserligen finlandismer, men mängden är måttlig (ungefär en finlandism per tre minuter, vilket i jämförelse med vardagligare talspråk torde vara rätt lite). I det muntliga material jag har undersökt finns inte några direktlån från finskan.

Med förbehåll för att excerperingsmetoderna och bedömningen av olika språkliga drag kan variera visar en jämförelse med andra forskares rön att frekvensen av finlandismer med tiden verkar öka överlag. Jag har själv i bilaga 2 (af Hällström-Reijonen 2007) fått resultatet att Tavaststjerna (1860–1898) hade mellan 0,27 och 0,3 procent finlandismer i de böcker som jag undersökt. Melin-Köpilä (1996) har noterat 1,02 procent finlandismer i elevtexter. Den regionala variationen i hennes material var stor, högst var frekvensen i Lovisa (1,56 procent) och lägst i Mariehamn (0,44 procent). Gymnasieeleverna i Melin-Köpiläs undersökning hade en mindre andel finlandismer än högstadieeleverna: 0,74 procent i uppsatser skrivna av gymnasieelever. Reuters (1997b) excerpering av tidningstexter har gett 0,41 procent finlandismer, med en variation från 0,08 procent i *Hufvudstadsbladets* ledare till 0,8 procent i pressklippsspalten i *Hufvudstadsbladet*, där texterna till största delen var översatta från finska. I Hanell (2011) är frekvensen finlandismer i ledare 0,7 procent och i sportjournalistik 1,3 procent. En jämförelse av det här slaget antyder att frekvensen finlandismer ökar med tiden. Tankeväckande är det också att Tavaststjerna har en så liten andel finlandismer i sina texter trots att han skrev dem innan språkvårdsverksamheten hade kommit igång på allvar. Det vore intressant att undersöka vilka finlandismer som ökar, eller om fördelningen av olika typer av finlandismer är jämn. Man ska emellertid komma ihåg att excerperingsprinciperna som sagt kan variera i de olika undersökningarna och därtill att 1800-talets skönlitteratur är något helt annat än elevtexter från slutet av 1900-talet och modernt tidningsspråk, varför undersök-

ningarna alltså inte är fullt jämförbara. Informaliseringen av språket som syns i hela västvärlden från slutet av 1900-talet torde också påverka resultaten.

Man kan alltså besvara frågan om språkvården lyckas i förhållande till finlandismerna med att konstatera att den har lyckats eftersom språkvårdens syn på finlandismer delas av en stor del av finlandssvenskarna. Samtidigt har den också misslyckats eftersom finlandssvenskarna inte klarar av att uppfylla sina och andras förväntningar på ett finlandismfritt språk. Språkvården har alltså haft begränsad praktisk betydelse för behandlingen av finlandismer. Möjligen föreligger här en skillnad mellan utgivningen av dagstidningar och skönlitteratur, men detta kan inte min undersökning ge svar på eftersom de metoder jag använt för att undersöka skönlitteratur inte är jämförbara med dem som jag använt för att undersöka dagstidningar.

I teoretiskt hänseende kan man konstatera att Haugens kända språkplaneringsmodell är användbar för att visa på en historisk utveckling av en språkplaneringsprocess. Den går att tillämpa också på den finlandssvenska språkvårdsutvecklingen, trots att Haugen ursprungligen skapade sin modell för samhällen där man inför ett nytt språk, särskilt i u-länder. Man behöver alltså inte se valet av norm och utvecklingen av densamma som något som sker enbart utanför det finlandssvenska samhället, dvs. i Sverige. Valet av norm kan lika väl gälla en situation som den finlandssvenska där man snarare avstår från en egen norm, dvs. en separat finlandssvensk sådan.

Coopers redovisningsschema (1989) är omfattande, och ska man få en heltäckande bild av en språkvårdssituation kan den därför vara till nytta. Frågorna som ska besvaras är emellertid många (*Vilka aktörer försöker påverka vilket beteende, hos vem, för vilket ändamål, under vilka villkor, med vilka hjälpmedel, genom vilken beslutsprocess och med vilken effekt?*). Undersökningsområdet blir därför mycket stort och min undersökning besvarar långt ifrån allt. Närmast besvaras frågorna om beslutsprocessen och effekten. Men inte heller dessa frågor besvarar jag annat än delvis. De frågor som får ett svar är dock ett nödvändigt första steg för att kunna besvara övriga frågor i framtida forskningsprojekt.

Samma sak gäller Spolskys domänmodell (2009), där följande domäner bör undersökas för att ge en helhetsbild av en språkplaneringssituation: a) familj, b) religion, c) arbete, d) offentligt språk, e) skola, f) rättsväsende och sjukvård, g) militär, h) statlig administration, i) aktivistgrupper, j) överstatliga organisationer, k) språkakademier och andra språkvårdsorgan. I min undersökning behandlar jag närmast det offentliga språket och i begränsad utsträckning statlig administration, aktivistgrupper och språkvårdsorgan.

Ammons (2003) modell över de sociala krafter som påverkar ett standard-språk visar att många olika aktörer är inblandade (professionella språkanvänn-

dare, språkauktoriteter, språkkodifierare och språkvetare), och att det är mest sannolikt att språket påverkas om alla aktörer arbetar i samma riktning.

Ett brett upplagt forskningsprojekt som skulle involvera ett flertal forskare inom språk- och samhällsvetenskap och som skulle basera sig på Coopers redovisningsschema, Spolskys domänmodell samt eventuellt Ammons modell över de sociala krafterna kunde vara av intresse både för finlandssvenska behov och för vidareutvecklandet av forskningsområdet *Language Planning*. Med ett sådant projekt vore det möjligt att få en helhetsbild av den svåröverblickbara språksituationen i de svensktalande delarna av Finland. Då kunde också bilden av relationen mellan normgivare, normförmedlare och språkbrukare under olika perioder fördjupas.

Spolskys (2004, 2009) indelning av språkpolicy i tre komponenter som alla påverkar varandra – nämligen språklig praxis, språkideologi och språkplanering – är fruktbar i diskussionen om språkvården har haft genomslagskraft. Där kan man konstatera att språkideologi och språkplanering är två aspekter som måste beaktas om man ska kunna påverka den språkliga praxisen.

Att Haarmanns (1990) prestigemodell har en viss relevans, även om den kan framstå som något förenklad, kan man se i bilaga 3 (af Hällström-Reijonen 2010c) där det finns vissa tecken på att den moderna språkvården kan ha varit något effektivare än den tidiga språkvården. Detta måste emellertid undersökas i en större undersökning för att kunna bekräftas.

Jag lägger fram en teoretisk modell för korpusvård och korpusvårdens inverkan på språklig praxis (figur 9 i avsnitt 3.2) där de tre komponenterna språkideologi, korpusvård och språklig praxis påverkar varandra ömsesidigt. Korpusvården delas in i 4 nivåer som i Haarmanns (1990) modell, där nivå 1 drivs av enskilda aktörer och har lägst formell prestige och nivå 4 drivs statligt, dvs. har högst formell prestige. Korpusvårdens inverkan är större ju högre prestigenivå den befinner sig på och ju snabbare den är. De lingvistiska faktorerna vardaglighet, osynlighet, semantisk förskjutning (överdifferentiering eller underdifferentiering) samt stöd från omgivande (dominerande) språk påverkar därtill den språkliga praxisen. De lingvistiska faktorerna kan vara universella eller språkberoende. Andra lingvistiska faktorer är inte uteslutna. Med andra ord är den språkliga praxisen beroende av språkideologi, korpusvård (med olika prestige) och rent lingvistiska faktorer. Eftersom åtminstone en del av de lingvistiska faktorerna kan förmodas vara universella torde modellen också kunna utprovas på andra språksituationer.

Modellen ger en förklaring till varför den finlandssvenska språkvården har gett så pass lite resultat trots att språkvårdens ideologi har haft starkt understöd bland finlandssvenskarna. Speciellt under mellankrigstiden var understödet starkt, dvs. de ideologiska förutsättningarna var gynnsamma. Under

denna tid var den finlandssvenska språkvården emellertid inte statlig, utan bedrevs av påtryckningsgrupper och institutioner. Tidpunkten för när språkvården började bedrivas som statlig verksamhet på 1970-talet sammanfaller med den tid då kritiken mot den traditionella språkvårdsideologin blev allt synligare. Då hade de ideologiska förutsättningarna m.a.o. blivit mindre gynnsamma. Om språkideologin och språkvårdens status hade samverkat, t.ex. genom att språkvården hade varit statlig under mellankrigstiden och haft större resurser än den de facto då hade, så kunde resultaten av språkvårdens verksamhet ha maximerats.

Det finns gemensamma drag hos de finlandismer som jag har kallat fast förankrade, dvs. sådana som är särskilt motståndskraftiga mot språkvårdens utrensningförsök: de verkar svenska, är stilistiskt neutrala, har ofta stöd i finskan och betydelsen innebär ofta en semantisk glidning jämfört med standardsvenskan. Särskilt finlandismer som täcker ett mindre användningsområde än den standardsvenska motsvarigheten, alltså en fråga om semantisk överdifferentiering i förhållande till standardsvenskan, förefaller svåra för språkvården att påverka. Noréns (1993) påstående att språkvården inte ger effekt om den försöker påverka etablerade betydelskillnader särskilt i fråga om intern semantisk utveckling mot polysemi, dvs. semantisk överdifferentiering, ger stöd för mina rön.

Min indelning av finlandismer i påverkbara, stabila och fast förankrade finlandismer anser jag kan vara till nytta i språkvårdens praktiska arbete för att motarbeta finlandismer och kan bidra till effektivare arbetsmetoder.

Det samnordiska forskningsprojektet *Moderna importord i språken i Norden* (MIN-projektet) hade som huvudsakligt syfte att beskriva bruket av och attityderna till moderna importord i sju nordiska språksamfund (Island, Färöarna, Norge, Danmark, Sverige, det svenska Finland, det finska Finland). I projektet har man fått det något motstridiga resultatet att finlandssvenskar i sina explicita åsikter säger att de är negativa till påverkan från engelska, men att de i sina implicita attityder visar en nästan motsatt inställning. Finlandssvenskarna verkar faktiskt vara den befolkningsgrupp i hela Norden som undermedvetet är mest positivt inställd till engelska lån.³⁵ Finlandssvenskarnas positiva attityd till engelsk påverkan förklaras av Mattfolk (2011) med att finlandssvenskar är vana vid att ta ställning till finska ord och därför har en puristisk syn på språket, samtidigt som de engelska orden kan ge språ-

---

35 Efter finlandssvenskarna kommer norrmännen, och först på tredje plats sverigesvenskarna (Kristiansen 2006: 165) trots att sverigesvenskar av många finlandssvenskar anses vara mycket anglifierade.

ket en sverigesvensk, dvs. eftersträvansvärd, prägel.³⁶ Det finns en allmänt spridd uppfattning att sverigesvenskan är full med anglicismer, vilket finlandssvenskar ofta försvarar sig med när man diskuterar förekomsten av finlandismer. Detta handlar eventuellt om så kallad inlärd irritation. Engelska lånord är alltså något som man explicit anser vara negativt och typiskt för sverigesvenskan, men det sverigesvenska språkets status verkar samtidigt vara så hög att man trots detta i de undermedvetna attityderna ändå gillar anglicismerna för att de representerar det sverigesvenska.

Kanske ser vi en skymt av ett lillebrorskomplex i relation till sverigesvenskarna – vi ironiserar över deras trendmedvetenhet som återspeglar sig i (enligt vår uppfattning) ett väl tilltaget bruk av ”flashiga” engelska importord, samtidigt som vi undermedvetet kan känna en viss avund gentemot deras lediga förhållande till sitt eget språk. (Mattfolk 2011: 68.)

Det vore intressant med en undersökning som motsvarar importordsprojektets jämförelse av explicita åsikter och implicita attityder där man i stället för importord undersökte finlandssvenskars medvetna åsikter om finlandismer med deras undermedvetna attityder.

En grundläggande fråga återstår dock att besvara: vilka är möjligheterna att styra språkbruk i senmoderna samhällen? Eftersom min undersökning gäller finlandismer kan den främst visa på möjligheten att arbeta bort drag som ofta, men inte alltid, förekommer i vardagstal. Resultatet är att möjligheterna är begränsade, men inte helt obefintliga.

Mina resultat visar att det under en lång period var möjligt att med draghjälp av en stark samhällsideologi (som nationalromantiken och svekomanin) påverka språkideologin och de språkliga attityderna. Understödet var som störst under mellankrigstiden. I det senmoderna Svenskfinland, i likhet med alla senmoderna samhällen, kan man dock räkna med att det är svårare att vinna fortsatt gehör för ideologin.

Den demokratisering av samhället som bl.a. tar sig uttryck som en minskad auktoritetstro bidrar till att försvåra språkvårdens möjligheter att få förståelse för sin ideologi. När man till detta lägger den informalisering av språket som kan iakttas i hela västvärlden fr.o.m. senare hälften av 1900-talet, kan man inse att språkvården står inför en svår uppgift om den tänker sig kunna påverka användningen av finlandismer. Informaliseringsprocessen, som sätter spår i de flesta genrer, visar ännu inga tecken på att stanna upp. I dagens individcentrerade samhälle kan språkvårdens verksamhet lättare än förr uppfattas

36 Man kan spekulera i om det finns ett samband med att just österbottningar och ålänningar är positiva till engelska importord (österbottningar i sina undermedvetna attityder, ålänningar i sina explicita åsikter) och att österbottningar och ålänningar anses ha en så positiv inställning till sverigesvenskan överlag. (Mattfolk 2006: 169, Mattfolk 2011: 57.)

som ett intrång på det privata språkbruket, och om språkvårdarnas auktoritet inte är så självklar som den kanske var under Bergroths tid kan det vara svårt för språkvården att nå fram.

Litteratur

- Ahlbäck, Olav, 1956: Värden av vårt talspråk. *Nya Argus* 16.1.1956.
- Ahlbäck, Olav, 1971: *Svenskan i Finland*. Andra upplagan. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 15. Stockholm: Läromedelsförlagen.
- Allardt, Erik & Christian Starck, 1981: *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm: Almqvist & Wicksell Förlag.
- Ammon, Ulrich, 1995: *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin/New York.
- Ammon, Ulrich, 2003: On the Social Forces that Determine what is Standard in a Language and on Conditions of Successful Implementation. *Sociolinguistica* 17. *Sprachstandards, Language Standards, Standards linguistiques*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. S. 21–106.
- Ammon, Ulrich, 2004: Standard Variety/Standardvarietetät In: U. Ammon/N. Dittmar/K.J. Matheier/P. Trudgill (eds.) *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. 2nd, compl. rev. ed., Vol. 1. Berlin/New York: de Gruyter. S. 273–283.
- Auer, Peter, 2005: Europe's sociolinguistic unity, or: A typology of European dialect/standard constellations. In *Perspectives on variation. Sociolinguistic, historical, comparative*. I: Nicole Delbecque, Johan vad der Auwera & Dirk Geeraerts. Berlin: Mouton de Gruyter. S. 7–42.
- Bartsch, Renate, 1987: *Norms of Language. Theoretical and Practical Aspects*. London, New York: Longman.
- Bauman, Richard & Charles L. Briggs, 2003: *Voices of Modernity. Language Ideologies and the Politics of Inequality*. Cambridge University Press.
- Berg, Ruben G:son (under pseudonymen L. Hennings), 1899: Språkliga iakttagelser i K.A. Tavaststjernas arbeten, *Finsk Tidskrift* 1899:II. S. 185–207.
- Berg, Ruben G:son, 1900: Runebergs språkbruk. *Pedagogisk tidskrift* 36. Falun. S. 69–83.
- Berg, Ruben G:son, 1903: Lexikaliska bidrag till finländskan i våra dagar. *Språk och stil* 3. Uppsala. S.123–138.
- Bergroth, Hugo, 1912: *Etthundra i det finländsk-svenska skriftspråket särskilt tidningspråket, förekommande provinsialismer jämte deras motsvarigheter i högsvenskan sammanställda av H. Bergroth*. Helsingfors: Lilius & Hertzberg.
- Bergroth, Hugo, 1913: Bruka ditt svenska modersmål riktigt! IV. I: P. Nordmann (red.): *Kalender utgiven av Svenska folkskolans vänner 1913*. Tjugundeåttonde årgången. Helsingfors. S. 133–145.
- Bergroth, Hugo, 1915: *Våra provinsialismer*. Inledningsföreläsning hållen vid de akademiska sommarkurserna i Åbo 1914. Frågor för dagen. Skrifter utgifna på Holger Schildts förlag III. Borgå: Holger Schildts förlag.
- Bergroth, Hugo, 1917: *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Helsingfors.
- Bergroth, Hugo, 1918: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Helsingfors: Söderströms.
- Bergroth, Hugo, 1924: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Andra upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- Bergroth, Hugo, 1928: *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Helsingfors.
- Bergroth, Hugo, 1934: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Tredje upplagan. Helsingfors: Söderströms.

- Bergroth, Hugo, 1943: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Fjärde upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- Bergroth, Hugo, 1948: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Femte upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- Bergroth, Hugo & Björn Pettersson, 1958: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Sjätte omarbetade upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- Bergroth, Hugo & Björn Pettersson, 1960: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Sjunde omarbetade upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- Bergroth, Hugo & Björn Pettersson, 1964: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Åttonde omarbetade upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- Bergroth, Hugo & Björn Pettersson, 1968: *Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet*. Nionde omarbetade upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- BLF, 2009 = *Biografiskt lexikon för Finland. Ryska tiden*. 2009. Henrik Knif et al. (red.) SLS, Atlantis.
- Blommaert, Jan, 2006: Language Policy and National Identity. In: Thomas Ricento (ed.): *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*. Blackwell Publishing. S. 238–254.
- Brunstad, Endre, 2001: *Det reine språket. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Börestam, Ulla & Leena Huss, 2001: *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Studentlitteratur.
- Cooper, Robert L., 1989: *Language planning and social change*. Cambridge.
- Deumert, Ana & Wim Vandenbussche, 2003: Standard languages. Taxonomies and histories. I: Ana Deumert & Wim Vandenbussche (ed.): *Germanic Standardizations Past to Present*, 1–14. *Impact: Studies in Language and Society* 18. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Edlund, Lars-Erik & Birgitta Hene, 1992: *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Norstedts.
- Ekman, Michel, 2000: Femtiotalprosa II: folklivsskildring. I: Clas Zilliacus (utg.): *Finlands svenska litteraturhistoria II*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 243–247.
- Elert, Claes-Christian, 1994: Indelning och gränser inom området för den nu talade svenskan – en aktuell dialektgeografi. I: Lars-Erik Edlund (red.): *Kulturgränser – myt eller verklighet?* Diabas 4. Umeå.
- Estlander, C.G., 1897: tal hållet vid Svenska litteratursällskapets årsmöte den 5 februari 1896. *Skrifter utgifna af Svenska [!] literatursällskapet i Finland* XXXIV. Förhandlingar och uppsatser. 10. 1895–1896. Helsingfors. S. XXXIV–XXXVII.
- Fairclough, Norman, 1992: *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fishman, Joshua A., 1972: Domains and the Relationship between Micro- and Macrosociolinguistics. I: John. J. Gumpertz & Dell Hymes (ed.): *Directions in sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. S. 435–453.
- Fishman, Joshua A., 2006: *Do not leave your language alone. The Hidden Status Agendas within Corpus Planning in Language Policy*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Fishman, Joshua A., 2010: Language Planning and Standardization of Yiddish. The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. [http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Language/Planning_and_Standardization_of_Yiddish nedladdat 7.2.2011.]
- Forskningscentralen för de inhemska språken: Vad är språkvård? [<http://www.focis.fi/index.phtml?l=sv&s=3> nedladdat 22.12.2010]

- Forsskähl, Mona, 2005: *Mitt emellan eller strax utanför. Språkkontakt i finlandssvensk slang*. Nordica Helsingiensia 2. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur. Helsingfors universitet 2005.
- Fransman, Jessica, 2011: *Finlandismer i fokus. Finlandssvenska studerandes syn på ett urval finlandismer och allmänsvenska ord och uttryck*. Pro gradu-avhandling i nordiska språk vid Helsingfors universitet. [<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201109295603>]
- Freudenthal, Axel Olof, 1868: Om svensk språkkunskap. Särdeles med afseende på Finland. I: *Album utgifvet af Nyländingar*. IV. Helsingfors: Hufvudstadsbladets tryckeri. S. 166–184.
- Freudenthal, Axel Olof [A.O.F.], 1875: Om vårt modersmåls studium. (Ur en inledningsföreläsning 1873). I: *Album utgifvet af Nyländingar* VI. Med musikbilaga. Helsingfors, Nyländska afdelningens förlag. S. 25–36.
- Freudenthal, Axel Olof, 1902: Skiljaktigheter mellan finländska svenskan och rikssvenskan upptecknade å Helsingfors svenska landsmålsförenings sammanträden 1893–1899, redigerade och i tryck utgifne af A.O.F. FU 15, SLS 51. Helsingfors, s. 34–115.
- Giddens, Anthony, 1996: *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
- Grönqvist, Henrik, 1992: Svensk språkvård i Finland 50 år – en kort historik. *Språkbruk* 1992: 4. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. S. 3–6.
- Haapamäki, Saara, 2002: *Studier i svensk grammatikhistoria*. Åbo: Åbo akademis förlag.
- Haarmann, Harald, 1990: Language planning in the light of a general theory of language: a methodological framework. *International Journal of the Sociology of Language* 1990, Vol. 86. Berlin. S. 103–126.
- Hanaholmen – kulturcentrum för Sverige och Finland: Svenska nu. [<http://www.svenskanu.fi/> nedladdat 4.6.2010]
- Hanell, Linnea, 2011: *Det går hårt. Finlandssvenska ur ett sverigesvenskt perspektiv*. Med kommentar av Catharina Grünbaum. Magma-studie 4, 2011. Finlands svenska tanke- och kulturstudie Magma.
- Hansén, Sven-Erik, 1988a: *Folkets språk i folkets skola. Studier i modersmålsämnets mål- och innehållsfrågor i den svenska folkskolan i Finland 1866–1927*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Hansén, Sven-Erik, 1988b: *Folkskolan och den finlandssvenska språkvårdsdiskussionens framväxt*. I: *Språkbruk* 1988: 3. S. 4–7.
- Hansén, Sven-Erik, 1991: *Tradition och Reform. Urval och konstruktion av modersmålsämnets läroplans-texter från 20-tal till 80-tal*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Haugen, Einar, 1966: *Language Conflict and Language Planning. The case of modern Norwegian*. Harvard university press, Cambridge, Massachusetts.
- Haugen, Einar, [1966] 1972: Dialect, language, nation. In: J.B. Pride, J. Holmes (eds.): *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth. S. 97–111.
- Haugen, Einar, 1987: Language Planning. I: Ulrich Ammon, Norbert Dittman, Klaus J. Mattheier (ed.): *Sociolinguistics. Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society. Ein Internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. First Volume. Berlin, New York: Walter de Gruyter. S. 626–637.
- Helsingfors' Morgonblad* 22.7.1841: Inhemsk Litteratur.
- Hiidenmaa, Pirjo, 2010: Språkvård i en internationell värld. I: Pia Jarvad (red.): *Språk i Norden* 2010. Tema: Sprognormering og tegnsprog. Netværket for sprognævnene i Norden. S. 9–18.
- Hiidenmaa, Pirjo & Pirkko Nuolijärvi, 2004: Normering av främmande ord i finskan. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.): *”Det främmande” i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*. Moderne importord i språka i Norden II. Oslo: Novus förlag. S. 253–274.
- Hipping, And. Joh., 1846: *Om svenska språkdialecten i Nyland* (Föredr. För Vet. Soc. D. 29 april 1846.)

Huldén, Lars, 1990: Något om nordistikens historia vid Helsingfors universitet. I: Mirja Saari et al. (red.): *Nordistik i 150 år. Undervisning i nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet 1840–1990*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom Ann-Marie Ivars och Mirja Saari. Serie B:13. S. 43–71.

af Hällström, Charlotta & Mikael Reuter, 2000a: *Finlandssvensk ordbok* (första upplagan). Schildts.

af Hällström, Charlotta & Mikael Reuter, 2000b: Svar till Kristina Nikula. I: *LexicoNordica* 7. Oslo: Nordisk forening for leksikografi. S. 262–264.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2005: «För den heliga svenskans skull» – redigeringen av Tavaststjernas Lille Karl. I: Gunilla Harling-Kranck & Hanna Lehti-Eklund: *Folkmålsstudier*. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi 44, Helsingfors. S. 11–87.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2006: I yrande vals och taktfull mazurka. I: Ann-Marie Ivars et al. (red.): *Vårt bästa arv. Festskrift till Marika Tandefelt den 21 december 2006*. Ekonomi och samhälle. Skrifter utgivna vid Svenska handelshögskolan, 165. Helsingfors. S. 134–140.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2007a: Är vi rädda för finlandismer i onödan? Om språkvård, svenska förlag och Tavaststjerna. I: *Studier i svensk språkhistoria* 9. *Det moderna genombrottet – också en språkfråga?*, red. av Lars Wollin, Anna Saarukka & Ulla Stroh-Wollin. (Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi 5/2007.) Åbo. S. 112–118.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2007b: Tavaststjerna i provinsialismernas snärskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård. I: Mats Thelander et al. (red.): *Språk och stil* 17, Ny följd. Uppsala: Swedish Science Press. S. 152–192

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2009: Finlandssvensk språkvård – en resultatrik ideologi? I: Helge Omdal & Rune Røstad: *Språknormering – i tide og utide?* Oslo: Novus forlag. S. 157–170.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2010a: Om finlandismer och språkvårdens möjligheter att motverka dem. I: Lars-Gunnar Andersson, Olle Josephson, Inger Lindberg & Mats Thelander (red.): *Språkvård och språkpolitik. Svenska språknämndens forskningskonferens i Saltjöbaden 2008*. Småskrift utarbetad av Språkrådet 2010. Språkrådets skrifter 10. Norstedts. S. 286–303.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2010b: Om finlandismer och språkvårdens möjlighet att påverka dem. I: *Källan* 1/2010. Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 48–50.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2010c: Ett sekel av kamp mot finlandismer. Tre försök att mäta språkvårdens effekt. I: Jon Gunna Jørgensen & Lars S. Vikør (red.): *Maal og Minne*, Hefte 2, 2010. Utgitt av Bymålslaget. S. 102–133.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2011: Finlandismer i akademiska föredrag. *Språk och stil* 21, Ny följd. Uppsala: Swedish Science Press. S. 57–80.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, u.u.: Möjligheter till framgång för språkvården. *Svenskan i Finland* 13. Vasa universitet.

af Hällström-Reijonen, Charlotta och Mikael Reuter, 2008: *Finlandssvensk ordbok*. Fjärde reviderade upplagan. Schildts i samarbete med Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors.

Höckerstedt, Leif, 2010: *Svenskan på plats! Helsingforssvenskan visar vägen – födelse, liv och död*. Helsingfors: Söderströms.

Ilmarinen 1.4.1848: Till Fosterlandsvänner. *Ilmarinen*. Notisblad för Österbotten. N:o 25. Wasa. S. 97–98.

Ilmarinen 5.4.1848: Till Fosterlandsvänner. *Ilmarinen*. Notisblad för Österbotten. N:o 26. Wasa. S. 101–103.

Ivars, Ann-Marie, 2006: Svenskan i Finland på 1800-talet. I: Ann-Marie Ivars et al. (red.): *Vårt bästa arv. Festskrift till Marika Tandefelt den 21 december 2006*. Ekonomi och samhälle. Skrifter utgivna vid Svenska handelshögskolan, 165. Helsingfors. S. 17–28.

- Jahr, Ernst Håkon, 1989: Limits of language planning? Norwegian language planning revisited. *International Journal of the Sociology of Language* 80 (1989) . Mouton de Gruyter. S. 33–39.
- Jahr, Ernst Håkon, 2010: On the sociolinguistic and political limits of language planning and language policy – the lessons to be learned from the Norwegian case. Lars-Gunnar Andersson, Olle Josephson, Inger Lindberg & Mats Thelander (red.): *Språkvård och språkpolitik. Svenska språknämndens forskningskonferens i Saltsjöbaden 2008*. Smäschrift utarbetad av Språkrådet 2010. Språkrådets skrifter 10. Norstedts. S. 139–162.
- Josephson, Olle, 2004: *Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 91. Svenska Humanistiska Förbundets skriftserie, 117. Norstedts Akademiska Förlag.
- Kaplan, Robert B. & Richard B. Baldauf Jr. 1997. *Language Planning From Practice to Theory*. (Multilingual Matters 108), Clevedon/Philadelphia/Toronto/Sydney/Johannesburg: Multilingual Matters Ltd.
- Kloss, Heinz, 1969. Research Possibilities on Group Bilingualism; a report. International documentation and interdisciplinary research in the field of bilingualism, biculturalism and related phenomena. International Centre for Research on Bilingualism. Quebec: Université Laval.
- Kloss, Heinz, 1978: *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. 2., erweiterte Auflage. Sprache der Gegenwart, Band XXXVII. Schriften des Instituts für deutsche Sprache. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann.
- Kolehmainen, Taru, 2009: Kielienhuoltoja svetisismien varjossa. *Kielikello* 3/2009.
- Kristiansen, Tore, 2006: Masketestens resultater: De underbevidste holdningers omvendte verden. I: Tore Kristiansen (red.): *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. Moderne importord i språka i Norden V. Oslo: Novus forlag. S. 162–182.
- Kuronen, Mikko & Kari Leinonen, 2011: *Historiska och nya perspektiv på svenskan i Finland*. Tammerfors: Juvenes Print.
- Kvist, Maria, Hans Landqvist, Christer Laurén & Marianne Nordman, 2010: Inledning. I: Heikki E.S. Mattila, Aino Piehl & Sari Pajula (red.): *Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Rättsspråk och författningsinformation. Den finskspråkiga lagboken 250 år*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 41. Publikationer av Suomalainen Lakimiesyhdistys Serie C Nr 41. S. 31–33.
- Landqvist, Hans, 1998: Finlandssvenska – omläsning av en klassiker. Om Hugo Bergroths språksyn utifrån sociolinguistiska perspektiv. I: Ann-Marie Ivars et al. (red.): *Folkmålsstudier*. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. XXXVIII. Helsingfors. S. 11–32.
- Langlet, Valdemar, 1930: *Säregenheter i fnländsk tidningssvenska*. En undersökning, verkställd på uppdrag av Finlands Svenska Publicistförbund. 1930.
- Lauerma, Petri, 2004: Aluemurre vai murteiden yhdistelmä? I: Huumo, Katja, Lea Laitinen & Outi Paloposki (red.), 2004: *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. S. 136–176.
- Laurén, Christer, 1985: *Normer för finlandssvenskan. Från Freudenthal till 1970-tal*. Helsingfors.
- Laurén, Christer, 2010: Sammanfattning och utblick. I: Heikki E.S. Mattila, Aino Piehl & Sari Pajula (red.): *Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Rättsspråk och författningsinformation. Den finskspråkiga lagboken 250 år*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 41. Publikationer av Suomalainen Lakimiesyhdistys Serie C Nr 41. S. 101–103.
- Lilius, Pirkko, 2008: *The history of scandinavian language studies in Finland 1828–1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918, 13a. Societas Scientiarum Fennica, Vammala.
- Liljestrand, Birger, 1985: *Juttu och sammetsfarmare. Notiser om finlandssvenskt tidningsspråk*. Nordsvenska. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet.

- Lindström, Karl, 1885: Studier på svensk språkbotten i Finland I–II. I: *Finsk Tidskrift* 19. S. 264–273 & 452–462.
- Lindström, Karl, 1888: Huru bör undervisningen i modersmålet förhålla sig gent emot de afvikelser från riksspråket, hvilka kunna uppvisas i den finländska svenskan? (Föredrag hållet vid Pedagogiska föreningens möte den 11 febr. 1887.) I: *Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland* XXV. S. 167–176.
- Ljung, Magnus, 1988: *Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm: Bokförlaget Trevi.
- Lo Bianco, Joseph, 2004: Language Planning as Applied Linguistics. In: Alan Davies & Catherine Elder (ed.): *The Handbook of Applied Linguistics*. Blackwell Publishing. S. 738–762.
- Loman, Bengt, 1980a: Om språkformen i Jac. Ahrenbergs 'Samlade berättelser'. I: O. Ahlbäck et al. (red.): *Festskrift till Carl-Eric Thors 8.6.1980*, red. O. Ahlbäck, L. Huldén & K. Zilliacus. Studier i Nordisk filologi 62. Helsingfors. S. 177–192.
- Loman, Bengt, 1980b: Kunde Jac. Ahrenberg skriva korrekt svenska? I: V. Jansson, B. Nordberg & M. Thelander (red.): *Ord och struktur : studier i nyare svenska tillägnade Gun Widmark den 31 juli 1980*. Uppsala S. 43–56. Pan/Norstedts, Svenska Akademien. Stockholm. S. 119–139.
- Loman, Bengt, 1982: Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren. *Språk i Norden 1982*. Stockholm. S. 45–76.
- Loman, Bengt, 1983: Perspektiv på Bergroth. I: Engman, Max & Stenius, Henrik (red.), *Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors. S. 71–97.
- Loman, Bengt, 1985: Axel Olof Freudenthal. Finlands första professor i svenska språket och litteraturen. I: Erik Andersson et al. (red.): *Folkmålsstudier 29*. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. S. 15–39.
- Lundell, J.A., 1893: *Svensk ordlista med reformstävning och uttalsbeteckning* under medvärkan av Hilda Lundell och Elise Zetterqvist samt flere fackmän utgiven av Prof. J.A. Lundell. Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- Lyngfelt, Benjamin, 2011: Om stilistiska finlandismer: Speciesmarkering och andra utmärkande drag i några finlandssvenska akademiska texter. I: Sinikka Niemi & Pirjo Söderholm (red.): *Svenskan i Finland* 12. 15 och 16 oktober 2009 vid Joensuu universitet. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology. No 2. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Lönnqvist, Bo, 1984: Finlandssvenskan ur kognitiv antropologisk aspekt. I: *Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984*. (Studier i nordisk filologi 65.) Helsingfors. S. 157–168.
- Lönnqvist, Bo, 2001: Retoriken i den etniska mobiliseringen. I: Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhövudelse i kulturanalytiskt perspektiv*. (Folklivsstudier XXI utgivna genom Folkkultursarkivet.) Helsingfors. S. 16–25.
- Malmgren, Sven-Göran, 1983: Några finlandismer i finlandssvenskans syntax och semantik. Peter Cassirer (red.): *Göteborgarnas finländska resa hösten 1981*. Färsk Forsk. Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet.
- Mattfolk, Leila, 2011: *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*. Nordica Helsingiensia 26. Helsingfors.
- Mattfolk, Leila & Tore Kristiansen, 2006: Svenskfinland. I: Tore Kristiansen (red.): *Nordiske sprog- holdninger. En masketest*. Moderne importord i språka i Norden V. Oslo: Novus forlag. S. 117–141.
- Mattfolk, Leila, Åsa Mickwitz & Jan-Ola Östman, 2004: Finlandssvensk språknormering. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.): *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*. Moderne importord i språka i Norden II. Oslo: Novus forlag. S. 219–252.

- Mattsson, Ola & Börje Mattsson, 1973 (femte upplagan): *Vårt språk*. Lärobok i svensk grammatik utarbetad av Ola Mattsson och Börje Mattsson. Godkänd av Skolstyrelsen. Helsingfors: Söderström & c:o förlagsaktiebolag.
- Melin-Köpiälä, Christina, 1996: *Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 41. Uppsala.
- Mickwitz, Åsa, 2010: *Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan*. Nordica Helsingensia 21. Helsingfors.
- Mustelin, Olof, 1983: 'Finlandssvensk' – kring ett begrepps historia. I: Max Engman & Henrik Steenius (red.): *Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 511, Helsingfors. S. 50–70.
- NE, finlandssvenskar. <http://www.ne.se/lang/finlandssvenskar>, Nationalencyklopedin, hämtad 2011-01-11.
- NE, språkplanering. <http://www.ne.se/lang/sprakplanering>, Nationalencyklopedin, hämtad 2010-12-13.
- Nikula, Kristina, 2000: Finlandssvensk ordbok. I: *LexicoNordica* 7. Oslo: Nordisk forening for leksikografi. S. 247–261
- Nikula, Kristina, 2003: Svenskan – ett pluricentriskt språk? I: Kaisa Alanen, Carl-Eric Johansson & Kristina Nikula (red.): *Från ord till handling: språkliga, kulturella och historiska artiklar*. Nordistica Tamperensia. A 3. Tammerfors: Tammerfors universitet. S: 201–221.
- Nordenstreng, Rolf, 1900: Till frågan om vår finländska svenska. I: *Finsk Tidskrift* 49. S. 184–200.
- Nordenstreng, Rolf, 1903: Finländsk svenska på 1700-talet. *Skrifter utgivna af Svenska litteratursällskapet i Finland* LVI. Förhandlingar och uppsatser 16. Helsingfors. S. 20–84.
- Nordlund, Taru, 2004: Arat taimet ja ankarat puutarhurit. 1800-luvun lopun kielikeskustelun metaforat ja kieli-ideologiat. I: Katja Huumo, Lea Laitinen & Outi Paloposki (toim.): *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. S. 286–322
- Nordman, Marianne, 2010: Språkbruk och språkvård. I: Heikki E.S. Mattila, Aino Piehl & Sari Pajula (red.): *Oikeuskieli ja sääöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Rättsspråk och författningsin-formation. Den finskspråkiga lagboken 250 år*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:0 41. Publikationer av Suomalainen Lakimiesyhdistys Serie C Nr 41. S. 73–93.
- Noreen, Adolf, 1898: En erinran till själf försvar. I: *Finsk Tidskrift* 44. S. 489–491.
- Norén, Kerstin, 1993: Ger svensk språkvård något resultat? I: *Språkvård* 1993:3. S. 19–24.
- Norrby, Catrin & Gisela Håkansson, 2010: *Introduktion till sociolingvistik*. Norstedts.
- Olsson, Bernt, Ingemar Algulin m.fl., 2009: *Litteraturens historia i Sverige*. Femte upplagan. Norstedts.
- Olsson, Hagar, 1916: En ropandes röst i öknen. *Studentbladet* 26/1916, 26.11.1916. S. 256–257.
- Omdal, Helge, 2006: Language Planning: Standardization I: Ulrich Ammon et al.: *Sociolinguistics. Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society*. 2nd completely revised and extended edition, volume 3. Walter de Gruyter, Berlin, New York.
- Paloposki, Outi, 2004: Suomenoskirjallisuus 1800-luvun alkupuolella. I: Huumo, Katja, Lea Laitinen & Outi Paloposki (red.): *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. S. 41–72.
- Panelius, Olav, 1942: Den vårdade finlandssvenskan. I: Olav Panelius (red.): *Modersmålets vård. En samlings uppsatser under redaktion av fil.dr Olav Panelius*. Åbo: Förlaget Bro. S. 85–103.

- Pellijeff, Gunnar, 1971: Axplock. Ur finlandssvensk tidningspress. I: Lars Huldén & Carl-Eric Thors (red.): *Festskrift till Olav Ahlbäck 28.3.1971*, Studier i nordisk filologi 58, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 446. Helsingfors. S. 212–229.
- Piehl, Aino, 1996: Oikeakielisyttä ja kielen käytäntöä Virittäjässä. *Virittäjä* 4/1996. S. 490–503.
- Rask, Henry, 1999: Finland och Sverige – finskt och svenskt. I: Johan Wrede (red.): *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, Stockholm: Bokförlaget Atlantis. S. 18–25.
- Reuter, Mikael, 1974: Hur härligt sången klingar ... Något om de finlandssvenska språken. I: Gösta Ågren (red.): *Hurrarna, en stridskrift om finlandssvenskarnas nutid*. Vasa: Författarnas andelslag. S. 30–43.
- Reuter, Mikael, 1981: Språkbruk och språkvård. I: *Språkbruk* 1/1981. S. 3–4.
- Reuter, Mikael, 1986: Några tankar om finlandismer. Mirja Saari, Anne-Marie Londen och Kim Nilsson (red.): *Xenia Huldeniana. En vänskrift tillägnad Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B, nr 10. S. 237–247.
- Reuter, Mikael, 1989: Om myter och normer. I: *Språkbruk* 4/1989. S. 3–5.
- Reuter, Mikael, 1995: Ut och surfa på nätet. *Hufvudstadsbladet* den 16.11.1995 <http://www.focis.fi/index.phtml?l=sv&s=1691> hämtat 23.12.2010.
- Reuter, Mikael, 1997a: Svenskan i Finland – norm och status. I: *Språkbruk* 1/1997. S. 3–4.
- Reuter, Mikael, 1997b: Hur annorlunda är finlandssvenskan? I: Haapamäki, Saara (red.): *Svenskan i Finland* 4. Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi nr 3. S. 169–179.
- Reuter, Mikael, 2004: Goda och onda finlandismer? I: Unn Hellsten, Disa Hästad, Birgitta Lindgren, Peter A. Sjögren (red.): *Språkets värd och värden en festskrift till Catharina Grünbaum*. Norstedts Ord-bok. S. 146–156.
- Reuter, Mikael, 2006a: *Översättning och språkriktighet*, VERSION 2006, Svensk Språktjänst AB. Helsingfors.
- Reuter, Mikael, 2006b: Svenskan i Finland på 1900-talet. I: Ann-Marie Ivars et al. (red.): *Vårt bästa arv. Festskrift till Marika Tandefelt den 21 december 2006*. Ekonomi och samhälle. Skrifter utgivna vid Svenska handelshögskolan, 165. Helsingfors. S. 29–45.
- Reuter, Mikael, 2009: Nordiskt språksamarbete via de nordiska språkmötena sedan 1954 – har de varit till nytta för språkvård och språkforskning? I: Charlotta af Hällström-Reijonen (red.): *Språk i Norden* 2009. Tema: Språkpolitik och språkkattityder. Nordisk sprogkoordination. S. 199–213.
- Reuter, Mikael & Marika Tandefelt, 1991: Myter om finlandssvenskan. Ett porträtt av en debatt. I: Sigurd Fries et al. (red.): *Stilistik och finlandssvenska. En samling artiklar tillägnade Birger Liljestrand den 25 juni 1991*. Nordsvenska. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet 8. Umeå. S. 152–168.
- Ricento, Thomas, 2000: Historical and theoretical perspectives in language policy and planning. I: *Journal of Sociolinguistics* 4/2, 2000. S. 196–213.
- Ricento, Thomas, 2006: *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Oxford: Blackwell.
- Rintala, Päivi, 1992: Suomen kirjakielen normeista. I: *Sananjalka* 34. Suomen kielen seuran vuosikirja. Turku: Suomen kielen seura. S. 47–68.
- Rintala, Päivi, 1998: Kielikäsitys ja kielenohjailu. I: *Sananjalka* 40, Suomen kielen seuran vuosikirja. Turku: Suomen kielen seura. S. 47–65.
- Rosenberg-Wolff, Carita, 2010: Norm och verklighet i finlandssvenskt radiospråk. I: Gunilla Harling-Kranck & Hanna Lehti-Eklund (red.): *Folkmålsstudier* 48. Helsingfors: Meddelanden från För-

eningen för nordisk filologi. S. 129–139.

Röst och språk, 2006. Rundradions svenska språknämnd, Svenska Yle.

SAG 1 = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*, del 1. Inledning, Register. Stockholm.

Saima 6.6.1844: Bildningens ståndpunkt i Finland.

Santesson, Lillemor, 1986: *Tryckt hos Salvius. En undersökning om språkvärden på ett 1700-talstryckeri med särskild hänsyn till ortografi och morfologi*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Lund university press.

SAOB = Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. 1–. Lund 1898–.
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Saxén, Ralf, 1904: Finländsk svenska. *Finsk tidskrift* 56. s. 299–314.

Saxén, Ralf, 1918: Vår finländska svenska. I: *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 1918. Helsingfors. S. 71–95.

Schauman, Georg, *Studentbladet* 13.2.1917: Språkrenseriet.

Schybergson, M.G., 1900: tal hållet vid Svenska litteratursällskapets årsmöte den 5 februari 1899. *Skrifter utgivna af Svenska literatursällskapet i Finland*. XLV. Förhandlingar och uppsatser. 13. 1899. Helsingfors.

Slaf, 1990: *Svenskt lagspråk i Finland. Handbok redigerad av Sten Palmgren*. Statsrådets kansli, Statsrådets svenska språknämnd. Helsingfors: VAPK-förlaget.

Slaf, 2010: *Svenskt lagspråk i Finland, Slaf, Ruotsinkielinen lakikieli*. Föreskrifter, anvisningar och rekommendationer från statsrådets kansli. Valtioneuvoston kanslian määrykset, ohjeet ja suositukset 1/2010.

SLS 2098 Spara det finlandssvenska talet, band nummer 1–4, 32, 33, 47, 118–123, 309–311.

Solstrand-Pipping, Helena, 1988: *Kommentarer till en kommentar. Om finlandismerna i Fänrik Ståls sägner*. Opublicerad licentiatavhandling i nordiska språk vid Helsingfors universitet 1988.

SOSA, 2009 = Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien. Norstedts.

Spolsky, Bernard, 2004: *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Spolsky, Bernard, 2009: *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press.

Språkvårdsportalen: Språkvärdsbegrepp [www.svenskaspraket.nu/hoger/sprakvardsbegrepp.htm hämtat 26.2.2007]

Sundström, Mats-Peter, 1980: *En studie över de språkliga ändringarna i Karl August Tavaststjernas originaltext, företagna i 1924 års reviderade utgåva av Tavaststjernas litterära produktion*. Opublicerad pro gradu-avhandling, Åbo Akademi.

Sundström, Mats-Peter, 1983: *Studier i K.A. Tavaststjernas syntax*. Opublicerad licentiatavhandling. Åbo Akademi.

Svanlund, Jan (red.), 2005: *Språkriktighetsboken* utarbetad av Svenska språknämnden. Norstedts Akademiska Förlag. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 93.

Svenska Finlands folkting, 2008: *Ge ditt barn en gäva, Anna lapsellesi lahja*. [<http://www.kaapeli.fi/~fti/pdf/engava2008.pdf> nedladdat 4.6.2010]

Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors, 1894: Finländska bidrag till Svensk språk- och folkklifs-forskning utgivna af Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors. Helsingfors 1894.

Söderlund, Birger, 1939: Hur bör skolan förhålla sig till dialekterna? I: Gösta Cavonius (red.): *Tidskrift för folkskolan*. Utgiven av Finlands svenska folkskolläraryrskommitté. N:o 5, Årg. 46. 20 febr. 1939. S. 91.

- Tandefelt, Marika, 1997: Rikssvensk syn på svenskan i Finland. *Språkbruk* 2, 1997, s. 3–8.
- Tandefelt, Marika, 2003: *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors.
- Tandefelt, Marika, 2007: 887 sätt att se på svenskan i Finland. En redogörelse för en webbenkät genomförd hösten 2002. Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan 64, Helsingfors. <<http://hdl.handle.net/10227/253>> 21.2.2008.
- Tavaststjerna, K.A., 1894: *Kaptén Tärnberg med flera berättelser*, Albert Bonniers förlag, Stockholm.
- Tavaststjerna, Karl August, 1897: *Lille Karl. En gosses roman berättad för stora och små*. C. & E. Germandts Förlags-Aktiebolag, Stockholm.
- Tavaststjerna, Karl August, 1924: *Band V, Hårda tider, Lille Karl*, Holger Schildts förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- Teleman, Ulf, 1979: *Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets*. Malmö: Liber Förlag.
- Teleman, Ulf, 1999: Ser du stjärnan i det blå? Om grammatisk beskrivning och normering. I: *Svenskans beskrivning* 24. Förhandlingar vid tjugofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning. Linköping den 22–23 oktober 1999, <http://www.ep.liu.se/ecp/006/025/> (Nedladdad 13.10.2010.)
- Teleman, Ulf, 2002: *Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 85. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Teleman, Ulf, 2003: *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 87. Norstedts Ordbok.
- Thelander, Mats, 1994: *prov. utan värde? Om provinsialismer i ordböcker – och i verkligheten*. I: *Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman 13.1.1994*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. Lund. S. 365–375.
- Thelander, Mats, 2009: Delad vårdnad och dubbelt medborgarskap – svenskans lott under 200 år. Föredrag vid Svenska litteratursällskapet i Finland årshögtid den 5 februari 2009. Forssell, Pia och Derek Fewster (red.): *Historiska och litteraturhistoriska studier* 84. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors. S. 7–20.
- Thomas, George, 1991: *Linguistic purism*. Longman. London & New York.
- Thors, Carl-Eric, 1955: *Provinsmål och riksspråk. Horisont*.
- Thors, Carl-Eric, 1974: *Språkvård och språklig frihet. Vasabladet* 30.11.1974.
- Thors, Carl-Eric, 1976: *Finlandssvenskan femtio år efter Bergroth. Språkvård* 2/1976. S. 20–24.
- Thylin, Jennica, 2007: "Den finländska svenskan" ca 1850–1920. *Tidig svensk språkplanering i Finland ur ett idéhistoriskt perspektiv*. Opublicerad licentiatavhandling vid Åbo Akademi.
- Thylin-Klaus, Jennica, 2009: *Språknormer, skandinavism och svensknationell mobilisering. Idéhistoriska aspekter på den tidiga svenska språkplaneringen i Finland*. I: Hanna Lehti-Eklund et al. (red.): *Språket i historien – historien i språket. Folkmålsstudier* 47. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Helsingfors. S. 217–229.
- Thylin-Klaus, Jennica, u.u.: "Den finländska svenskan" ca 1850–1920. *Tidig svensk språkplanering i Finland ur ett idéhistoriskt perspektiv*. Åbo Akademi.
- Tidigs, Julia, 2011: *Babels storhet och förbistring. Jac. Ahrenberg, flerspråkigheten och modersmålet*. I: Heidi Grönstrand & Kristina Malmio (red.): *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisyydestä*. Helsingfors: Schildts.
- Tidigs, Julia, u.a.: *Flerspråkighet i Finlands svenska litteratur: Jac. Ahrenberg och Elmer Diktonius*. Åbo Akademi.
- Trudgill, Peter, 1999: *Standard English: what it isn't*. In: Tony Bex & Richard J. Watts (eds.): *Standard English: the widening debate*. London: Routledge, 1999. S. 117–128.

- Uppslagsverket Finland, *Språklagstiftning*. Hämtad 5.11.2011 från <http://uppslag.kaapeli.fi/bin/view/Uppslagsverket/Spraaklagstiftning>
- Uppslagsverket Finland, *Hagar Olsson*. Hämtad 14.12.2011 från <http://www.uppslagsverket.fi/bin/view/Uppslagsverket/OlssonHagar>.
- Uppslagsverket Finland, *Valfrid Vasenius*. Hämtad 14.12.2011 från <http://uppslag.kaapeli.fi/bin/view/Uppslagsverket/VaseniusValfrid>
- Uppslagsverket Finland, *Georg Schauman*. Hämtad 14.12.2011 från <http://uppslag.kaapeli.fi/bin/view/Uppslagsverket/SchaumanGeorg>
- Uppslagsverket Finland, *Ralf Saxén*. Hämtad 14.12.2011 från <http://uppslag.kaapeli.fi/bin/view/Uppslagsverket/SaxenRalf>
- Vasenius, Valfrid, 1916: Ännu en ropandes röst. *Studentbladet* 27/1916, 28.11.1916. S. 266–267.
- Wellander, Erik, 1939: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. Stockholm: Svenska Bokförlaget P.A. Norstedt & Söner.
- Verschueren, Jef (ed.), 1999: Preface. I: *Language and ideology. Selected Papers from the 6th International Pragmatics Conference* Vol. 1. International Pragmatics Association. Antwerp.
- Wide, Camilla & Benjamin Lyngfelt, 2009: Svenskan i Finland, grammatiken och konstruktionerna. I: Camilla Wide & Benjamin Lyngfelt (red.): *Konstruktioner i finlandssvensk syntax. Skriftspråk, samtal och dialekter*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors. S. 11–43.
- Wikipedia, 2009 (2 oktober): Högsvenska. Hämtad 17.12.2010 från <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=H%C3%B6gsvenska&oldid=10175382>.
- Vikør, Lars S., 2007: *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Tredje utgåva. Oslo.
- von Willebrand, R.F., 1898a: Om språkets förändring. I: *Finsk Tidskrift* 44. S. 331–351.
- von Willebrand, R.F., 1898b: Svar. I: *Finsk Tidskrift* 44. S. 491.
- Wrede, Johan, 1999: Svensk kulturell mobilisering. I: Johan Wrede (red.): *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland, Bokförlaget Atlantis. S. 392–397.
- Wright, Sue, 2004: *Language Policy and Language Planning. From Nationalism to Globalisation*. Hampshire.
- Åbo Tidningar 10.1.1854: Eos. *Åbo Tidningar* N:o 2.
- Ågren, Gösta (red.), 1974: *Hurrarna, en stridskrift om finlandssvenskarnas nutid*. Vasa: Författarnas andelslag.
- Östman, Jan-Ola, 2009: Finlandssvensk standard – vad är det? Föredrag hållet på konferensen Svenskan i Finland 12, Universitetet i Joensuu, 15–16 oktober 2009.
- Östman, Jan-Ola & Leila Mattfolk, 2011: *Ideologies of standardization: Finland Swedish and Swedish-language Finland*. I: Tore Kristiansen & Nikolas Coupland (Eds.): *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus Press. S. 75–82.
- Östman, Jan-Ola & Jacob Thøgersen, 2010: *Language attitudes and the ideology of the Nordic*. *International Journal of the Sociology of Language* 204 (2010), Walter de Gruyter. S. 97–127.

Bilaga 1

”För den heliga svenskans skull” – redigeringen av Tavaststjernas Lille Karl. Folkmålsstudier 44, Helsingfors 2005. S. 11–87.

Bilaga 2

Tavaststjerna i provinsialismerna snårskog – Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård. Språk och stil NF 17, 2007. S. 152–192.

Bilaga 3

Ett sekel av kamp mot finlandismer. Tre försök att mäta språkvårdens effekt. Maal og Minne 2/2010. S. 102–133.

Bilaga 4

Finlandismer i akademiska föredrag. Språk och stil NF 21, 2011. S. 57–80.

Bilaga 5

Ordregister